

Νίκα Πολυχρονοπούλου-Κλαδά

Πάπας Ίούλιος Β΄ ο στρατηλάτης
(1443-1513)

Ἐξαιρετική ἦταν ἡ μοῖρα τοῦ μικροῦ βαρκάρη τῆς Σαβόνας. Ὁ μετέπειτα Πάπας Ἰούλιος Β΄, ὅταν ἦταν παιδί, φόρτωνε μὲ κρεμμύδια μία βάρκα ποῦ δὲν τοῦ ἀνῆκε καὶ πῆγαινε νὰ τὰ πουλήσει στὸ μαρκάτο τῆς Γένοβας γιὰ νὰ ἐξασφαλίσει λίγα χρήματα. Τὴ μοῖρα του τὴν ἐχάλκευσε μέσα στὸν ἀγῶνα καὶ ὁ ἀγῶνας του ἦταν ἡ καταστροφή τῶν ἀντιπάλων του. Γιὰ νὰ τοὺς νικήσει χρησιμοποίησε τὰ ἴδια ὄπλα μ' αὐτούς. Κολακεία, ψεῦδος, βία, ἀπάτη. Καὶ ἀκόμη περισσότερο. Ὁδηγοῦσε ὁ ἴδιος τὸν στρατό του, βρισκόταν πάντοτε στὶς ἐπάλξεις ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν του, θέαμα σκανδαλῶδες, διότι ἐπὶ αἰῶνες ὁ ἱερωμένος εἶχε τὴ μορφὴ τοῦ ποιμένου καὶ ὄχι τοῦ πολεμιστοῦ. Ὁ ἱερωμένος δίδασκε πίστη, ὑπομονή, παρηγοριά, ἐνῶ ὁ Ἰούλιος χρησιμοποιοῦσε τὸ ξίφος καὶ τὸν ἀφορισμό. Μὲ αὐτὰ τὰ δύο ὄπλα ἐταπείνωσε τὶς ἰσχυρὲς οἰκογένειες τῆς Ρώμης, τὸν Δόγη τῆς Βενετίας καὶ τὸν Γάλλο Βασιλέα. Ἰσχυροποίησε τὴν κοσμικὴ ἐξουσία τῆς Ἀγίας Ἐδρας, κατέστρεψε τὴν Ἐκκλησίαν καὶ διαμέλισε τὴν Ἰταλία. Οἱ σύγχρονοὶ του τὸν ἐξεδίωξαν ἀπὸ τὴ Βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν, ἡ κρίσις τῆς Ἰστορίας ὅμως ἀργότερα δημιούργησε μία εἰκόνα ὑψηλοῦ ἐπιπέδου γιὰ τὸν Ἰούλιο τὸν Β΄. Εἶχε φροντίσει ἄλλωστε ὁ ἴδιος νὰ μείνει στὴν αἰωνιότητα καλώντας στὴ Ρώμην τοὺς γίγαντες τῆς Τέχνης. Τὰ ἔργα τῶν γιγάντων αὐτῶν τὸν ὀδήγησαν στὴν ἀθανασία.

Ὁ Πάπας Ἰούλιος Β΄ ὀργιζόταν εὐκόλα, εἶχε ἀπρόβλεπτη συμπεριφορὰ καὶ ἐκρηκτικὴ προσωπικότητα. Ἡ ἐξουσία του ἦταν ἀπεριορίστη καὶ τὸ μόνο ποῦ τοῦ ἀπέμενε ἦταν νὰ διαλύει κάθε ἐμπόδιο ποῦ ἐμφανιζόταν, κάθε τι ποῦ ἀντέκρουε στὶς ἐπιθυμίες του. Οἱ κανόνες τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας τοῦ χορηγοῦσαν κάθε πνευματικὴ ἐξουσία. Ὡς ἐπίσκοπος Ρώμης ἦταν διάδοχος τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου καὶ εἶχε τὴ δυνατότητα νὰ δεσμεύει καὶ νὰ λύει τὰ πάντα στὴ γῆ καὶ στὸν οὐρανό. Μπορεῖ νὰ καταργήσει τὴν ἐνοχίαν ἐνός πιστοῦ, νὰ συγχωρήσει καὶ τὰ σπουδαιότερα ἁμαρτήματα, νὰ ἐξασφαλίσει τὴν εὐτυχίαν ἢ τὴν αἰώνια καταδίκη, νὰ ὑποσχεθεῖ τὴ σωτηρίαν, νὰ καθορίσει τὴ διαχωριστικὴ γραμμὴ ἀνάμεσα στὴν ὀρθὴ πίστη καὶ τὴν αἵρεση. Κύριος τῶν ψυχῶν ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης, εἶναι ἐπίσης διαιτητὴς τῶν ἐθνοτήτων. Εἶναι σὲ θέση νὰ σβῆσει τὶς ἐχθρες ἀνάμεσα στοὺς λαοὺς καὶ νὰ τοὺς ἐνώσει ὅλους σὲ κοινὴ σταυροφορίαν.

Κατά συνέπειαν, τίθεται αυτόματα υπεράνω τῶν ἡγεμόνων. Διαθέτει ἐπίσης καὶ κοσμικὴ ἐξουσία. Ἡ θρυλικὴ Κωνσταντίνειος δωρεά, ἐπικυρωμένη ἀπὸ τὸν *Peripus brevis* καὶ τὸν Καρλομάγνο δημιουργήσε τὴν κληρονομιά τοῦ Ἁγίου Πέτρου. Πόλεις καὶ φέουδα περιέπεσαν στὴν ἐξουσία τοῦ Ἁγίου Πέτρου. Κεντρικὴ Ἰταλία, βασιλείο τῆς Νεαπόλεως, περιοχὲς κοντὰ στὴ Βενετία, ἀκόμη καὶ ἡ γαλλικὴ Προβηγκία καὶ ἡ πόλη *Avignon*. Τὸ τριπλὸ στεφάνι στὴν παπικὴ τιάρα ἔχει αὐτὴ τὴν ἐρμηνεία.

Ἄλλο ἰσοκύβητο ἔργον ἐστὶν ἡ ἐπισημοποίηση τοῦ Ἁγίου Πέτρου. Ὁ Ἰούλιος Β΄ ἀπὸ τιμονιέρης βάρκας ἔφθασε νὰ γίνῃ ὁ πρῶτος μονάρχης τῆς Εὐρώπης· ἐθριάμβευσε. Κατήργησε μεθόδους χιλίων πεντακοσίων ἐτῶν.

Ἡ περιοχὴ τῆς Γένοβας κατὰ τὸν ΙΕ΄ αἰ. ἀνθοῦσε. Γιὰ κάποιο διάστημα βρισκόταν ὑπὸ τὴν κυριαρχία τοῦ Μιλάνου, ἀργότερα, στὰ 1463, ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΑ΄, ἔγινε φέουδο γαλλικόν. Πολὺ κοντὰ στὴ Γένοβα κεῖται ἡ Σαβόνα, παλαιὸ λιμάνι ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀναχωροῦσαν οἱ Σταυροφόροι γιὰ τοὺς Ἁγίους Τόπους. Ἡ περιοχὴ ἦταν πλούσια σὲ γεωργικὰ καλλιέργειες, διέθετε ἐπίσης βιοτεχνίες κεραμεικῶν, ἐπίπλων, ὑφασμάτων. Δίπλα στὴ Σαβόνα, στὸ χωριὸ *Albisola*, ζοῦσε ἡ οἰκογένεια *della Rovere*.¹ Ὁ *Leonardo della Rovere*, πατέρας ἑπτὰ παιδιῶν, διέθετε ἕναν κῆπο καὶ ἕνα ἐργαστήριον ὑφαντουργίας. Ἡ ζωὴ τοὺς ἦταν ταπεινὴ. Ἀπὸ τοὺς δύο γιούς του ὁ *Ραφαέλλο* νυμφεύθηκε μίαν Ἑλληνίδα, τὴ Θεοδώρα Μανιρόλα καὶ ὁ *Φραγκίσκος*, ὁ ὁποῖος εἶχε γεννηθεῖ στὰ 1414, ἀφιερώθηκε στὸν Ἅγιο Φραγκίσκο καὶ ἀκολούθησε ἐκκλησιαστικὴ σταδιοδρομία. Ἀπέκτησε διδακτορικὸ δίπλωμα στὴ Θεολογία καὶ τὴ Φιλοσοφία, ἐδίδαξε στὰ Πανεπιστήμια τῆς Μπολώνιας, τῆς Παβίας, τῆς Σιέννας, τῆς Φλωρεντίας, τῆς Περούτζιας². Τὴν ἐποχὴν ἐκείνη εἶχε δημιουργηθεῖ μία ἀντιπαράθεσις μεταξὺ *Φραγκισκανῶν* καὶ *Δομηνικανῶν* σχετικὰ μὲ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ. Οἱ *Φραγκισκανοὶ* ὀμιλοῦσαν περὶ δουλείας, οἱ *Δομηνικανοὶ* περὶ λατρείας. Οἱ μὲν κατηγοροῦσαν τοὺς δὲ ὡς αἰρετικούς. Ὁ *Φραγκίσκος della Rovere* ἀκολουθοῦσε τὸ τάγμα τῶν *Φραγκισκανῶν*. Συνέταξε μίαν πραγματεία μὲ τίτλον «*De*

1. Γιὰ τὴν περιοχὴ τῆς Λιγουρίας καὶ τὶς οικονομικὰς καὶ ἐμπορικὰς τῆς δραστηριότητες βλ. *Jacques Heers, Gènes au XVe siècle, Activité économique et problèmes sociaux*, Paris 1961. Γιὰ τὴ Σαβόνα συγκεκριμένα βλ. *Italo Scovazzi, Savona, Storia di una vita bimillennaria*, Genova 1953.

2. Γιὰ τὴν οἰκογένειαν *della Rovere* βλ. *Pompeo Litta, Le famiglie celebri italiane*, τόμ. VI, πίνακ. 1-7, Milano 1863-1866· *Ivan Cloulas, Jules II, Le Pape terrible*, Paris 1990, σσ. 14-21.

conceptione Virginis» πού γνώρισε μεγάλη ἐπιτυχία. Στά 1467 ἐξελέγη καρδινάλιος καί προσπαθοῦσε νά συμφιλιώσει τίς δύο πλευρές μέσα στοῦ τάγμα τῶν Φραγκισκανῶν. Ἡ μία πλευρά ὑποστήριζε τήν ἀπόλυτη πενία, ἡ ἄλλη ὄχι. Ὁ Φραγκίσκος della Rovere ἀνῆκε στή δεύτερη πλευρά. Ὡς καρδινάλιος ἀνῆκε στόν Ναό τοῦ Ἁγίου Πέτρου στή Δεσμιά (San Pietro in Vincolis). Τά χρόνια ἐκεῖνα ἀσχολήθηκε καί μέ τήν ἀνατροφή καί τή μόρφωση τῶν ἀνεπιῶν του καί ἰδιαίτερα μέ τόν Giuliano, γιό τοῦ ἀδελφοῦ του Ραφφαέλλο. Ἐξελέγη πάπας στίς 9 Αὐγούστου 1471 καί ἔλαβε τὸ ὄνομα Σίξτος Δ' ³.

Ὁ Giuliano della Rovere γεννήθηκε στίς 5 Δεκεμβρίου 1443. Ὁ καρδινάλιος Φραγκίσκος τοῦ ἐξασφάλισε μία ὑποτροφία γιὰ νά σπουδάσει νομικά στήν Περούτζια⁴. Ὄταν ὁ Φραγκίσκος ἐξελέγη πάπας, ὁ Giuliano ἦταν 28 ἐτῶν. Στίς 16 Ὀκτωβρίου 1471 λαμβάνει τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπισκόπου καί στίς 15 Δεκεμβρίου τοῦ ἴδιου ἔτους τὸ ἀξίωμα τοῦ καρδινάλιου. Δέν εἶχε ὑπ' ὄψη του νά παραμείνει στή σκιά. Ἦταν ψηλός, εὐσωμός, μελαχροινός, μέ σκοτεινὸ βλέμμα καί διέθετε ἰδιαίτερη ἐνεργητικότητα. Πρωθυερεὺς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Λατερανοῦ, διορίζεται ἐπίσης gonfaloniere, δηλαδή στρατηγός τῶν δυνάμεων τῆς Ἐκκλησίας. Κατέχοντας τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπισκόπου σὲ πολλές περιοχές, ἔγινε πολὺ πλούσιος μέσα σὲ λίγα χρόνια. Προοριζόταν νά συνεχίσει τὸ ἔργο τοῦ θείου του Φραγκίσκου. Καρδινάλιος στήν Ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Πέτρου στή Δεσμιά (San Pietro in Vincolis), στήν ὁποία φυλάσσονται οἱ ἀλυσίδες τοῦ Ἁγίου, ὁ Giuliano ἐπηρεασμένος ἐχάραξε στή σφραγίδα του τὴ σκηνὴ τοῦ θαύματος: ὅπως ὁ Ἅγγελος ἐλευθέρωσε τὸν Ἀπόστολο Πέτρο ἀπὸ τίς ἀλυσίδες, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ὁ Giuliano θὰ ἀπομακρύνει τοὺς κινδύνους πού ἀπειλοῦν τὴν Παπικὴ ἔδρα. Ἀργότερα, στὰ πεδία τῶν μαχῶν ὡς ὑπερασπιστὴς τῆς Ἁγίας Ἐδρας, ἡ πολεμικὴ του κραυγὴ θὰ εἶναι «Vincula!» Περὶ τὰ 1490 εἶναι πλέον ὁ τρίτος

3. Γιὰ τὸν Πάπα Σίξτο τὸν Δ' βλ. Concetta Bianca, *Francesco della Rovere, un francescano tra teologia e potere*, «Atti del Convegno dell' Istituto storico italiano per il Medio Evo», Roma 3-7 dicembre 1984, Roma 1986, σσ. 19-55· Ivan Cloulas, *Jules II*, ὁ.π., σσ. 14-17.

4. Ἡ παιδικὴ ἡλικία τοῦ Ἰουλίου Β' περιγράφεται ἀπὸ τὸν σύγχρονό του Matteo Bandello στὸ ἔργο *Tutte le opere, novella XXXI*, τόμ. 1, Roma 1952, σσ. 391-392. Τὴν ἐκδοση τῶν ἔργων τοῦ Bandello ἐπιμελήθηκε ὁ Francesco Flora.

5. Σχετικὰ μέ τὰ πρῶτα βήματα τῆς ἐκκλησιαστικῆς σταδιοδρομίας τοῦ Ἰουλίου Β' βλ. *Gallia Christiana*, τόμ. VI, Paris 1739, col. 662· Ludwig von Pastor, *Histoire des Papes depuis la fin du Moyen Age*, τόμ. IV, Paris 1892, σσ. 216-219 καί σχετικὰ μέ τὴ σφραγίδα βλ. Ivan Cloulas, *Jules II*, ὁ.π., σσ. 20-21.

πλουσιώτερος άνθρωπος της Ιταλίας μετά τον Ροδρίγο Βοργία και τον Άσκά-νιο Σφόρτσα. Η περιουσία του ανέρχεται στα 20.000 χρυσά δουκάτα⁵.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, ο Φραγκίσκος, ο μετέπειτα Σίξτος Δ΄, ασχολήθηκε με την ανατροφή και τη μόρφωση των ανεψιών του. Έκτός από τον Giuliano βοήθησε και τον Πέτρο Riario, γιο της Bianca, κόρης του Leonardo della Rovere. Ο Πέτρος Riario έγινε επίσης καρδινάλιος και πολύ πλούσιος. Οργάνωσε στη Ρώμη έορτές εξαιρετικής λαμπρότητας. Για τις Άπόκρηες του 1473 οργάνωσε την άναπαράσταση μιας μάχης μεταξύ του βασιλέα της Μακεδονίας και των Τούρκων. Ετοιμάζε μεγαλοπρεπή συμπόσια που θύμιζαν την ειδωλολατρική Ρώμη. Απεβίωσε στις 5 Ιανουαρίου 1474 σε ηλικία μόλις 28 ετών, θύμα των καταχρήσεών του. Είχε σπαταλήσει 300.000 χρυσά φιορίνια. Είχε τη δυνατότητα να εκλεγεί πάπας και να άποτελέσει εμπόδιο στη σταδιοδρομία του Giuliano.

Ο Σίξτος Δ΄ στις 23 Δεκεμβρίου 1471 άρχισε να ετοιμάζει σταυροφορία κατά του Μωάμεθ Β΄ του Πορθητού. Γι΄ αυτό και ζήτησε τη συνδρομή κάποιων ήγεμόνων, όπως του βασιλέα της Ισπανίας και του βασιλέα της Νεαπόλεως και απέστειλε τον καρδινάλιο Βησσαρίωνα στην Γαλλία και την Άγγλία για να εξασφαλίσει βοήθεια. Η προπαρασκευή στόλου θα κόστιζε 144.000 χρυσά δουκάτα. Ο Βησσαρίων απέτυχε να πείσει τον Λουδοβίκο ΙΑ΄ για άποστολή στρατού και επέστρεψε άσθενής και άποθαρρυνμένος. Απεβίωσε λίγο άργότερα, στις 18 Νοεμβρίου 1472 στη Ραβέννα. Έν τούτοις, στα 1473 ο ένωμένος βενετικός, ναπολιτάνικος και παπικός στόλος κατάφερε κάποιες νίκες έναντίον των Τούρκων.

Ο θάνατος του Πέτρου Riario ήταν εύλογα για τον Giuliano. Άπό τη στιγμή εκείνη ανέρχεται στην πρώτη θέση. Καλεί στη Ρώμη προσωπικότητες και ισχυρούς τοπικούς ήγεμόνες, όπως τον δούκα του Urbino, Federico da Montefeltro. Προκαλεί κατά συνέπεια τον φθόνο των άλλων καρδινάλιων. Τον Ιούνιο του 1474 πηγαίνει για πρώτη φορά στον πόλεμο έναντίον του ήγεμόνα του Todi και καταδιώκει τους Όρσίνι που είχαν ξεσηκώσει την περιοχή έναντίον της παπικής κυριαρχίας. Στη συνέχεια κατελήφθη και το Spoleto από τον παπικό στρατό, επειδή είχε συμμετάσχει στις ταραχές, ο δέ Giuliano βάδισε και έναντίον του Castello. Επέστρεψε στη Ρώμη θριαμβευτής στις 9 Σεπτεμβρίου του 1474 μαζί με τον σύμμαχο Federico da Montefeltro. Στις 10 Οκτωβρίου ο Σίξτος Δ΄ άνήγγειλε τους γάμους της κόρης του Federico Ιωάννας με τον Ιωάννη, άδελφό του Giuliano. Ο Federico ήταν κατ΄ έξοχήν πολεμιστής και ο πά-

πας θὰ τὸν χρειαζόταν πάντοτε στὰ πεδία τῶν μαχῶν⁶.

'Εκτὸς τῶν κατακτητικῶν σχεδίων ὁ Σίξτος Δ' εἶχε καὶ μεγαλοπρεπῆ σχέδια γιὰ τὴ Ρώμη. 'Επεσκεύασε τὶς γέφυρες τοῦ Τίβερη γιὰ νὰ ἔχουν οἱ πιστοὶ εὐκολώτερη πρόσβαση στὴ βασιλικὴ τοῦ 'Αγίου Πέτρου. 'Η γέφυρα Rotto μετωνομάσθηκε σὲ γέφυρα Sisto. 'Η γέφυρα αὐτὴ στὸ παρελθὸν εἶχε ὑποχωρήσει καὶ ἐκόπηκε καὶ ὁ κόσμος ποδοπατήθηκε. 'Ο Σίξτος Δ' ἀνακαίνισε τὸ νοσοκομεῖο τοῦ Santo Spirito ('Αγίου Πνεύματος), τὸ ὑδραγωγεῖο τῆς πόλεως τὸ ὁποῖο καὶ ἐπεξέτεινε καὶ ἐπεσκεύασε τὶς ὁδοὺς. 'Ενίσχυσε τὴ βασιλικὴ τοῦ 'Αγίου Πέτρου, ἀνακαίνισε ἐκκλησίες καὶ καθάρισε τὸν ἀνδριάντα τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου.

'Ο Σίξτος Δ' εἶχε κατὰ νοῦν νὰ ὀργανώσει σταυροφορία κατὰ τῶν Τούρκων, ὅπως ἦδη ἀναφέραμε. Γι' αὐτὸ καὶ σκέφθηκε νὰ φορολογήσει τὸν κληρὸ γιὰ νὰ συγκεντρώσει χρήματα. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ἐκάλεσε κάποιους ἡγεμόνες στὴ Ρώμη. Στὶς 28 'Ιανουαρίου 1475 ἔφθασε ὁ βασιλεὺς Ferrante τῆς 'Αραγόνας καὶ ἔγινε δεκτὸς μὲ πολλὰς τιμὰς. Κατὰ τὴ διάρκειά τοῦ 'Ιωβηλαίου τοῦ 1475 ἦλθαν καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Βοσνίας Νικόλαος Uljak καὶ ἡ Καρλόττα τοῦ Lusignan, ἐκθρονισμένη βασίλισσα τῆς Κύπρου. 'Ο βοεβόδας τῆς Μολδαβίας Στέφανος ἐνίκησε τὸν τουρκικὸ στρατὸ στὶς 10 'Ιανουαρίου 1475, ἀλλὰ ἡ γενοβέζικη παροικία τῆς Caffa στὴν Κριμαία ἔπεσε στοὺς Τούρκους στὶς 6 'Ιουνίου τοῦ ἰδιοῦ ἔτους. 'Η Εὐρώπη φοβᾶται, ἀλλὰ δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ συγκεντρώσει τὰ ἀπαιτούμενα χρήματα.

'Ο βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Λουδοβίκος ΙΑ' θέλησε νὰ διακόψει τὶς σχέσεις του μὲ τὸν πάπα καὶ μὲ τὴ σειρά του ὁ Σίξτος Δ' ἀρνήθηκε νὰ διορίσει Γάλλου στὸ ἀξίωμα τοῦ καρδινάλιου. Τὸν Μάϊο τοῦ 1476 ὁ Λουδοβίκος ΙΑ' συνεκάλεσε Σύνοδο στὴ Γαλλία καὶ κατηγοροῦσε τὸν Πάπα ὅτι ἐξελέγη μὲ σιμωνία, τὸν κάλεσε δὲ στὴ Γαλλία γιὰ νὰ δικασθεῖ. 'Η ἐγκύκλιος αὐτὴ τοῦ Γάλλου βασιλεῶς τοιχοκολλήθηκε στὶς πόρτες τοῦ 'Αγίου Πέτρου καὶ ὁ Πάπας ἔπρεπε νὰ βγεῖ ἀπὸ τὴ δύσκολη αὐτὴ θέση. Τότε ὁ Giuliano δήλωσε ὅτι θὰ μεταβεῖ αὐτὸς στὴ Γαλλία καὶ θὰ ἀντιμετωπίσει τὴν ἐχθρότητα τοῦ Λουδοβίκου. Ἐνα στρατηγικὸ σημεῖο ἦταν ἡ πόλη τῆς Νοτίου Γαλλίας Avignon, τῆς ὁποίας ἡ 'Επι-

6. Σχετικὰ μὲ τὶς πρῶτες πολεμικὰς ἐμπειρίες τοῦ 'Ιουλίου Β' βλ. Ludwig von Pastor, *Histoire des Papes*, δ.π., σσ. 235-250.

σκοπή άνηκε στη Ρώμη. Ο Giuliano είπε ότι θα άκουσσει ή φωνή του στο γαλλικό βασίλειο. Διορίζεται Έπίσκοπος της Ανίγνον και οί κάτοικοι της παλαιάς Παπικής Έδρας εκεί τον ύποδέχονται με ένθουσιασμό. Η Ανίγνον διέθετε ισχυρή τοπική αυτόδιοίκηση έναντι των μικρών φεουδαρχών της περιοχής. Ο Giuliano, ως άνεπιός του Πάπα, βεβαίωνε τους κατοίκους ότι θα τους έξασφάλιζε την ύποστήριξη της Αγίας Έδρας έναντι των τοπικών ήγεμόνων και έναντι του Λουδοβίκου. Ο Έπίσκοπος της Lyon, Κάρολος Βουρβόνος, χειροτονημένος από τον Βησσαρίωνα στα 1472, έξυπηρετεί τα συμφέροντα του Λουδοβίκου και κατά συνέπεια ό Σίξτος Δ΄ του άρνείται τό άξίωμα του καρδινάλιου. Ο Giuliano έχει σκοπό να διαβρώσει την ισχύ του Καρόλου. Δραστηριοποιείται πολύ. Οργανώνει τό τοπικό Πανεπιστήμιο, ύποστηρίζει τους έμπορους και τους τραπεζίτες. Η τύχη τον βοηθά. Τόν Νοέμβριο του 1475 πεθαίνει ό Αρχιεπίσκοπος της Arles, όποτε ό Giuliano καταργεί την Αρχιεπισκοπή της Arles και αναβιβάζει την Έπισκοπή της Ανίγνον σε Αρχιεπισκοπή, διευθύνοντας έτσι όλη την περιοχή. Πολλές φορές στη ζωή του Giuliano, όταν κάποιος στέκεται έμπόδιο στα σχέδιά του, πεθαίνει αιφνίδια. Ο Σίξτος Δ΄ από πλευράς του ύποστηρίζει τις φιλοδοξίες του Giuliano στέλλοντας 64 παπικές βοϋλλες οί όποιες του χορηγοϋν κάθε έξουσία στην περιοχή. Ο Πάπας δικαιολογεί τις κινήσεις αυτές δηλώνοντας ότι ό Giuliano έχει την εϋθύνη προπαρασκευής στόλου για τή σταυροφορία κατά των Τούρκων. Τό ίδιο χρονικό διάστημα ό Giuliano λαμβάνει μέρος σε συνωμοσία κατά του Λουδοβίκου ΙΑ΄ μαζί με έχθρους και σφετεριστές του γαλλικού θρόνου. Γαλλικά στρατεύματα περικυκλώνουν την Ανίγνον και ό βασιλέας άπαγορεύει στον Giuliano να φύγει, άνακαλύπτει και καταδιώκει τους σφετεριστές και στέλλει τον Κάρολο Βουρβόνο στην Ανίγνον με στρατό. Ο Giuliano ενίσχυσε τά τείχη της πόλεως, περικύκλωσε τή βασιλική φρουρά, συνέλαβε και βασάνισε τους όπαδούς του Καρόλου. Όμως ό Λουδοβίκος έστειλε εκ νέου 15.000 στρατιώτες στην Ανίγνον, ό Giuliano έδείλιασε και έγκατέλειψε τή μάχη και ό Κάρολος έγκατεστάθη και πάλι στην πόλη αυτή. Στη Ρώμη ό Giuliano χαρακτηρίζεται ως άδέξιος. Τότε σκέφτηκε να έλιχθει και να συμμαχήσει με τον έχθρό. Έμήνυσε στους κατοίκους της Ανίγνον να ύπακούσουν στις έντολές του Καρόλου. Ικανοποιημένος από τή μεταστροφή αυτή ό Λουδοβίκος ΙΑ΄ συγκατατίθεται να δεχθει τον Giuliano στη Lyon. Την 1η Ιουνίου 1476 συναντήθηκαν, ό Λουδοβίκος πείσθηκε για τή ειλικρίνεια του Giuliano, του έδωσε έξουσίες και κάλεσε τους κατοίκους να άπευθύνονται στον πολύτιμο φίλο του Giuliano. Τόν Σεπτέμβριο του 1476 έπιστρέφει στη Ρώμη θριαμβευτικά. Η άποστολή του είχε έπιτύχει.

Δὲν διέκοψε τίς ἐπαφές μὲ τὴν Avignon, συνέχισε νὰ προστατεύει τὸ Πανεπιστήμιο καὶ ἔστειλε μεγάλα χρηματικά ποσὰ γιὰ τὴν ἀναπαλαίωση τοῦ ἀνακτόρου τοῦ Ποντίφηκος, τοῦ καθεδρικοῦ Ναοῦ καὶ τῶν ἄλλων Ναῶν⁷.

'Απὸ τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1476 ἕως τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1480 ἔλαβαν χώρα πολλές ταραχές στὴν 'Ιταλία. Δολοφονία τοῦ Κάρολο Βισκόντι στὸ Μιλάνο, συνωμοσία τῶν Pazzi στὴ Φλωρεντία, δολοφονία τοῦ Giuliano Medico μέσα στὸν Καθεδρικό Ναὸ τῆς Φλωρεντίας καὶ κατὰ τὴν ὥρα Θείας Λειτουργίας, κατάκτηση τῆς Περούτζια καὶ τῆς Σιέννα ἀπὸ τὸν Lorenzo Medico (Λαυρέντιο τὸν Μεγαλοπρεπῆ), ἐχθρότητες μεταξὺ Πάπα καὶ Μεδίκων, οἱ ὁποῖες κατέληξαν στὸ μαστίγωμα τῶν πρέσβειων τοῦ Lorenzo Medico στὴ Ρώμη τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1480. 'Ο Giuliano σκέφθηκε νὰ προβληματίσει τοὺς ἡγεμόνες μὲ τὴν προετοιμασία μιᾶς σταυροφορίας κατὰ τῶν Τούρκων γιὰ νὰ τοὺς ἀποσπάσει ἀπὸ τίς ἐχθρότητες αὐτές. 'Αναχωρεῖ καὶ πάλι γιὰ τὴν Avignon. Μία σταυροφορία θὰ κόστιζε 1.200.000 χρυσὰ σκούδα. 'Ο Λουδοβίκος ΙΑ' ὑπόσχεται νὰ διαθέσει 200.000 σκούδα. Στὴ Γαλλία ὁ Giuliano ἔχει αὐτὴ τὴ φορὰ ἀποστολὴ εἰρηνική. Στις 5 'Απριλίου 1481 ὁ Σίξτος Δ' κυκλοφόρησε ἐγκύκλιο σχετικά μὲ τὴ φορολογία ἐπὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας στὴ Γαλλία. 'Ο Giuliano θὰ ἦταν ὁ εἰσπράκτορας τῆς δεκάτης ποὺ ὀρίσθηκε. Στὴν Avignon προσπάθησε νὰ διεγείρει τὰ πνεύματα ἐναντίον τῆς τουρκικῆς ἐπεκτάσεως. Παρέμεινε ἕξι μῆνες ἐκεῖ καὶ ἦταν ἰδιαίτερα ἀγαπητὸς στοὺς Γάλλους. 'Εμφανιζόταν σὰν διαπραγματευτῆς τῆς χριστιανοσύνης. 'Ἦταν παντοδύναμος.

Τὰ ἴδια χρόνια ὁ Σίξτος Δ' εἶχε κατὰ νοῦν καὶ τὸν καλλωπισμὸ τῆς Ρώμης. Ἔργο μεγαλοπρέπειας καὶ λαμπρότητος ἦταν ἡ Καπέλλα Σιξτίνα. Ἐπιπροσωπευτικὴ τοῦ πνεύματος τῆς Ἐναγεννήσεως. Κατασκευάσθηκε ἀπὸ τὰ 1477 ἕως τὰ 1481 καὶ γιὰ τὴν ὀλοκλήρωσή της ἐργάσθηκαν τὰ σπουδαιότερα ὀνόματα τῆς τέχνης. Στις τοιχογραφίες, στίς σκηνές τῆς Καινῆς Διαθήκης κυριαρχεῖ ἡ μορφή τοῦ Σίξτου. Ἡ ἐκκλησία αὐτὴ ἐγκαινιάσθηκε στίς 15 Αὐγούστου 1483 καὶ ὁ Giuliano τέλεσε τὴ Θεία Λειτουργία. Ἦταν ἡ σκιά τοῦ Πάπα, ἦταν

7. Οἱ σχέσεις τοῦ Λουδοβίκου ΙΑ' τῆς Γαλλίας μὲ τὴ Ρώμη τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἐξετάζονται διεξοδικὰ στὸ ἔργο τοῦ Joseph Combet, *Louis XI et le Saint-Siège, 1461-1483*, Paris 1903. Οἱ πολιτικὲς καὶ ἐκκλησιαστικὲς ἐξελίξεις στὴν Avignon κατὰ τὸν ΙΕ' αἰ. ἐξετάζονται στὸ ἔργο τοῦ L. H. Labande, *Avignon au XVe siècle, Légation de Charles de Bourbon et du cardinal Julien de la Rovere*, Monaco et Paris 1920. Σχετικὰ μὲ τίς παπικὲς βουλλες βλ. Oderico Raynaldi, *Annales ecclesiastici, année 1480*, π^ο₈ 33-37.

ό αντικαταστάτης του. Έλαβε πρωτοβουλίες εξαιρετικής σημασίας για τη Ρώμη. Με δική του επίβλεψη κατασκευάσθηκε ένα όχυρό στις όχθες του Τίβερη για την ασφάλεια της Αγίας Έδρας. Το όχυρό αυτό μπορούσε να φράζει τη ροή του ποταμού προς τη Ρώμη και κατά συνέπεια να ελέγχει την τροφοδοσία της πόλεως. Το έργο αυτό ολοκληρώθηκε στα 1486 επί Πάπα 'Ιννοκεντίου Η΄. 'Ο Giuliano συνέλαβε την ιδέα αυτή όταν κατελήφθη το 'Οτράντο από τους Τούρκους στις 11 Αυγούστου 1480. Σκέφθηκε ότι έπρεπε να φροντίσει για την προστασία της Ρώμης. Οι Τούρκοι βέβαια έφυγαν στις 10 Σεπτεμβρίου 1481 εξ αιτίας του ένωμένου στόλου της Ρώμης και της Νεαπόλεως.

Στις 3 Μαΐου 1481 ο Μωάμεθ ό Β΄ ό Πορθητής πέθανε. 'Η διαμάχη που ξέσπασε ανάμεσα στους δύο γιούς του, τον Βαγιαζήτ και τον Τζέμ (Ζιζίμ), έδωσε έλπίδες στους χριστιανούς ότι θα κατακτούσαν και πάλι την Κωνσταντινούπολη.

'Ο Πάπας ήθελε να απομακρύνει τους Ναπολιτάνους από τα λιμάνια της 'Αδριατικής, αλλά για να το επιτύχει χρειαζόταν τη συνδρομή της Βενετίας. Τον Σεπτέμβριο του 1481 έστειλε στη Βενετία τον άλλο του άνεψιό Geronimo Riario για να ρυθμισθεί ή συμμαχία. Οί πατριόκιοι της Βενετίας φάνηκαν ευνοϊκοί. Θα διαθέσουν δύο τμήματα στόλου έναντι της Νάπολης και έναντι της Φερράρας. Κηρύσσεται πόλεμος τον Μάιο του 1482. 'Η 'Ιταλία διαιρείται. Το Μιλάνο, ή Φλωρεντία, ή Μάντοβα, ή Μπολόνια, το Ούρμπινο είναι στο πλευρό της Φερράρας. 'Ο Giuliano προσπαθεί να προσεταιρισθεί την ισχυρή οικογένεια Κολόννα. Οί άλλες ισχυρές οικογένειες 'Ορσίνι και Κόντι υποστηρίζουν τη Ρώμη. Στις 30 Μαΐου ό δούκας της Νεαπόλεως βαδίζει κατά της Ρώμης και ό Σίξτος Δ΄ συλλαμβάνει τους καρδινάλιους Κολόννα και Σαβέλλι οί όποιοι παίρνουν το μέρος της Νάπολης. 'Ο Giuliano αντιλαμβάνεται ότι ή Ρώμη είναι περικυκλωμένη από έχθρους. 'Η 'Αγία Έδρα δέν έχει παρά να περιμένει τη βενετική βοήθεια. Στις 23 'Ιουνίου φθάνει ό στρατηγός Ροβέρτος Μαλατέστα με χρήματα για έξοπλισμό 1.000 Ρωμαίων. Οί μάχες αρχίζουν. 'Ο Μαλατέστα πεθαίνει εξαντλημένος στις επάλξεις. 'Ο μαρμάρινος τάφος του παριστά τον στρατηγό έφιππο σε ώρα μάχης. 'Ο Giuliano συνιστά ειρήνη επειδή είδε ότι ή Ρώμη έπαυσε να κινδυνεύει. Στις 28 Νοεμβρίου υπογράφηκε άνακωχή. 'Η Βενετία όμως συνέχισε τις έχθροπραξίες έναντι της Φερράρας.

Στη Ρώμη άρχισε έμφύλιος ό όποιος σωβοῦσε μέχρι τότε ανάμεσα στις οικογένειες 'Ορσίνι και Κολόννα. 'Ο Giuliano είναι με το μέρος των Κολόννα και δήλωσε ότι δέχεται να πάει όμηρος για να σταματήσει ό σπαραγμός. 'Ο εξάδελφός

του Geronimo Riario εἶναι μὲ τὸ μέρος τῶν Ὁρσίνι καὶ καταστρέφει τὸ παλάτι τῶν Κολόννα. Ἀπειλεῖ νὰ κάψει καὶ τὸ παλάτι τοῦ Giuliano. Τὰ δύο ἑξαδέλφια βρίζονται σκαιότατα ἀκόμη καὶ ἐνώπιον τοῦ Πάπα καὶ θείου τους πού τόσο τοὺς εἶχε στηριξί. Σχεδὸν ὅλοι οἱ ὄπαδοὶ τῶν Κολόννα βρῆκαν τὸ θάνατο.

Ἡ τελικὴ εἰρήνη ὑπογράφηκε στὸ Bagnole στις 7 Αὐγούστου 1484. Ἦταν ταπεινωτικὴ εἰρήνη γιὰ τὸν Πάπα, καθόσον ἡ Βενετία κράτησε ὅλες τὶς κτήσεις της. Στις 12 Αὐγούστου ὁ Σίξτος ὁ Δ' ξεψύχησε. Ὁ Giuliano παρήγγειλε ἀγάλα μα τοῦ θείου του. Τὸ πρόσωπο ἐμφανίζεται ἀποστεωμένο, βαθεῖες ρυτίδες χαράσσουν τὸ δέρμα, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει ἴχνος ἀδυναμίας στὴν ἔκφραση. Ὁ Giuliano πρέπει νὰ φροντίσει γιὰ τὴν ἐκλογή ἐνὸς Πάπα πού θὰ τοῦ ἐπέτρεπε νὰ παραμείνει ἰσχυρὸς στοὺς διαδρόμους τῆς Curia.

Ὁ θάνατος τοῦ Σίξτου Δ' ἔδωσε τὸ σύνθημα τῆς διώξεως τῆς οἰκογενείας Rovere. Ὁ λαὸς τῆς Ρώμης κατέστρεψε τὸ παλάτι τοῦ Geronimo Riario, τὰ καταστήματα στὸ Τραστέβερε, τὰ γενοβέζικα πλοῖα πού ἔφθαναν φορτωμένα μὲ κρασί. Ὁ Giuliano γιὰ νὰ σωθεῖ ἀπομονώθηκε στὸ παλάτι του δίπλα στὸ Ναὸ τοῦ Ἀγίου Πέτρου στὰ Δεσμά. Πολλὲς ρωμαϊκὲς οἰκογένειες καὶ ὁ Geronimo Riario ἐγκατέλειψαν τὴ Ρώμη. Τὸ κονκλάβιο ἄνοιξε τὶς πύλες καὶ 25 καρδιναλίοι ὑπέγραψαν ὅτι θὰ ἐμποδίσουν τὴν ἐπανάληψη τῶν κακῶν γεγονότων καὶ ὑπερβολῶν πού ἴσχυσαν κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἐξουσίας τοῦ Σίξτου Δ'. Ὁ καθένας δεσμεύεται ἂν ἐκλεγεῖ πάπας, νὰ ἀγωνισθεῖ κατὰ τῶν Τούρκων, νὰ κάμει μεταρρυθμίσεις στὴν Ἐκκλησία καὶ νὰ ἀπαρνηθεῖ τὸν nepotismus. Βέβαια, οὐδεὶς εἶναι σύμφωνος μὲ τοὺς δύο τελευταίους ὅρους. Οἱ ἰσχυρότεροι καρδιναλίοι ἦσαν ὁ Giuliano καὶ ὁ Rodrigo Borgia. Ὁ Giuliano κατορθώνει νὰ πάρει μὲ τὸ μέρος του τοὺς καρδιναλίους πού εἶχε ἀπογοητεύσει ὁ Σίξτος Δ' καὶ ὁ Βοργία μοιράζει χρήματα καὶ ὑπόσχεται πολλὰ στοὺς ὑποστηρικτές του ἂν ἐκλεγεῖ. Ὁ Giuliano ἀντιλαμβάνεται ὅτι δὲν πρόκειται νὰ ἐκλεγεῖ, γι' αὐτὸ καὶ ὑποστηρίζει ἕναν συμπατριώτη του, τὸν Γενοβέζο Giambattista Cibo. Στις 29 Αὐγούστου 1484 ὁ Cibo ἐκλέγεται Πάπας καὶ παίρνει τὸ ὄνομα Ἰννοκέντιος Η'. Εἶναι 52 ἐτῶν καὶ φιλάσθενος. Εἶναι πολὺ μύωψ καὶ ἔχει δειλὸ ὕψος. Φαίνεται πὼς εἶναι εὐκόλο νὰ τὸν ἐξουσιάσει κάποιος. Ἦταν νομικός, σύμβουλος στὴν Αὐλὴ τῆς Νεαπόλεως. Εἶχε ἀποκτήσει 16 νόθα παιδιά. Τὸ ἀξίωμα τοῦ καρδιναλίου τὸ εἶχε λάβει στὰ 1472⁸. Ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ πού ἔλαβε τὸ πα-

8. Γιὰ τὰ γεγονότα αὐτὰ βλ. Johannis Burchardi, *Diarium sive rerum urbanarum commentarii*, 1483-1506, ἔκδοση Παρισίων, τόμ. I-III, 1883-1885.

πικὸ ἀξίωμα ἦταν ὑπὸ τὴν ἐπιρροή τοῦ Giuliano. Ὁ πρέσβυς τοῦ Lorenzo Medico προτρέπει τὸν Lorenzo νὰ ἀπευθύνει τὶς ἐπιστολὲς στὸν Giuliano καὶ ὄχι στὸν Πάπα, διότι ὁ Giuliano εἶναι στὴν οὐσία ὁ Πάπας. Ὁ Giuliano ἐγκατέλειψε τὸ παλάτι του καὶ ἐγκαταστάθηκε στὸ Βατικανό. Καὶ ὁ ἀδελφός του Ἰωάννης πῆρε τὸν τίτλο τοῦ Στρατηγοῦ τῆς Ἐκκλησίας, ἐνῶ ὁ Geronimo Riario ἔπασσε σὲ δυσμένεια.

Ὁ βασιλέας τῆς Νεαπόλεως ἔστειλε τὸ γιό του στὴ Ρώμη γιὰ νὰ ζητήσει τὴν περιοχὴ τοῦ Μπενεβέντο, ὅμως ὁ Giuliano ἔπεισε τὸν Ἰννοκέντιο νὰ παραδώσει σ' αὐτὸν τὶς παπικὲς βοῦλλες ποὺ ἀφοροῦσαν στὴν ἐνσωμάτωση τῶν παπικῶν πόλεων στὸ βασιλεῖο τῆς Νεαπόλεως. Κανονικά, οἱ βοῦλλες αὐτὲς ἔπρεπε νὰ δοθοῦν στὸν πρίγκιπα τῆς Νεαπόλεως, ἀλλὰ ὁ Ἰννοκέντιος δήλωσε ὅτι τὶς παρέδωσε στὸν Giuliano γιὰ νὰ ἀποφευχθεῖ ὁ πόλεμος.

Ἡ Βενετία ἐπιθυμοῦσε τὸν πόλεμο κατὰ τῆς Νεαπόλεως καὶ ἔστειλε στὴ Ρώμη τὸν condottiere San Severino στὴν ὑπηρεσία τοῦ Πάπα. Ὁ Ναπολιτάνος πρέσβυς σύμφωνα μὲ τὴ συνθήκη παρουσιάσθηκε στὸν Πάπα προσφέροντας ἕνα ἄσπρο ἄλογο. Ὁ Πάπας ζήτησε τὸ καθιερωμένο χρηματικὸ ποσόν, ὡς δείγμα ὑποταγῆς, ὁ πρέσβυς ὅμως εἶπε ὅτι ἡ Νάπολη δὲν ἔχει χρήματα, καθόσον ξόδεψε πολλὰ γιὰ νὰ ἐκδιώξει τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὸ Ὀτράντο. Ὁ Ἰννοκέντιος δὲν δέχθηκε τὴ δικαιολογία καὶ ἀπέπεμψε τὸν πρέσβυ μὲ τὸ ἄλογο⁹. Στις 14 Ὀκτωβρίου 1485 ὁ Ἰννοκέντιος Η΄ κηρύσσει τὸν πόλεμο στὴ Νάπολη. Βασιλέας τῆς Νεαπόλεως ἦταν ὁ Φερδινάντε, ὁ ὁποῖος εἶχε τὴν ὑποστήριξη τοῦ γαμπροῦ του, τοῦ ἰσχυροῦ βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας Ματθία Κορβίνου. Ὁ Κορβίνος ἀπειλεῖ τὴ Βενετία σὲ περίπτωσι ποὺ θὰ συμμαχήσει μὲ τὴ Ρώμη ἐναντίον τῆς Νεαπόλεως. Ἀπειλεῖ ὅτι θὰ καλέσει τοὺς Τούρκους στὴν Ἀδριατικὴ. Τὸ Μιλάνο καὶ ἡ Φλωρεντία τίθενται στὸ πλευρὸ τῆς Νεαπόλεως ἢ ὁποῖα ἐξ ἄλλου διαθέτει πολυάριθμο στρατό. Ὁ πόλεμος ἀρχίζει. Ὁ San Severino λαμβάνει τὸν τίτλο τοῦ gonfaloniere τῶν παπικῶν στρατευμάτων. Ἡ Ρώμη ἀπειλεῖται ἀλλὰ ὁ Giuliano δὲν χάνει τὴν ψυχραιμία του. Τὴ νύχτα εἶναι ἐπὶ τῶν τειχῶν, ἐπιθεωρεῖ, ἐνθαρρύνει, ἐλέγχει τὶς πύλες. Ὁ λαὸς ἐπιτίθεται στὸ παλάτι τῶν Ὁρσίνι στὸ κέντρο τῆς Ρώμης καὶ καίει τὴν κατοικία τοῦ πρέσβεως τῆς Νεαπόλεως.

9. Σχετικὰ μὲ τὴ Νάπολη βλ. P. Giannone, *Istoria civile del regno di Napoli*, Venezia 1766, σσ. 350-380.

‘Ο Βιργίνιος ‘Ορσίνι όρχίζεται να περιφέρει τó κεφάλι του Giuliano στους δρόμους της Ρώμης και να ρίξει στον Τίβερη τó σώμα του ‘Ιννοκέντιου Η’. ‘Ο Giuliano δέν δειλιάζει. ‘Ελευθερώνει τούς έγκληματίες από τις φυλακές και μαζί με τόν San Severino κατορθώνουν να λύσουν τήν πολιορκία. Πρò του τέλους του Δεκεμβρίου ή Ρώμη ήταν και πάλι έλευθερη. ‘Ο καρδινάλιος ‘Ορσίνι έκλιπαρεί τή συγχώρηση από τόν Πάπα. ‘Η διαμάχη όμως τείνει να συνεχισθεί διότι ό ‘Ιννοκέντιος ασθένησε σοβαρά και οί έχθροί του άρχισαν να έλπίζουν. ‘Ο Giuliano σκέφθηκε να φέρει στη Ρώμη έναν Γάλλο condottiere, δηλαδή να ζητήσει ξένη παρέμβαση στο έσωτερικό της ‘Ιταλίας, κάτι πολύ επικίνδυνο για τó μέλλον γιατί ή Γαλλία επιθυμούσε κάποια Ιταλικά έδάφη. ‘Η γαλλική παρέμβαση στα Ιταλικά πράγματα θα άποτελέσει πέτρα σκανδάλου για τó μέλλον και θα προβληματίσει άργότερα τόν Giuliano ιδιαίτερα κατά τά τελευταία χρόνια της ζωής του. ‘Ο Ροδρίγο Βοργία και άλλοι καρδινάλιοι άντιτίθενται στην ιδέα του Giuliano, αλλά ό ‘Ιννοκέντιος του έπιτρέπει να άποτολήσει τó διάβημα αυτό. ‘Αρχές ‘Απριλίου του 1486 ό Giuliano μεταβαίνει στη Γένοβα, διαπραγματεύεται με τούς Γάλλους και προετοιμάζει έναν στολίσκο για τή μεταφορά του γαλλικού στρατού. ‘Εν τώ μεταξύ ή Ρώμη και ή Βενετία άπειλούνται από τόν Ούγγρο βασιλέα. ‘Ο Μαθθίας Κορβίνος καταλαμβάνει τήν ‘Ανκόνα και τουρκικά πλοία βρίσκονται ήδη στην ‘Αδριατική. ‘Ομως αϊφνίδια ό Φερράντε της Νεαπόλεως φοβήθηκε τήν έλευση του γαλλικού στρατού και ζήτησε ειρήνη. ‘Η ιδέα του Giuliano να φέρει τούς Γάλλους στο Ιταλικό έδαφος έπέτυχε πλήρως. Στις 11 Αύγουστου 1486 ύπογράφηκε ή ειρήνη¹⁰.

‘Η ‘Αγία ‘Εδρα μετά τήν ύπογραφή της ειρήνης άρχισε πάλι να σχεδιάζει σταυροφορία κατά τών Τούρκων. ‘Η ιδέα ήταν να τεθεί επικεφαλής ό άτυχος γιός του Μωάμεθ Β' ό Djem (Ζιζίμ), άδελφός του Βαγιαζήτ Β'. ‘Ο Djem τήν έποχή εκείνη ήταν στη Ρόδο στους ‘Ιππότες του ‘Αγίου ‘Ιωάννου, οί όποιοι τόν είχαν υπό περιορισμό. Είς άντάλλαγμα για τήν κράτηση του επικίνδунου άδελφού του ό Βαγιαζήτ Β' έπέτρεπε στους ‘Ιππότες να κυκλοφορουν έλεύθερα στο Αιγαίο και τούς χορηγούσε 40.000 χρυσά δονκάτα τó χρόνο. Τόν πολύτιμο Djem επιθυμούσαν και ή Ούγγαρία και ή Βενετία και ή Νάπολη. ‘Ο ‘Ιννοκέντιος άρχισε τις διαπραγματεύσεις για τόν Djem στα 1486. ‘Εν τώ μεταξύ ό

10. Βλ. Johannis Burchardi, *Diarium*, ό.π., τόμ. Ι, σ. 182.

Lorenzo Medico συνήψε συμμαχία με τη Ρώμη, ύποσχέθηκε οικονομική βοήθεια στον Πάπα και έδωσε την κόρη του Μαγδαληνή 14 ετών στον νόθο γιό του 'Ιννοκέντιου Η' Franceschetto Cibo 42 ετών. 'Από πλευράς του ο Πάπας όνόμασε καρδινάλιο τόν 12χρονο γιό του Lorenzo Medico, τόν 'Ιωάννη (μετέπειτα Πάπα Λέοντα Ι', 1513-1521).

Πρέπει να αναφερθεί έδώ ότι στις 14 'Απριλίου 1488 ο Geronimo Riario δολοφονήθηκε. 'Αγνοείται ο δολοφόνος του, ο Riario είχε πολλούς έχθρους, όχι μόνο τόν Giuliano.

Κατά τις αρχές του 1489 ο 'Ιννοκέντιος άρχισε πάλι τις προσπάθειες να αγοράσει τόν όμηρο Djem. 'Η μεταφορά του στην 'Ιταλία υπήρξε περιπετειώδης διότι ο Φερράντε προσπάθησε να τόν απαγάγει στη θάλασσα, άνεπιτυχώς όμως. Στις 13 Μαρτίου 1489 ο Djem εισέρχεται στη Ρώμη άνάμεσα στο περίεργο πλήθος. 'Οδηγήθηκε στο Βατικανό επάνω σε άσπρο άλογο. Στις 8 Μαΐου ο 'Ιννοκέντιος Η' καλεί επίσημα τούς Χριστιανούς σε σταυροφορία κατά τών Τούρκων με άρχηγό τόν Djem. Συγχρόνως άπειλεί τόν Φερράντε με άφορισμό, αλλά ο Φερράντε άρνεϊται να ύποταχθει στις διαταγές της Curia. Στις 11 Σεπτεμβρίου 1489 ο Πάπας κηρύσσει έκπτωτο τόν Φερράντε και αναγγέλλει τήν επιστροφή του βασιλείου της Νεαπόλεως στην 'Αγία 'Εδρα. 'Η σύγκρουση είναι αναπόφευκτη, αλλά ο 'Ιννοκέντιος άσθeneϊ βαρεια. Στις 26 Σεπτεμβρίου κυκλοφορεί στη Ρώμη ή είδηση του θανάτου του και ο γιός του Franceschetto προσπάθησε να κλέψει τόν θησαυρό του Βατικανού. Με τή βοήθεια τών 'Ορσίνι προσπάθησε να απαγάγει και τόν Djem και να τόν πωλήσει στον Φερράντε. 'Ο 'Ιννοκέντιος όμως επέζησε και για να άνακτήσει τις δυνάμεις του άποσύρθηκε στο παλάτι του Giuliano στην 'Οστια. Στις 25 Μαρτίου 1490 κηρύσσει πάλι σταυροφορία, ή όποια όμως θα παραμείνει στα σχέδια διότι ο Βαγιαζήτ Β' έστειλε 40.000 χρυσά δουκάτα στην 'Αγία 'Εδρα για τήν περαιτέρω κράτηση του Djem. 'Η σταυροφορία δέν θα λάβει χώρα διότι επήλθε αυτή ή οικονομική συμφωνία άνάμεσα στον Πάπα και τόν Σουλτάνο¹¹. 'Ο Giuliano από πλευράς του κατώρθωσε τήν ύπογραφή συμφωνίας άνάμεσα στον Φερράντε και τήν 'Αγία 'Εδρα στις 27 'Ιανουαρίου 1492.

11. Για τόν άτυχο γιό του Μωάμεθ Β' βλ. L. Thuasne, *Djem-Sultan, fils de Mohammed II, frere de Bayezid II, 1459-1495*, Paris 1892, ό.π.· Ivan Cloulas, *Jules II*, ό.π., σσ. 69, 73-76.

‘Ο σουλτάνος είχε στείλει ως δώρο στόν 'Ιννοκέντιο Η΄ ένα πολύτιμο κειμήλιο. Τήν Λόγχη με τήν όποία ό έκατόνταρχος Longinus είχε κεντήσει τήν πλευρά του 'Ιησοῦ. Στίς 31 Μαΐου 1492 ή Λόγχη τοποθετήθηκε στα διαμερίσματα του 'Ιννοκέντιου. Στίς 25 'Ιουλίου 1492 ό Πάπας 'Ιννοκέντιος ό Η΄ πεθαίνει ζητώντας τή συγγνώμη των καρδινάλιων διότι δέν υπήρξε άντάξιος του θρόνου που κατείχε. Στόν όρειχάλκινο τάφο του στόν Άγιο Πέτρο ό 'Ιννοκέντιος άναπαρίσταται κρατώντας τήν Λόγχη με τό άριστερό του χέρι¹².

Δίπλα στόν 'Ιννοκέντιο Η΄ κυβερνούσε ό Giuliano, όπως έχει ήδη σημειωθεί. Κύριος άντίπαλός του στο Κονκλάβιο ήταν ό Ροδρίγο Βοργία. Οί δύο διέθетαν τά ώραιότερα παλάτια. ‘Ο Giuliano είχε καλέσει τους σπουδαιότερους καλλιτέχνες για να διακοσμήσουν τό παλάτι του, τόν Andrea Mantegna και τόν Pinturichio. ‘Ενδιαφερόταν επίσης για τήν λεπτομερή καταγραφή τής ‘Ιστορίας. Είχε στην ύπηρεσία του ως γραμματεΐς, μορφωμένους ούμανιστές, οί όποιοι κατέγραφαν τά πάντα καθημερινά, άκόμη και τά σκάνδαλα τής Curia. ‘Ο Giuliano είχε τρεις νόθες κόρες τις όποιες είχε άναγνωρίσει και ό Ροδρίγο Βοργία είχε τέσσερα άναγνωρισμένα παιδιά, μεταξύ των όποιων και τή Λουκρητία.

Τις τελευταΐες ήμέρες τής ζωής του ό 'Ιννοκέντιος Η΄ έπινε αίμα από παιδιά, τό όποιο του χορηγούσε ένας ‘Εβραΐος ιατρός. ‘Επάνω από τόν ψυχορραγούντα οί δύο άντίπαλοι άντήλλασαν βαρειά λόγια. ‘Από τή στιγμή του θανάτου του 'Ιννοκέντιου ό άγώνας μεταξύ τους για τόν παπικό θρόνο έγινε λυσσώδης. Οί δολοφονίες στη Ρώμη άνήλθαν σε 220 και περισσότερες. Στίς 6 Αυγούστου 1492 τό Κονκλάβιο κλείνεται μέσα στην Καπέλλα Σιξτίνα για τήν έκλογή του Πάπα. Λαμβάνουν μέρος 23 καρδινάλιοι. ‘Ο Φερράντε ύποστηρίζει τόν Giuliano και προτρέπει τόν ‘Ορσίני και τόν Κολόννα να τόν ψηφίσουν. ‘Ο Giuliano σπαταλά υπέρογκα ποσά για να εκλεγεί. ‘Ο βασιλέας τής Γαλλίας Κάρολος Η΄ και ή πόλη τής Γένοβας του ένεχείρισαν 300.000 χρυσά δουκάτα για τόν σκοπό αυτόν. ‘Ισχυρός επίσης ήταν ό καρδινάλιος Ascanio Sforza. Στόν τρίτο γύρο τής εκλογής διαφάνηκε ότι ούτε ό Giuliano, ούτε ό Sforza θα κερδίσουν τόν θρόνο. Κάποιους ψήφους έλαβε επίσης ό Ναπολιτάνος Olivier Carafa. ‘Ο Sforza χάρισε τις ψήφους του στόν Ροδρίγο Βοργία και τή νύκτα τής 10ης Αυγούστου 1492 ό Βοργία ξεελέγη Πάπας και έλαβε τό όνομα ‘Αλέξανδρος ΣΤ΄. ‘Οργάνωσε καταπληκτικές εορτές στη Ρώμη για τήν ένθρόνισή του, γεγονός που πίκραναν άκόμη πιο πολύ τόν Giuliano, ό όποΐος εγκατέλειψε τά δια-

12. Για τή λόγχη βλ. Ludwig von Pastor, *Histoire des Papes*, ό.π., σσ. 307-320.

μερίσματά του του Βατικανού. Σ' αυτά εγκαταστάθηκε ο Ascanio Sforza. Για να ηρεμήσουν τα πνεύματα ο 'Αλέξανδρος πρότεινε στον Giuliano την πρεσβεία της Ανίγνον, αλλά ο Giuliano άρνήθηκε¹³.

'Ο Franceschetto Cibo αποφάσισε να πωλήσει την περιουσία του την κειμένη εντός του Παπικού Κράτους. 'Η τιμή της εκτάσεως αυτής ανερχόταν σε 40.000 χρυσά δουκάτα. Την αγόρασε ο καρδινάλιος Βιργίνιος 'Ορσίνι και λίγες ημέρες αργότερα έγινε γνωστό ότι ο Φερράντε είχε δώσει το ποσόν στον 'Ορσίνι, για να διαθέτει η Νάπολη παπικά εδάφη και για να βαδίσει ευκολότερα κατά της Ρώμης. 'Η είδηση αυτή ήταν φοβερή και ο 'Αλέξανδρος ΣΤ' κατηγορησε τον Giuliano για την πατρότητα της ιδέας. 'Ο Giuliano για να γλιτώσει από την όργη του Βοργία κατέφυγε στο παλάτι του στην 'Οστια¹⁴. 'Εκεi πήγαν και ο 'Ορσίνι και ο γιός του Φερράντε Federico. 'Οργανώνουν συνωμοσία και τρομάζουν τον Πάπα. Μία μέρα καθώς ο 'Αλέξανδρος κυνηγούσε, έδωσε εντολή ο Giuliano να ρίξουν μία κανονιά προς τιμήν του Πάπα. 'Η μπάλλα πέρασε δίπλα από τον Πάπα αλλά δεν τον πέτυχε. 'Ο Federico και ο Giuliano έτοιμάζονταν να βαδίσουν κατά της Ρώμης αλλά ο Φερράντε συμβούλευσε το γιό του να συμφιλιωθεί με τον Βοργία. 'Ο Βοργίας από πλευράς του κάλεσε τον Giuliano στη Ρώμη και στις 24 'Ιουλίου 1493 δειπνούν μαζί προς έκπληξη όλων. 'Ο Giuliano σκέφθηκε ότι ίσως άρχιζε μία νέα εποχή αντιβασιλείας γι' αυτόν, αλλά όλα άνατράπηκαν στις 20 Σεπτεμβρίου όταν ο Βοργίας δνομάζοντας τους νέους καρδινάλιους άλλαξε ριζικά την ισορροπία του Κογκλαβίου. 'Ο Giuliano έφυγε και πάλι για την 'Οστια.

Στις 25 'Ιανουαρίου 1494 πεθαίνει ο Φερράντε και ο 'Αλέξανδρος ΣΤ' άναγνωρίζει ως βασιλέα τον πρώτο γιό του Φερράντε, τον 'Αλφόνσο. 'Ο Giuliano προσπαθεί να άκυρώσει την εκλογή του 'Αλεξάνδρου, υπό το πρόσχημα ότι εκλέχθηκε με σιμωνία. 'Αναζήτησε τη συμμαχία του βασιλέα της Γαλλίας Καρόλου Η'. Στις 23 'Απριλίου 1494 έφυγε από τη Ρώμη, πέρασε από την ιδιαίτερη πατρίδα του, τη Σαβόνα, όπου έγινε δεκτός με έξαιρετικές τιμές, κατευθύνθηκε στη Νίκαια, μετά στην Ανίγνον, όπου παρά τις άυστηρές συστάσεις του Βοργία οί

13. Για τα επεισόδια πρό και μετά την εκλογή του Βοργία βλ. Ivan Cloulas, *Les Borgia*, Paris 1987, σσ. 95-102.

14. Σχετικά με τα γεγονότα αυτά βλ. F. Gregorovius, *Storia della città di Roma nel Medio Evo*, τόμ. VII, Venezia 1875, σσ. 354-355.

κάτοικοι τόν ύποδέχθηκαν με ένθουσιασμό και κατέληξε στη Λυών. 'Εκεϊ συνήντησε εκπροσώπους τών πόλεων που ένδιαφέρονταν νά βαδίσουν κατά τής Ρώμης. 'Επρόκειτο για τή Βενετία, τή Γένοβα, τή Νάπολη. 'Εκτός από αυτούς και ό φοβερός καλόγερος, ό Σαβοναρόλα, καταφερόταν κατά του άνήθικου Βοργία, κατά τής ρωμαϊκής Βαβυλώνος και καλοῦσε τόν Κάρολο Η΄ ως άπεσταλμένο του Θεου νά τιμωρήσει τή Ρώμη. 'Ο Γάλλος βασιλέας έτοιμάσε στρατό 40.000 άνδρων και στόλο. Μαζί με τόν Giuliano καλπάζουν στο Πεδεμόντιο, τό Μιλάνο, τήν Παβία, τήν Πιατσέντσα. Στην Όστια ό Giuliano ύψώνει τή γαλλική σημαία και ό Σαβοναρόλα έπευφημεί τόν έλευθερωτή-βασιλέα.

'Ο 'Αλέξανδρος ΣΤ΄ άναζητούσε τή φιλία του Βαγιαζήτ Β΄. 'Ο σουλτάνος έστειλε έπιστολή στον 'Αλέξανδρο ότι θα του πρόσφερε 300.000 δονάκια άν εκτελούσε τόν άδελφό του Djem. 'Η δολοφονία όμως έπρεπε νά φανεί σαν φυσιολογικός θάνατος. 'Ο 'Ιωάννης, ό άδελφός του Giuliano, αιχμαλώτισε τόν Τοῦρκο Πρέσβυ του Βαγιαζήτ, τόν Κασσίμ Μπέη, ό όποιος ήταν και ό κομιστής τής έπιστολής. 'Ο Giuliano άνέκρινε τόν αιχμάλωτο και ήλθε στο φως ή συνεννόηση του Σουλτάνου με τόν Πάπα, πράγμα σκανδαλώδες. 'Η δημοτικότητα του Βοργία κατέπεσε και όλοι τόν έγκαταλείπουν σιγά-σιγά. 'Η Όστια έγινε ή στρατιωτική βάση του Giuliano και του Καρόλου Η΄. 'Ο παπικός στρατός υποχώρησε. Εισήλθαν νικηφόροι στη Ρώμη στις 31 Δεκεμβρίου 1494. Όλοι σπεύδουν κοντά στον Giuliano. Όμως όλοι οί καρδινάλιοι άπογοητεύθηκαν όταν είδαν με έκπληξη στις 15 'Ιανουαρίου 1495 τόν Κάρολο Η΄ νά υπογράψει τόν δροκό ύποταγής στον Πάπα και νά υπόσχεται ότι θα τόν υπερασπισθεί. 'Ο Κάρολος Η΄ έσκυψε και φίλησε τό πόδι του Βοργία! 'Ο Βοργίας φάνηκε γενναιόδωρος άπέναντι στους πολεμιστές του. 'Ο Giuliano βέβαια, είχε χάσει τά πάντα¹⁵.

'Ο 'Αλέξανδρος ΣΤ΄ για νά πείσει τόν Γάλλο βασιλέα νά αλλάξει στάση, του είχε υποσχεθεί τό βασίλειο τής Νεαπόλεως, αλλά τήν έπομένη τής άναχωρήσεως του βασιλέα ό έγγονός του Φερράντε, ό Φεραντίνο άνέβηκε στον θρόνο. 'Ο Βοργία είχε έξαπατήσει τόν Κάρολο Η΄. Τότε συμπράττοντας πάλι με τόν Giuliano ό Γάλλος βασιλέας βαδίζει κατά τής Νεαπόλεως. Εισέρχονται μαζί στη Νάπολη και ό Φερραντίνο καταφεύγει στην Ίσικια. Στις 25 Φεβρουαρίου 1495 ό Djem πε-

15. Για τόν Κάρολο Η΄ τής Γαλλίας, τή συνεργασία με τόν 'Ιούλιο και τή γαλλική εισβολή στην 'Ιταλία βλ. H. F. Delaborde, *L'expédition de Charles VIII en Italie, Histoire diplomatique et militaire*, Paris 1888· Marin Sanudo, *La spedizione di Carlo VIII in Italia*, έκδοση Rinaldo Fulin, Venezia 1873, σσ. 163 sq.· Ivan Cloulas, *Charles VIII et le mirage italien*, Paris 1986, σσ. 190-220.

θαίνει δηλητηριασμένος με βραδείας δράσεως δηλητήριο. 'Ο Giuliano είναι εγκατεστημένος στη Νάπολη μαζί με τον Κάρολο Η'. 'Όμως ο θρίαμβος θα διαρκέσει πολύ λίγο, διότι ή Βενετία, ή Γένοβα, τὸ Μιλάνο, ή Αὐστρία, ή 'Ισπανία είναι ἐναντίον τους. Μετὰ ἀπὸ διάφορες μάχες και ήττες ὁ Giuliano εγκαταλείπει τὴν 'Ιταλία και ἐπιστρέφει σὴν Ανίγνον. Ἔχει πάντα κατὰ νοῦν νὰ ἀνατρέψει τὸν 'Αλέξανδρο ΣΤ'. Προσπαθεῖ νὰ ξεσηκώσει τὴ Γένοβα και τὴ Ριβιέρα. Στις 6 'Ιανουαρίου 1497 εἰσέρχεται στὸ Τορίνο. Μάχεται και διαπραγματεύεται. Στις 9 Μαρτίου μαθαίνει ὅτι ή Ὅστια και τὸ παλάτι του ἐκεῖ κατελήφθη ἀπὸ τὸν παπικὸ στρατὸ, ὁπότε δὲν περιμένει παρὰ τὴν ἐξορία.

'Ο 'Αλέξανδρος ΣΤ' ὀνόμασε τὸν γιό του Juan δούκα τῆς Νεαπόλεως. 'Ο πρῶτος του γιὸς ὁ Κάισαρ δολοφόνησε τὸν ἀδελφό του και ἔτσι ὁ Juan δὲν πῆγε ποτὲ σὴν Νάπολη. 'Ο Βοργίας ἔπεσε σὲ βαρὺ πένθος γιὰ τὸ γιό του. Πρότεινε στὸν Giuliano νὰ ἐπιστρέψει και νὰ πάρει πάλι τὴν περιουσία του. Γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Juan ὁ Giuliano ἔστειλε θερμότατη ἐπιστολὴ στὸν Βοργία. Τοῦ ἔγραψε ὅτι διαθέτει τὴ μεγαλοψυχία τοῦ 'Ιῶβ και πρέπει νὰ ἐπαναλάβει τὰ λόγια τοῦ 'Ιῶβ: 'Ο Θεὸς μοῦ τὸν ἔδωσε, ὁ Θεὸς μοῦ τὸν πῆρε¹⁶.

Στις 7 'Απριλίου 1498 πεθαίνει ὁ Κάρολος Η' τῆς Γαλλίας και τὸν διαδέχεται ὁ Λουδοβίκος ὁ Β', ὁ ὁποῖος χρειάζεται τὴ συγκατάθεση τῆς 'Αγίας Ἐδρας γιὰ νὰ ἀκυρώσει τὸ γάμο του και νὰ νυμφευθεῖ τὴ χήρα τοῦ Καρόλου Η', Ἄννα τῆς Βρετάνης. Σκόπευε μάλιστα νὰ δώσει τὰ παπικὰ ἐδάφη τῆς Γαλλίας στὸν Κάισαρα Βοργία γιὰ νὰ ἐπιτύχει τὴν εὐνοια τοῦ 'Αλεξάνδρου ΣΤ'. Ἀπένευσε στὸν Κάισαρα τὸν τίτλο τοῦ Γάλλου δούκου και τὸν προσκάλεσε σὴν Ανίγνον. 'Ο Giuliano αἰσθάνθηκε τὸν κίνδυνο. Θὰ ἔχανε τὴν ἀρχιεπισκοπή του. Ἀνεχώρησε ἀμέσως γιὰ τὴν Ανίγνον, ἐγκαταστάθηκε και ἔγραψε στὸν 'Αλέξανδρο ὅτι προετοιμάζει τὴν ὑποδοχὴ τοῦ Κάισαρα. 'Ο Κάισαρ Βοργίας ἔφθασε ἐκεῖ στις 28 'Οκτωβρίου 1498. Ἀνέβηκε σὲ ἄσπρο ἄλογο στολισμένο με χρυσὸ και ἄργυρο και περιφέρθηκε στοὺς δρόμους ἐν μέσω κανονιοβολισμῶν πρὸς τιμὴν του. Τοῦ προσέφεραν πολὺτιμα δῶρα και ὀργάνωσαν ἐορτὲς και θεατρικὲς παραστάσεις πὸν κόστισαν 7.000 δουκάτα.

16. Γιὰ τὸν μοναχὸ Girolamo Savonarola βλ. Pasquale Villari, *Jérôme Savonarole*, τόμ. II, Paris 1874, σσ. 218-219.

‘Ο Giuliano την εποχή εκείνη διαπραγματευόταν μία συμμαχία μεταξύ Βενετίας και Γαλλίας διότι ό Λουδοβίκος ΙΒ΄ ενδιαφερόταν για την περιοχή του Μιλάνου. Τό διπλωματικό δαιμόνιο του Giuliano όδήγησε στη γαλλο-βενετική συμμαχία στις 9 Φεβρουαρίου 1499. ‘Υποτίθεται ότι θα βοηθοῦσε τόν Λουδοβίκο ΙΒ΄ στην προετοιμασία τής εκστρατείας του κατά του Μιλάνου. ‘Εξελέγη ‘Αρχιεπίσκοπος τής Agles και ό πανηγυρικός λόγος που έκφωνήθηκε γι’ αυτόν ανέφερε ότι ήταν ειρηνικός, ταπεινός, γλυκός, πιστός, ελεήμων, δίκαιος, υπερασπιστής τής ‘Εκκλησίας, φιλόανθρωπος, καλός σύμβουλος και άνθρωπος αγίας ζωής! Με αυτή την άγια μορφή ό Giuliano πρόδωσε τόν Λουδοβίκο ΙΒ΄. ‘Αλληλογραφοῦσε με τούς έχθρους του βασιλέα χρησιμοποιώντας κρυπτογραφικό αλφάβητο και τούς ενημέρωνε για όλες τις κινήσεις του Καίσαρα Βοργία. Προετοίμασε για τόν έαυτό του καταφύγιο στο Μιλάνο, στην αυλή του Lodovico Moro, σε περίπτωση που έχανε ό γαλλικός στρατός. Τελικά ό Λουδοβίκος ΙΒ΄ εισήλθε θριαμβευτής στο Μιλάνο μαζί με τόν Καίσαρα Βοργία.

Τόν ‘Ιανουάριο του 1500 ό Giuliano συμφιλιώθηκε με τόν ‘Αλέξανδρο ΣΤ΄ και επέστρεψε στη Ρώμη. ‘Ο Καίσαρ έλαβε τό άξίωμα του gonfaloniere. Τόν ‘Ιούλιο του 1500 μετά από δυνατή βροχή ένα ταβάνι έπεσε και τραυμάτισε τόν Πάπα. ‘Ο Giuliano ήλπιζε ότι θα υπέκυπτε στα τραύματα ό Πάπας, αλλά δυστυχώς αυτός άνέρωσε. ‘Ο Καίσαρ Βοργίας είχε επιστρέψει όμως στη Ρώμη με επιθετικές διαθέσεις. ‘Επιθυμοῦσε τό βασίλειο τής Νεαπόλεως και τό δουκάτο του Ουρμπίνο. Τόν ‘Ιούνιο του 1501 ό δούκας του Ουρμπίνο Guidobaldo da Montefeltro και ό άνεψιός του Giuliano, Francesco-Maria della Rovere, γιός του ‘Ιωάννη έξεδιώχθηκαν. Οί Βοργία ήσαν πολύ ισχυροί τά χρόνια εκείνα. ‘Η μοίρα όμως θα τούς κτυποῦσε. Στις 5 Αύγουστου 1503 ένας νεοεκλεγείς καρδινάλιος, ό ‘Αδριανός Καστελλέζι, κάλεσε όλους για γεῦμα στον άμπελωνα του. ‘Ανεχώρησαν όλοι άρρωστοι από εκεί. ‘Ισως ήταν δηλητηριασμένο τό κρασί, ή υπήρχε malaria λόγω τής υπερβολικής ζέστης. Και ό Καίσαρ ασθένησε βαρεια. Στις 18 Αύγουστου ό Πάπας ‘Αλέξανδρος ΣΤ΄ Βοργίας έξέπνευσε¹⁷.

‘Ο Giuliano πρέπει να κινηθεί με ιδιαίτερη σύνεση διότι έχει να αντιμετωπίσει στο Κονκλάβιο ‘Ισπανούς καρδινάλιους, φίλους των Βοργία. Στις 3 Σεπτεμβρίου 1503 ό Giuliano εγκαθίσταται και πάλι στη Ρώμη. Στις 10 Σεπτεμβρίου

17. Σχετικά με τόν θάνατο του Πάπα ‘Αλεξάνδρου ΣΤ΄ Βοργία βλ. Ivan Cloulas, *Jules II*, ό.π., σσ. 117-118.

φθάνει από τη Γαλλία ο καρδινάλιος Γεώργιος d'Amboise, ο οποίος δηλώνει ότι θέτει ύποψηφιότητα. Τόν ύποστηρίζουν ισχυροί καρδινάλιοι όπως ο Ascanio Sforza και ο Λουδοβίκος της Αραγωνίας. Ο Γάλλος βασιλέας Λουδοβίκος ΙΒ΄ είναι βέβαια με το μέρος του. Έν τούτοις στην πρώτη εκλογή δεν έλαβε πολλούς ψήφους, διότι προτίμησαν να ψηφίσουν τον Bernardino de Carvajal. Στη δεύτερη εκλογή της 21ης Σεπτεμβρίου 1503 ο Giuliano ήλθε πρώτος, αλλά όχι με την απαιτούμενη διαφορά και στις 22 Σεπτεμβρίου μετά από πολλές ζυμώσεις εξέλεγε ο Francesco Todeschini-Piccolomini και έλαβε το όνομα Πίος Γ΄. Ήταν άνεψιός του Πίου Β΄ (1458-1464). Η εξουσία του θα διαρκέσει μόνον 26 ημέρες. Στις 18 Οκτωβρίου 1503 πεθαίνει. Έν τούτοις μέσα σ' αυτές τις λίγες ημέρες θέλησε να κάμει κάποιες μεταρρυθμίσεις, όπως να περιορίσει την επιρροή του δούκα Guidobaldo da Montefeltro. Κάλεσε τον Καίσαρα Βοργία στη Ρώμη, αλλά οι έχθροι του Βοργία συνεννοήθηκαν να τον δολοφονήσουν. Ο Giuliano συμβούλευσε τον Πίο να απέλασει τον Καίσαρα, αλλά ο Πίος δεν συμφώνησε και μάάλιστα ήθελε να τον προστατεύσει. Ο Καίσαρ για να σώσει τη ζωή του έπρεπε να συμμαχήσει με τον Giuliano, τον κύριο έχθρό του¹⁸.

Μετά τον θάνατο του Πίου Γ΄ ο Καίσαρ Βοργίας δήλωσε στον Niccolò Machiavelli ότι θα ύποστηρίξει στο επόμενο κονκλάβιο τον Γεώργιο d'Amboise. Ο Amboise όμως συμάχησε με τον Giuliano και στις 29 Οκτωβρίου ο Καίσαρ αναγκάστηκε να ύποκύψει και να ύποστηρίξει και αυτός τον Giuliano. Ο Giuliano του ύποσχέθηκε ότι αν εκλεγεί θα του δώσει και πάλι το αξίωμα του gonfaloniere. Μοιράζει πολλά χρήματα σε όλους για να τον ψηφίσουν. Πρόκειται περί σιμωνίας για την οποία είχε κατηγορήσει τον Άλέξανδρο ΣΤ΄. Την 1η Νοεμβρίου 1503 ο Giuliano della Rovere εκλέγεται Πάπας. Επί 32 χρόνια περιέμενε τη στιγμή αυτή. Έλαβε το όνομα Ιούλιος Β΄, όνομα σημαντικό για τον χριστιανικό κόσμο, καθόσον ο Πάπας Ιούλιος Α΄ είχε έναντιωθει τον Δ΄ αϊ. κατά του Άρείου. Ο Ιούλιος Β΄ είπε ότι θα ασκήσει πολιτική μεγαλωσύνης όπως ο Ιούλιος Καίσαρ.

Έξηκοντούτης πλέον ο Ιούλιος έχει ακόμη τις φιλοδοξίες της νεότητάς του, αλλά η φυσιογνωμία του έχει αλλάξει. Δεν είναι πλέον ο μελαχρινός νέος, το πρόσωπό του έχει άποστεωθεί και το βλέμμα του έχει σκληρύνει. Άργότερα

18. Για τον Πάπα Πίο Γ΄ βλ. Ludwig von Pastor, *Histoire des Papes*, δ.π., τόμ. V, σσ. 171-191. Στο Κονκλάβιο για την εκλογή του Ιουλίου Β΄ έλαβαν μέρος 37 καρδινάλιοι. Όλα ήσαν ρυθμισμένα εκ των προτέρων. Ο Ιουλιανός είχε εισέλθει στο κονκλάβιο αυτό ήδη ως Πάπας.

άφησε γενειάδα, κάτι που προκάλεσε αντιδράσεις στο καθολικό περιβάλλον. Θέλησε να άπαλείψει από τη μνήμη του τη στέρηση των παιδικών του χρόνων γι' αυτό και σπαταλούσε για την καθημερινή του διατροφή 267 χρυσά δουκάτα, δηλαδή 8.000 χρυσά δουκάτα τó μήνα. 'Ο 'Αλέξανδρος ΣΤ' Βοργίας, ό όποιος είχε δεόντως επιδοθει στις γήϊνες απολαύσεις, έξόδευε μόνον 2.000 χρυσά δουκάτα τó μήνα για τη διατροφή του. 'Ο 'Ιούλιος παρήγγελλε κυνήγια και για τις ημέρες τής νηστείας παρήγγελλε από την 'Ολλανδία άκριβά είδη ψαριών. Εισήγαγαν γι' αυτόν κρασιά από την 'Ισπανία, τη Γαλλία, την Κορσική. 'Όταν ήταν όργισμένος, έλεγαν ότι είχε πιει πολύ. 'Εν τούτοις έκανε πεζοπορία, ίππευε, ψάρευε και κωπηλατούσε. Ξυπνούσε στις 4 τó πρωί. Οί γραμματείς του τόν χαρακτήριζαν βίαιο και άνυπόμονο. 'Αν όμως κάποιος κατώρθωνε να κερδίσει την έμπιστοσύνη του, ήταν για πάντα. Ούδεις τόν έπηρέαζε, ούδεις τόν συμβούλευε, ήταν μονοκράτωρ. Είχε φύση γίγαντος, ενέπνεε τó θαυμασμό και τó φόβο, ήταν έγωϊστής και άπροσπέλαστος. 'Απορροφημένος στις σκέψεις του, δέν άστειευόταν ποτέ και δέν άναπαυόταν ποτέ. Πίστευε ότι τó 'Αγιο Πνεύμα του είχε δώσει τó δικαίωμα να κυβερνά επί γής.

'Ο 'Ιούλιος Β' όντας Πάπας ύποστήριξε πολύ την οικογένειά του όπως ήταν λογικό και μοίρασε χρήματα και άξιώματα στους άνεπιούς του. Δέν άποτέλεσε έξαίρεση στη συνήθεια του «nepotismus». 'Ιδιαίτερα ύποστήριξε τόν Francesco-Maria, τó γιό του άδελφού του 'Ιωάννη, ό όποιος ήταν μόλις 13 έτων στα 1503. Κανόνισε να νυμφευθει ό Francesco-Maria την Eleonora Gonzaga στις 2 Μαρτίου 1505 στο Βατικανό. 'Όρισε τόν Guidobaldo da Montefeltro gonfaloniere και φυλάκισε τόν Καίσαρα Βοργία¹⁹.

'Ανεβαίνοντας στον παπικό θρόνο ό 'Ιούλιος δεσμεύθηκε να βαδίσει κατά των Τούρκων και να συγκαλέσει οίκουμενική Σύνοδο για έκκλησιαστικές μεταρρυθμίσεις. Για να λάβει κάποια άπόφαση ό Πάπας, έπρεπε να συμφωνούν τά 2/3 των καρδινάλιων, πράγμα πολύ δύσκολο να ύφίσταται ό 'Ιούλιος. Για τόν λόγο αυτόν προτίμησε να άσχοληθει πρωτίστως με την κοσμική έξουσία. Πριν όμως από αυτό, θέλησε να άνταμείψει τόν Γεώργιο d'Amboise για την

19. Για τó πορτραίτο του 'Ιουλίου Β', την προσωπική του ζωή, τις δραστηριότητές του, την οικογένειά του, τó περιβάλλον του βλ. τις περιγραφές των πρέσβων τής Βενετίας Domenico Trevisano, Girolamo Lippomano, Paolo Capello που σώζονται στο έργο του Marino Sanudo, *I Diarii*, τόμ. X, col. 77, τόμ. XI, col. 722, 724-725, 729-730, 741, 746, 772-773, 782, 843, τόμ. XII, col. 12, 32, τόμ. XIV, col. 482· E. Rodocanachi, *Le pontificat de Jules II*, Paris 1928, σσ. 10-16· Ivan Clouas, *Jules II*, ό.π., σσ. 122-130.

υποχωρητικότητα του. 'Ο Amboise είχε ζητήσει να πάει στην Ανιγνον ως πρέσβυς. 'Η Curia ήταν αντίθετη σ' αυτό και ο 'Ιούλιος χρειάστηκε μεγάλο χρονικό διάστημα για να τους πείσει ότι είχαν ανάγκη της παρουσίας ενός φιλικού προσώπου στην αύλη του Λουδοβίκου ΙΒ'.

Μία άλλη σκέψη του 'Ιούλιου ήταν να παγιδεύσει τον Καίσαρα Βοργία. Τοῦ υποσχέθηκε τὸ δουκάτο τῆς Romagna και ἔδωσε οδηγίες στους κατοίκους νὰ τὸν ὑποδεχθῶν μὲ τιμὲς διότι ὁ Καίσαρ ἦταν τὸ ἀντικείμενο τῆς πατρικῆς του στοργῆς! Τοῦ προσέφερε μάλιστα ὠραία διαμερίσματα στὸ Βατικανὸ και γενικὰ δημιούργησε φιλικὸ κλίμα διότι τὸν χρειαζόταν για νὰ ἐκδιώξει τοὺς Βενετοὺς ἀπὸ τὴ Romagna. 'Ο Μακιαβέλλι ἦταν τὴ στιγμή ἐκείνη στὴ Ρώμη και ὁ 'Ιούλιος τοῦ ζήτησε νὰ ἀπευθυνθεῖ στὴ Φλωρεντία και νὰ ζητήσει ἄδεια διελύσεως τοῦ Καίσαρα και τῶν στρατευμάτων του ἀπὸ τὴν Τοσκάνη. 'Ο Μακιαβέλλι ἔδωσε ἀρνητικὴ ἀπάντηση γιατί κατάλαβε ὅτι ὁ 'Ιούλιος ἤθελε νὰ ἀπομακρύνει τὸν Καίσαρα ἀπὸ τὴ Ρώμη. 'Ο ἴδιος ὁ Καίσαρ δὲν εἶχε ὑποψιασθεῖ. 'Ετοίμασε στρατὸ πὸν κόστισε 300.000 χρυσὰ δουκάτα. Τὶς ἴδιες ἡμέρες πὸν φερόταν φιλικὰ στὸν Καίσαρα ὁ 'Ιούλιος ἔστειλε συστάσεις νέες στους κατοίκους τῆς Romagna νὰ ἀνυψώσουν τὴ σημαία τὴν Παπικὴ. Στις 21 Νοεμβρίου 1503 ὁ 'Ιούλιος ἀπαίτησε ἀπὸ τὸν Καίσαρα νὰ παραδώσει τὰ φρούρια τῆς Romagna πὸν εἶχε καταλάβει, ἀλλὰ φυσικὰ ὁ Καίσαρ ἀρνήθηκε. Οἱ παπικοὶ ἀπεσταλμένοι τὸν συλλαμβάνουν και τὸν ὀδηγοῦν δέσμιο στὴ Ρώμη. 'Όλοι οἱ συγγενεῖς και φίλοι τοῦ Βοργία ἐγκαταλείπουν ἀμέσως τὴ Ρώμη. 'Ο Μακιαβέλλι εἶχε προβλέψει θλιβερὸ τέλος για τὸν Καίσαρα. Στις 19 'Απριλίου 1504 ὁ Καίσαρ ἐλευθερώθηκε και πῆγε στὴ Νάπολη. Στις 27 Μαΐου οἱ καθολικοὶ ἡγεμόνες τῆς 'Ισπανίας Φερδινάνδος και 'Ισαβέλλα διέταξαν τὴ σύλληψή του στὴ Νάπολη καθοδηγούμενοι ἀπὸ τὸν 'Ιούλιο. 'Ο Καίσαρ Βοργίας ὀδηγήθηκε στὴν 'Ισπανία, προσπάθησε ἀργότερα νὰ ἀποδράσει και τὸν σκότωσαν στὴ Ναβάρρα σὲ ἐνέδρα κατὰ τὴ διάρκεια πολιορκίας στις 12 Μαρτίου 1507. Ἦταν τότε condottiere στὴν ὑπηρεσία τοῦ βασιλέα τῆς Ναβάρρας Jean d'Albret. Ἔτσι ἔληξε ἡ μακρὰ μονομαχία τοῦ 'Ιούλιου μὲ τὸν ταῦρο Βοργία. Ὄταν ἔμαθε τὸ θάνατό του ὁ 'Ιούλιος κατευθύνθηκε στὴν γκαρνταρόμπα τοῦ Βοργία τὴν ὁποία εἶχε οἰκειοποιηθεῖ, πῆρε τὰ βαρῦτιμα ἐνδύματά του και τὰ μοίρασε στους φίλους του²⁰.

20. Σχετικὰ μὲ τὸ ἄσχημο τέλος τοῦ Καίσαρα Βοργία βλ. Charles Yriarte, *César Borgia, Sa vie, sa captivité, sa mort*, Paris 1889, τόμ. II.

Ἡ ἐπαρχία τῆς Romagna ἦταν τὸ μῆλον τῆς ξριδος ἀνάμεσα στὸ Βατικανὸ καὶ τὴ Βενετία. Στὰ 1504 ἡ Βενετία ὑπέγραψε εἰρήνη μὲ τὸν Σουλτάνο. Ἐγκατέλειψε τὴ Μεθώνη, τὴν Κορώνη καὶ κράτησε τὴ Μονεμβασία, τὸ Ναύπλιο καὶ τὴν Κεφαλληνία. Κατέστησε σαφὲς στὸν Πάπα ὅτι ἐνδιαφερόταν νὰ κρατήσει ὅλες τὶς ὀχυρὲς θέσεις τῆς στῆ Romagna. Ἐπειδὴ ὁ 'Ιούλιος ἐγνώριζε τὴ στρατιωτικὴ ὑπεροχὴ τῆς Βενετίας καὶ τὴν κατωτερότητα τοῦ δικοῦ του στρατοῦ, σοφίστηκε μίᾳ ἄλλῃ μέθοδο: μίᾳ ὀλοκληρωτικῆ εἰρήνῃ ἀνάμεσα στὰ χριστιανικὰ κράτη ὥστε νὰ προετοιμάσουν σταυροφορία κατὰ τῶν Τούρκων. Γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτὸν ἀπέστειλε παντοῦ ἀγγελιοφόρους (nuncii). Στὶς 22 Σεπτεμβρίου 1504 ὑπογράφηκε στὸ Blois τῆς Γαλλίας μίᾳ συμφωνία ἀνάμεσα στὸν Λουδοβίκο ΙΒ΄, Μαξιμιλιανὸ τῆς Αὐστρίας καὶ 'Ιούλιο Β΄. Οἱ τρεῖς μαζί πιέζουν τὴ Βενετία νὰ παραδώσει τὰ ἐδάφη ἐπ' ἀπειλῆ ἀφορισμοῦ. Τὸν Μάρτιο τοῦ 1505 ἡ Βενετία συγκατατίθεται νὰ παραδώσει τὰ φρούρια τοῦ: Sant' Arcangelo, Montefiore, Porto Cesenatico, Savignano, Tossignano. Κράτησε τὸ Ρίμινι καὶ τὴ Φαέντσα. Στὶς διαπραγματεύσεις ὁ 'Ιούλιος ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ τὸν δούκα Guidobaldo da Montefeltro.

Ἐκτὸς τῶν πολεμικῶν σχεδίων ὁ 'Ιούλιος ὁμως ἔχει κατὰ νοῦν νὰ καλλωπίσει τὴ Ρώμη καὶ νὰ ἀφήσει στοὺς μεταγενεστέρους μεγαλοπρεπῆ εἰκόνα τῆς ἐξουσίας του. Παρήγγειλε στὸν Μιχαήλ-Ἀγγελο νὰ φιλοτεχνήσει τὸν τάφο του καὶ τοῦ ἐνεχείρισε 10.000 χρυσᾶ δουκάτα. Καθώρισε στὸν καλλιτέχνη τὰ θέματα γύρω ἀπὸ τὰ ὁποῖα θὰ ἔπρεπε νὰ κινηθεῖ. Ἦσαν ἡ ἐπανάκτηση τῶν ἐδαφῶν τοῦ Παπικοῦ Κράτους καὶ ἡ προστασία τῶν Τεχνῶν ἀπὸ τὸν 'Ιούλιο. Ὁ Μιχαήλ-Ἀγγελος ἐτοίμασε πολλὰ σχέδια καὶ ἀνεχώρησε γιὰ τὴν Καρράρα, ὅπου συνέλεξε μάρμαρα καὶ τὰ ἔστειλε στὴ Ρώμη. Μίᾳ ἄλλῃ μεγαλόπνοη ιδέα ἦταν ἡ ἀνακατασκευὴ τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου. Ἡ παλαιὰ βασιλικὴ ἐρειπωνόταν. Ὁ 'Ιούλιος ἀποφάσισε νὰ τὴν κατεδαφίσει καὶ νὰ ἀνεγείρει μεγαλύτερη καὶ ὠραιότερη. Τὸ κονκλάβιο διαφωνεῖ διότι ἡ βασιλικὴ ἀνερχόταν στὴν ἐποχὴ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου. Τελικὰ ἡ κατεδάφιση πραγματοποιήθηκε τὸ χειμῶνα τοῦ 1505. Ἡ Ρώμη ἔγινε ἕνα μεγάλο ἐργοτάξιο. Πρῶτα ἔπρεπε νὰ κατασκευασθεῖ ὁ Ναὸς τοῦ Ἀγίου Πέτρου καὶ μετὰ τὸ μανσωλεῖο τοῦ 'Ιουλίου, ἀλλιῶς θὰ ἦταν κακὸς οἶωνός.

Τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1506 ὁμως ὁ Μιχαήλ-Ἀγγελος πῶλησε μέσα σὲ μίᾳ νύχτα τὰ ὑπάρχοντά του στὴ Ρώμη καὶ ἔφυγε βεβιασμένα γιὰ τὴν Τοσκάνη, διότι ὑποψιαζόταν ὅτι ἡ ζωὴ του ἀπειλεῖτο. Ἐφυγε τὸ Σάββατο, 18 Ἀπριλίου τῆς Δια-

καινησίμου ἐνῶ τὴν ἐπομένη εἶχε προγραμματισθεῖ ἡ τοποθέτηση τοῦ θεμελίου λίθου στὸν νέο Ναὸ τοῦ Ἀγίου Πέτρου²¹. Τὴν Κυριακὴ 19 Ἀπριλίου μετὰ τὸ πέρασ τῆς Θείας Λειτουργίας ὁ Ἰούλιος ἀκολουθούμενος ἀπὸ 33 καρδιναλίους κατέβηκε στὰ θεμέλια σὲ 26 μ. βάθος. Γιὰ τὴ στιγμὴ ἐκείνη ἐκόπηκαν χρυσᾶ καὶ ὀρειχάλκινα νομίσματα, τὰ ὁποῖα στὴ μία ὄψη εἶχαν τὸ προφίλ τοῦ Ἰούλιου καὶ στὴν ἄλλη τὸ ἀρχιτεκτονικὸ σχέδιο τοῦ Bramante. Ὁ Ἰούλιος ράντισε μὲ ἁγιασμό τὰ μάρμαρα τοῦ θεμελίου καὶ τοποθέτησε 12 νομίσματα. Μὲ παπικὲς βούλλες κάλεσε τοὺς χριστιανοὺς νὰ συμμετάσχουν στὴν ἀνέγερση τοῦ Ναοῦ οἰκονομικὰ καὶ δήλωσε ὅτι θὰ ὑπάρξει ἐπιείκεια γιὰ ὅσους συνδράμουν.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΒ' μετὰ ἀπὸ μία βαρεῖα ἀσθένεια στὰ 1505 ἀπὸ τὴν ὁποία ἐπέζησε, δήλωσε ὅτι δὲν ἐνδιαφερόταν πλέον γιὰ τὸ βασίλειο τῆς Νεαπόλεως. Ὁ Ἰούλιος σκέφθηκε νὰ κερδίσει πάλι τὴ φιλία τοῦ Γάλλου βασιλέα καὶ τοῦ ἔστειλε ἁγιασμό τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1505. Οἱ κινήσεις αὐτὲς ἐξυπηρετοῦσαν ἕναν σκοπὸ. Ὁ Ἰούλιος ἤθελε νὰ ἀνακτήσει τὰ ἐδάφη τοῦ παπικοῦ κράτους. Στις 17 Αὐγούστου 1506 εἶπε ὅτι θὰ τεθεῖ ἐπικεφαλῆς τοῦ στρατοῦ του. Συμβούλευσε τὴ Βενετία νὰ τηρήσει οὐδετερότητα κατὰ τὴ διάρκεια τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ ζήτησε ἐνισχύσεις ἀπὸ τὴ Γαλλία. Στις 22 Αὐγούστου 1506 ὁ Ἰούλιος τέλεσε τὴ Θεία Λειτουργία, εὐλόγησε τὸ ρωμαϊκὸ λαὸ καὶ ἔφυγε ἀπὸ τὴ Ρώμη ἀκολουθούμενος ἀπὸ 9 καρδιναλίους, πολλοὺς ἱερεῖς καὶ διπλωμάτες καὶ βέβαια ἀπὸ τὸ στρατό. Πίσω του ἄφησε μόνο τοὺς ἀπομάχους καὶ ἀναπήρους. Ὁ παπικὸς στρατὸς ἀριθμοῦσε τὴ στιγμὴ ἐκείνη 500 ἄνδρες. Τὸ βράδυ ἐφθασε στὸ Φορμέλλο καὶ τὴν ἐπομένη στὸ Νέπι, ὅπου τὸν περιμένε ὁ Μακιαβέλλι, ἀπεσταλμένος ἀπὸ τὴ Σιγογία τῆς Φλωρεντίας. Ἡ Φλωρεντία ὑπόσχεται ὅτι θὰ στείλει ἐπικουρικὸ στρατό, ἀλλὰ ἀδυνατεῖ νὰ στείλει τὸν *condottiere* Marc' Antonio Colonna. Ἰκανοποιημένος ὁ Ἰούλιος ἔστειλε ἀγγελιοφόρους στὴν Μπολὼνια νὰ παραδοθεῖ καὶ στὸ Μιλάνο νὰ συνδράμει οἰκονομικὰ γιὰ νὰ ἐπιστρατευθοῦν Ἑλβετοὶ ποὺ θὰ ἀποτελοῦσαν τὴν προσωπικὴ του φρουρά. Ἡ πορεία συνεχίσθηκε καὶ ἔφθασε στὸ Μοντεφιασκόνε, πόλη γνωστὴ γιὰ τὸ κρασί της. Ὁ Ἰούλιος ἔμεινε σὲ ἕνα ἐρειπωμένο σπίτι καὶ εἶπε ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐπισκευασθεῖ τουλάχιστον τὸ πάτωμα γιὰ νὰ μὴν ἰσχυρισθοῦν οἱ ἐχθροὶ ὅτι ἔπεσε ὁ Πάπας στὴν κάβα τοῦ σπιτιοῦ καὶ ἤπιε τὸ κρασί. Στις 4 Σεπτεμβρίου ἔφθα-

21. Γιὰ τὴ συνεργασία Ἰουλίου Β' καὶ Μιχαὴλ Ἀγγέλου βλ. Ascanio Condivi, *La vie de Michel-Ange*, trad. par Charles Weiss, Paris 1934.

σε στο Ὀρβιέτο. Ἀπὸ ὅπου περνοῦσε ὁ Πάπας, ὁ κόσμος τὸν ὑποδεχόταν μὲ ἐνθουσιασμό. Στὸ Ὀρβιέτο τοῦ παρουσίασαν τὸ μάκτρο ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔγινε τὸ θαῦμα κατὰ τὴ λειτουργία. Στὸ μάκτρο αὐτὸ εἶχε ἐμφανισθεῖ στὰ 1263 τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ μπροστὰ στοὺς πιστοὺς καὶ στὸν ἄπιστο ἱερέα. Τὸ θαῦμα αὐτὸ ἀναπαρίσταται σὲ τοιχογραφία τοῦ Βατικανοῦ καὶ εἶναι «Τὸ θαῦμα τῆς Μπολσένα».

Ὁ Ἰούλιος ἔχει κατὰ νοῦν νὰ κατακτήσει τὴν Περούτζια. Οἱ κάτοικοι ἐκεῖ προτιμοῦν ἕναν ποντίφηκα γιὰ ἀρχηγό τους, ὁ ὁποῖος βρίσκεται μακριὰ ἀπὸ τὸν τοπικὸ τύραννο, τὸν Baglioni. Ὁ Baglioni, ἐπειδὴ γνώριζε τὴν ἰσχύ τοῦ Πάπα ὑποχώρησε, ὑποσχέθηκε ὅτι θὰ παραδώσει τὴν πόλη καὶ ἔστειλε τοὺς δύο γιούς του ὁμήρους. Θὰ συμμετεῖχε ἐπίσης στὴν ἐκστρατεία κατὰ τῆς Μπολώνιας. Στις 13 Σεπτεμβρίου παραδόθηκαν τὰ κλειδιά τῆς Περούτζια στὸν Ἰούλιο καὶ ἦτο παρὼν καὶ ὁ Guidobaldo da Montefeltro. Ὁ Μακιαβέλλι ἔγραψε τὴν ἡμέρα ἐκείνη ὅτι ὁ Ἰούλιος ἀφελῶς εἶχε ἀφήσει ὅλο του τὸ στρατὸ ἐκτὸς τῆς πόλεως. Ὁ Baglioni εἶχε ἐκείνη τὴν ὥρα τὴν εὐκαιρία νὰ αἰχμαλωτίσει τὸν Πάπα. Πρὸς ἐκπληξη τοῦ Μακιαβέλλι δὲν συνέβη κάτι τέτοιο. Ὁ Baglioni ἦταν ἐξαιρετικὰ ἀνήθικος. Γιὰ νὰ λάβει τὴν ἐξουσία εἶχε δολοφονήσει ἐξαδέλφους καὶ ἀνεψιούς. Θὰ μπορούσε νὰ παγιδεύσει τὸν Ἰούλιο καὶ νὰ γίνεи διάσημος ὡς ἐκ τούτου. Θὰ ἦταν ὁ πρῶτος, γράφει ὁ Μακιαβέλλι, ποὺ θὰ ἀποδείκνυε ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐκτιμοῦμε πολὺ τοὺς ἐκκλησιαστικούς. Στις 17 Σεπτεμβρίου ἐφθασε καὶ ὁ μαρκήσιος τῆς Μάντοβα, ὁ Φραγκίσκος Γκονζάγκα μὲ στρατὸ γιὰ νὰ ὑποστηρίξει τὸν Ἰούλιο. Στις 20 Σεπτεμβρίου ὁ Ἰούλιος τέλεσε τὴ Θεία Λειτουργία στὸ μοναστήρι τῶν Φραγκισκανῶν, ὅπου εἶχε ἔλθει ὅταν ἦταν νέος καὶ πολὺ πτωχὸς γιὰ νὰ σπουδάσει. Εὐχαρίστησε τὸν Ἅγιο Φραγκίσκο ποὺ τοῦ ἐπεφύλαξε τόσο μεγάλες τιμὲς καὶ ὑποσχέθηκε ὅτι θὰ κάμει πόλεμο κατὰ τῶν Τούρκων ὅταν θὰ ἔχει ὀλοκληρώσει τίς κατακτήσεις ποὺ ἐπιθυμεῖ στὸ ἰταλικὸ ἔδαφος. Στις 25 Σεπτεμβρίου ἀπὸ τὸ Οὐρμπίνο στέλλει τελεσίγραφο στὴν Μπολώνια. Στις 29 περνᾷ ἀπὸ τὸν Ἅγιο Μαρίνο, ὅπου ἀρχίζει ἡ κακοκαιρία. Οἱ καταιγίδες εἶναι τόσο δυνατές, ὥστε τὰ ἄλογα καὶ οἱ ἵππεις γλυστροῦν στὴ λάσπη. Ὁ Ἰούλιος δὲν πτοεῖται. Στις 2 Ὀκτωβρίου φθάνει στὴν Τσεξένα ὅπου τὸν περιμένουν οἱ πρέσβεις τοῦ τυράννου τῆς Μπολώνιας Ἰωάννου Bentivoglio. Ὑποβάλλουν προτάσεις, ἀλλὰ ὁ πόλεμος εἶναι ἀναπόφευκτος. Στις 7 Ὀκτωβρίου ὁ Ἰούλιος ἐπιθεωρεῖ τὸ στρατὸ του. Ἔχει στὴ διάθεσή του 600 ἵππεις, 1.600 πεζοὺς, 300 Ἐλβετοὺς καὶ 100 Ἀλβανούς. Ἐν τῷ μεταξὺ κατέφθασε καὶ ὁ στρατὸς ποὺ ἔστειλε ὁ Λουδοβίκος ΙΒ΄. Οἱ βροχὲς συνεχίζονται ἀλλὰ ὁ Ἰούλιος εἰσέρχεται στὸ Φόρλι στις 9 Ὀκτωβρίου. Ὁ Bentivoglio ἀνησύχησε μὲ τὴ βούλλα ποὺ τοι-

χοκόλλησε ο Ίούλιος στις 11 Οκτωβρίου, διότι η βούλλα αυτή ανακοίνωσε σαφώς τις προθέσεις του. Ο τύραννος Bentivoglio προσπάθησε να δωροδοκήσει τους Γάλλους, προσφέροντας ακριβά δώρα στους αξιωματικούς, οι οποίοι δέν τὰ δέχθηκαν κατόπιν ἐντολῆς τοῦ Λουδοβίκου.

Ἡ κακοκαιρία συνεχίζεται ἀλλὰ ὁ Ίούλιος προχωρεῖ πεζὸς γιὰ νὰ μὴν κουράζεται τὸ ἄλογό του. Εἶναι 64 ἐτῶν. Γιὰ νὰ ἐμψυχώσει τοὺς στρατιῶτες ἀπήγγειλε στίχους τῆς Αἰνειάδος τοῦ Βιργιλίου: «Per varios casus, per tot discriminia rerum, tendimus in Latium». Ἀργότερα, ὁ καρδινάλιος Ἀδριανὸς Καστελλέζι θὰ συνθέσει σχετικὸ ποίημα μὲ τίτλο «Iter Julii», ὅπου περιγράφει αὐτὴ τὴν ἥρωϊκὴ πορεία. Τὸ ἔργο αὐτὸ θὰ δεῖ τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος στὰ 1518 στὴ Βασιλεία, μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Ίουλίου.

Στις 20 Οκτωβρίου εἰσῆλθαν στὴν Ἰμολα ὅπου οἱ κάτοικοι τοῦ ἐπεφύλαξαν θερμὴ ὑποδοχὴ. Τὴν 1η Νοεμβρίου, ἐφόσον ὁ κλοιὸς ἔσφιγγε γύρω ἀπὸ τὴν Μπολῶνια, ὁ Bentivoglio ἔφυγε κρυφὰ καὶ πῆγε στὸ Μιλάνο. Ὁ γαλλικὸς στρατὸς εἶχε στρατοπεδεύσει κάτω ἀπὸ τὰ τείχη τῆς Μπολῶνιας καὶ οἱ κάτοικοι πλημμύρισαν μὲ νερὸ τὴν περιοχὴ καὶ ἔκλεισαν τὸ κοντινὸ κανάλι. Κατεστράφησαν καὶ τὰ κανόνια καὶ οἱ ἀποσκευὲς τῶν Γάλλων καὶ γιὰ νὰ τοὺς ἀνταμείψει ὁ Ίούλιος τοὺς ἔδωσε 18.000 δουκάτα. Στις 10 Νοεμβρίου εἰσῆλθε στὴν Μπολῶνια καὶ ἐγκαταστάθηκε στὴν παλαιὰ κατοικία τῶν Ναϊτῶν Ἰπποτῶν. Εὐλόγησε τοὺς κατοίκους, οἱ ὅποιοι ἔστησαν ἀψίδα θριάμβου πρὸς τιμὴν του²². Παρέμεινε ἐπὶ τρεῖς μῆνες στὴν Μπολῶνια γιὰ νὰ ὀργανώσει τὴ διοίκηση. 40 εὐγενεῖς θὰ ἀποτελοῦσαν τὴ Γερουσία. Εἰς ἐνδειξὴ εὐγνωμοσύνης χορήγησε προνόμια ἐπὶ τῆς περιοχῆς τοῦ Μιλάνου στὸν Λουδοβίκο καὶ ὄρισε τρεῖς Γάλλους καρδινάλιους. Στις 17 Δεκεμβρίου 1506 ἔγιναν τὰ ἀποκαλυπτήρια ἐνὸς ὀρειχάλκινου ἀνδριάντος τοῦ Ίουλίου στὴν Μπολῶνια φιλοτεχνημένου ἀπὸ τὸν Μιχαήλ-Ἀγγελο. Στις 22 Φεβρουαρίου 1507 ἔφυγε ἀπὸ τὴν Μπολῶνια ἀφήνοντας ἐκεῖ τὸν σύντροφό του Φραγκίσκο Alidosi. Στὴν ἐπάνοδο πρὸς τὴ Ρώμη πέρασε ἀπὸ τὴν Ἰμολα, τὸ Φόρλι, τὸ Οὐρμπίνο. Ἡ συνοδεία του παρέμεινε λίγες ἡμέρες στὸ Οὐρμπίνο, στὸ παλάτι τοῦ Guidobaldo da Montefeltro. Τὶς ἡμέρες ἐκεῖνες καὶ τὶς πολὺ ἐνδιαφέρουσες συζητήσεις τῆς νύχτας ποὺ ἔλαβαν

22. Οἱ ἐκστρατεῖες τοῦ Ίουλίου Β' περιγράφονται λεπτομερῶς στὰ ἔργα τοῦ Pâris de Grassis, *Diarium, Le due spedizioni militari di Giulio II*, Bologna 1886. Σχετικὰ μὲ τὸ ποίημα τοῦ Adriano Castellesi da Cornetto, *Iter Julii Pontificis Romani* βλ. *De Sermone Latino*, Basiliae 1518· Alonso Ciacconius, *Vitae et res gestae Pontificum Romanorum*, Roma 1677.

χώρα στο παλάτι, ανέλυσε με τό έξαίρετο λογοτεχνικό του τάλαντο ό Baltassar Castiglione, στο ώραιότατο βιβλίο του «Il corteggiano».

Ό 'Ιούλιος έφθασε στη Ρώμη στις 27 Μαρτίου 1507. Μπήκε στην πόλη έν μέσφ μεγάλου θριάμβου. Πήγε νά προσκυνήσει στον τάφο του 'Αγίου Πέτρου συνοδευόμενος από 28 καρδινάλιους και άνεφώνησε: «Τώρα έχουμε δίκιο νά ψάλλουμε δοξολογία». 'Η στρατιωτική αυτή έπιχείρηση του 'Ιουλίου δήλωσε σαφώς την κοσμική έξουσία της 'Αγίας 'Εδρας.

Ό 'Ιούλιος διηγεί πολυτελέστατο βίο. 'Επέλεγε τά σπανιώτερα μεταξωτά ύφάσματα, είχε πολλούς μόδιστρους στη διάθεσή του και παρήγγελλε διαρκώς ρούχα. Τόν Δεκέμβριο του 1504 παρήγγειλε ένα κρεββάτι πού κόστισε 220 φλορίνια. 'Επιπλέον αγόραζε πολύτιμες πέτρες. Για ένα ρουμπίνι είχε δώσει σέ έναν Βενετό έμπορο 2.300 δουκάτα και για ένα διαμάντι 18.000 δουκάτα. 'Αγόραζε πέτρες κάθε είδους, αρκεί νά ήσαν πολύτιμες. 'Ενας πρέσβυς Φλωρεντινός διασώζει ένα περιστατικό σχετικό με την άδυναμία αυτή του 'Ιουλίου. Τόν βρήκε μία ημέρα επάνω από ένα τραπέζι γεμάτο από πολύτιμες πέτρες νά τις άγγίζει με θαυμασμό. Είχε ξοδέψει γι' αυτές 12.000 δουκάτα. Περνούσε τις νύχτες του θαυμάζοντας τά κοσμήματά του. 'Η τιάρα του είχε κοστίσει 200.000 δουκάτα και ζύγιζε 3,5 kg. Είχε 39 διαμάντια, 24 ρουμπίνια, 22 ζαφείρια, 4 σμαράγδια και 12 ρουμπίνια μεγάλων διαστάσεων πού μόνα τους είχαν κοστίσει 9.000 δουκάτα. 'Αργότερα παρήγγειλε μία πιό βαρεια και πιό φορτωμένη τιάρα. 'Ελεγε πώς τά πολύτιμα κοσμήματα αυξάνουν την ίσχύ της 'Αγίας 'Εδρας, αλλά είναι επίσης μία έγγυση για τό μέλλον. Και πράγματι ό 'Ιούλιος θά αναγκάζοταν άργότερα νά δώσει στο ένεχυροδανειστήριο για ένα διάστημα μία τιάρα του. Δέν ήταν μόνο στον έαυτό του σπάταλος, αλλά και στο περιβάλλον του και στους φίλους του. Χάριζε πολύτιμα δώρα στους δικούς του ανθρώπους. 'Ενας καρδινάλιος πού δέν ανήκε στο περιβάλλον του 'Ιουλίου, κέρδιζε 12.000 δουκάτα, ένφ κάποιος οικείος κέρδιζε 40.000 δουκάτα. 'Εν τούτοις, παρ ά τά ύψηλά αυτά εισοδήματα, οί καρδινάλιοι διηγαν τόσο σπάταλο και πολυτελές βίο, ώστε αναγκάζονταν νά δανείζονται από τραπεζίτες. 'Οργάνωναν έορτές, δείπνα επίσημα, συναυλίες, θεατρικές παραστάσεις. Στα πολυτελή δείπνα ό 'Ιούλιος παρευρισκόταν και κάθε φορά πού σήκωνε τό ποτήρι για νά πιεί κρασί, όλοι γονάτιζαν σύμφωνα με τό τυπικό. Μία άλλη άσχολία του 'Ιουλίου ήταν τό κυνήγι. Κυνηγούσε έλάφια, λύκους, άγριοχοιρους, λαγούς, φασιανούς. 'Επίσης άσχολείτο με τά άλογα και τις ίπποδρομίες. Οί παπικοί σταύλοι ήσαν γεμάτοι

από άλογα κούρσας και πανάκριβα ύποζύγια²³.

Ό τραπεζίτης ό όποίος έξυπηρετούσε συχνά τόν 'Ιούλιο και τήν Curia ήταν ό Αύγουστίνος Chigi. Παρόλον ότι ήταν έπί πολύ διάστημα συνεργάτης του Καίσαρα Βοργία, ό 'Ιούλιος του είχε απόλυτη έμπιστοσύνη και του χάριζε διαρκώς τήν εύνοιά του. Μέ παπική βούλλα τόν Δεκέμβριο του 1507 επέτρεψε στους άδελφούς και απογόνους του Chigi νά φέρουν τό όνομα della Rovere. Ό Chigi ανέλάμβανε λεπτότατες αποστολές της 'Αγίας Έδρας. Στο παλάτι του, τό όποιο άργότερα πήρε τό όνομα «La Farnesina», έμενε συχνά και ό 'Ιούλιος.

Τά έπίσημα έσοδα της 'Αγίας Έδρας άνέρχονταν σέ 200.000 δουκάτα και τά έκτακτα σέ 150.000 δουκάτα. Ό Φραγκίσκος Alidosi ήταν ό σχολαστικός διαχειριστής αυτών των χρημάτων. Παρά τίς στρατιωτικές δαπάνες τό θησαυροφυλάκιο περιείχε πάντοτε 700.000 δουκάτα. Και τούτο διότι οί περιουσίες δσων άνεβίωναν στη Ρώμη, ιερωμένων, καρδινάλιων και πολιτών προορίζονταν για τήν 'Αγία Έδρα. Έπίσης υπήρχε σταθερό εισόδημα από άλυκές και όρυχεια που άνήκαν στην 'Αγία Έδρα. Ό 'Ιούλιος σκέφθηκε και άλλη μία πηγή χρημάτων. Η Ρώμη διέθετε δικό της νομισματοκοπείο. Ό 'Ιούλιος διέταξε τήν κοπή νέων νομισμάτων έλαφροτέρων. Μέ τό κλεμμένο μέταλλο έκοβαν δουκάτα και άλλα νομίσματα όπως carlini, julia, baiocchi, quatrini. Κυκλοφορούσαν 90 διαφορετικά νομίσματα, τά όποια διευκόλυναν πολυστίς συναλλαγές. Έκτός από τόν οικονομικό τομέα ό 'Ιούλιος φρόντισε και για τήν δημόσια ασφάλεια. Έπί έποχής του έπαυσαν οί μεγάλες ταραχές που ξεσπούσαν άνάμεσα στις ισχυρές οικογένειες της Ρώμης²⁴. Ό 'Ιούλιος προστάτευσε ούμανιστές και καλλιτέχνες. Έπειδή ό ίδιος δέν είχε εύγλωττία, θαύμαζε τους ρήτορες και τους διδασκάλους. Στα 1508 ένδιαφέρθηκε για τήν άλλαγή του ήμερολογίου. Πολλά φιλολογικά σαλόνια υπήρχαν στη Ρώμη και οί ποιητές άπήγγελλαν τους στίχους τους μπροστά στον 'Ιούλιο. Διέθετε επίσης δύο πλουσιώτατες βιβλιοθήκες και υπήρξε ό ίδρυτής του πρώτου άραβικού τυπογραφείου της Ευρώπης.

Θέλησε επίσης νά περιορίσει τίς ασυλλόγιστες δαπάνες που κατέστρεφαν τίς οικογένειες. Άπαγόρευσε τίς κυρίες νά φορούν ύφάσματα brocart από χρυσό και άσήμι έπί ποινή κατασχέσεως και προστίμου 50 δουκάτων. Μπορούσαν νά διαθέτουν ένα φόρεμα από βελούδο και δύο από μετάξι. Άπαγό-

23. Για τή σκανδαλώδη ζωή του 'Ιουλίου Β' βλ. E. Rodocanachi, *Le pontificat de Jules II*, ό.π., σσ. 82-84· Ivan Clouas, *Jules II*, ό.π., σσ. 157-159.

24. Για τόν τραπεζίτη Agostino Chigi βλ. A. Cugnoni, *Agostino Chigi, il Magnifico*, Roma 1881.

ρευσε επίσης νά κυκλοφοροῦν μέ πολλά κοσμήματα. Ἀντίθετα οἱ ἄνδρες εἶχαν κάθε δικαίωμα σέ κοσμήματα καί πολύτιμα ρούχα.

Ὁ Ἰούλιος ἤθελε νά ταπεινώσει τή Βενετία, ἀλλά πρὶν ἀπὸ ὅποιαδήποτε ἐπιχείρηση ἔπρεπε νά ἐξασφαλίσει τήν οὐδετερότητα τοῦ Φερδινάνδου τοῦ Καθολικοῦ, βασιλέα τῆς Ἀραγώνας. Ὁ Φερδινάνδος ἦταν πολὺ ἰσχυρὸς καί διέθετε καί τὸ βασίλειο τῆς Νεαπόλεως στὸ ὁποῖο ἤθελε μάλιστα νά εἰσαγάγει τὴν Ἱερὰ Ἐξέταση. Ἡ Ρώμη δὲν τὸ ἐπέτρεπε αὐτὸ καί τὸν Ἰούνιο τοῦ 1507 ὁ Ἰούλιος ζήτησε συνάντηση μέ τὸν Φερδινάνδο. Ὁ Φερδινάνδος δέχθηκε ἀλλὰ μετὰ ἀπὸ λίγο διάστημα ἐθεάθη στὴν Ὀστια ὁ ἰσπανικὸς στόλος, κάτι πού σήμαινε ὅτι ἤθελε νά δημιουργήσει ταραχές στὴν κεντρικὴ Ἰταλία. Τὴν ἴδια ἐποχὴ ὁ Ἰούλιος εἶχε νά ἀντιμετωπίσει καί ἄλλο πρόβλημα, τὴν ἐξέγερση στὴ Γένοβα. Ἐπρόκειτο γιὰ λαϊκὴ ἀγανάκτηση κατὰ τῆς ἀριστοκρατίας. Σημειώθηκαν πολλοὶ θάνατοι καί ἔκτροπα. Ὁ Λουδοβίκος ΙΒ΄ ἔστειλε στρατὸ γιὰ νά συντρίψει τοὺς ἐπαναστάτες. Χύθηκε πολὺ αἷμα στὴ Γένοβα, οἱ φίλοι τοῦ Ἰουλίου ὑπέκυψαν ἀπὸ τὰ βασανιστήρια καί ἐπιπλέον ἡ Γένοβα ἔχασε τὴ Χίο καί τὴν Κορσική, κάτι πού δυσaráστησε πολὺ τὸν Πάπα. Τὸν ἀνησυχοῦσε ἐπίσης ἡ συνάντηση πού πραγματοποιήθηκε ἀνάμεσα στὸν Λουδοβίκο ΙΒ΄ καί τὸν Φερδινάνδο, γι' αὐτὸ ἀπέστειλε καρδινάλιους γιὰ νά ἀναμιχθεῖ στὶς γαλλο-ἰσπανικὲς ὑποθέσεις. Οἱ σχέσεις Λουδοβίκου ΙΒ΄ καί Φερδινάνδου εἶχαν τόσο βελτιωθεῖ πού ὁ Λουδοβίκος ἀνέβηκε στὴ γαλέρα τοῦ Φερδινάνδου μόνος καί ἄοπλος θέτοντας σὲ κίνδυνο τὴν ἐλευθερία του. Συνομίλησαν πολλὲς φορὲς ἀνάμεσα στὶς 24 καί 28 Ἰουνίου 1507 καί ἔθεσαν κοινὴ στρατηγική. Ἀποφάσισαν νά σταματήσουν τὶς ἐδαφικὲς φιλοδοξίες τῆς Βενετίας καί νά συγκαλέσουν Σύνοδο γιὰ νά πραγματοποιηθοῦν μεταρρυθμίσεις στὴν Ἐκκλησία. Σκοπὸς τους ἦταν ἡ ἀνατροπὴ τοῦ Ἰουλίου καί ἡ ἐνθρόνιση τοῦ Γεωργίου d' Amboise. Ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ Ἰουλίου, καρδινάλιος Antoniotto Pallavicino, μετέδωσε ἀμέσως τὶς θλιβερὲς αὐτὲς εἰδήσεις στὴν Curia καί ἀπὸ τὴ στιγμή ἐκείνη ὁ Ἰούλιος ἐγνώριζε ὅτι εἶχε δύο ἰσχυροὺς ἐχθροὺς νά ἀντιμετωπίσει, ὅτι ποτὲ δὲν θὰ τὸν βοηθοῦσαν νά ἀνακτῆσει τὰ ἐδάφη τῆς Κεντρικῆς Ἰταλίας πού ἀνήκαν στὴν Ἁγία Ἐδρα καί φυσικὰ ποτὲ δὲν θὰ τὸν βοηθοῦσαν νά φθάσει στὴν Κωνσταντινούπολη. Ἀποφάσισε τότε νά προσεγγίσει τὸν Αὐστριακὸ αὐτοκράτορα, τὸν Μαξιμιλιανό, ὁ ὁποῖος μετὰ ἀπὸ δισταγμὸ ἀκολούθησε τὸν Πάπα. Στὶς 4 Φεβρουαρίου 1508 ἀνακηρύχθηκε αὐτοκράτωρ τῆς Ρώμης καί ἀνήγγειλε τὴν ἐκεῖ ἀφιξή του. Ὁ Ἰούλιος τοῦ διεμήνυσε νά ἔλθει στὴ Ρώμη ἀλλὰ ἄοπλος. Τὸ μήνυμα καθυστέρησε νά φθάσει ἐγκαίρως καί ὁ Μαξιμιλιανὸς κατῆλθε στὴν Ἰτα-

λία με τον αυτοκρατορικό στρατό. Την 1η Μαρτίου 1508 δήλωσε ότι το λιοντάρι του Αγίου Μάρκου, σύμβολο της Γαληνοτάτης, έχει δύο πόδια στη θάλασσα, το τρίτο στην πεδιάδα και το τέταρτο στο βουνό. Θα συντριψουμε το τρίτο και το τέταρτο. Τη θαλασσοκρατία της Βενετίας δεν μπορούσε βέβαια να την συντριψει. Όμως η έπαρση του Μαξιμιλιανού προσέκρουσε στη στρατιωτική υπεροχή της Βενετίας και ο αυτοκρατορικός στρατός υποχώρησε. Και η Γαλλία και η Αγία Έδρα φοβήθηκαν την ισχύ της Βενετίας. Ο Ιούλιος είχε έναν ακόμη λόγο να θέλει να περιορίσει τη Βενετία. Η Βενετία διόριζε επισκόπους της και καρδινάλιους σε σημαντικές πόλεις όπως η Κρεμόνα και η Βιτσέντσα. Αυτοί άρνούσαν να εμφανισθούν στη Ρώμη και περιφρονούσαν το Κονκλάβιο. Η Βενετία ήταν η αντικάμαρα του Βατικανού και δεν δεχόταν την ύποταγή στην Αγία Έδρα. Μάλιστα όταν ο Ιούλιος απαίτησε να εκδιώξει η Βενετία από τα εδάφη της όσους έλαβαν μέρος στην εξέγερση της Μπολώνιας έναντι των σχεδίων της Αγίας Έδρας, έλαβε την απάντηση ότι δεν μπορούν να εκδιωχθούν διότι μπήκαν σε μοναστήρι και δεν μπορεί να αρθεί το εκκλησιαστικό άσυλο²⁵!

Στις 10 Δεκεμβρίου 1508 ο Ιούλιος, ο Λουδοβίκος ΙΒ΄, ο Μαξιμιλιανός και οι εκπρόσωποι της Αγγλίας και της Ισπανίας υπέγραψαν τη συμμαχία του Cambrai (ligua). Ανακοίνωσαν ότι ο σκοπός τους ήταν μία σταυροφορία κατά των Τούρκων. Για να επιτευχθεί αυτό έπρεπε η Βενετία να επιστρέψει τις κτήσεις της στο έσωτερικό της Ιταλίας αλλά και στο εξωτερικό, ώστε η ειρήνη να είναι διασφαλισμένη στη χριστιανοσύνη. Οι σύμμαχοι απαιτούσαν πολλά εδάφη: την Κύπρο, περιοχές της Δαλματίας και Κροατίας, την περιοχή του Μιλάνου, την Πούλλια, τη Βερόνα, την Πάδοβα, τη Βιτσέντσα, το Τρεβίζο, το Φριούλι, την Μπρέσια, το Μπέργκαμο, την Κρεμόνα, το Ρίμινι, τη Φαέντσα κ.ά. Αν άρνηθεί, την 1η Απριλίου 1509 θα κηρυχθεί πόλεμος έναντι της. Η Βενετική Γερουσία απάντησε προκλητικά στις απειλές αυτές και ο Ιούλιος δήλωσε ότι θα μετατρέψει τους Βενετούς σε ψαράδες, όπως ήταν στο παρελθόν. Οι Βενετοί απείλησαν και πάλι ότι θα σμικρύνουν τον Πάπα Ιούλιο σε απλό ιερέα. Η τελική ρήξη επήλθε στις 19 Μαρτίου 1509²⁶.

25. Για τις σχέσεις Βενετίας-Ιουλίου Β΄ και Αυστρίας-Ιουλίου Β΄ βλ. F. T. Zanchi, *La prima guerra di Massimiliano contro Venezia*, Padova 1916· Federico Seneca, *Venezia e papa Giulio II*, Padova 1962.

26. Σχετικά με τη ligua του Cambrai βλ. Pietro Bembo, *Historiae Venetae*, βιβλίο XII, Basiliae

Ἡ Βενετική Γερουσία πίστευε ὅτι ἡ *ligua* δὲν θὰ διαρκοῦσε. Ὄταν διαπιστώθηκε τὸ ἀντίθετο, προσπάθησε νὰ πάρει μὲ τὸ μέρος της τὰ μέλη τῶν ἰσχυρῶν οἰκογενειῶν τῆς Ρώμης, τοὺς Ὀρσίνι, τοὺς Κολόννα, τοὺς Σαβέλλι. Τοὺς ὑποσχέθηκε χρήματα καὶ κτήση κάποιων πόλεων. Τὸ σχέδιο αὐτὸ τῆς Βενετίας δὲν πραγματοποιήθηκε βέβαια, διότι ὁ Ἰούλιος ἀπειλῆσε μὲ ἀφορισμὸ τὶς οἰκογένειες αὐτὲς σὲ περίπτωση ποὺ δέχονταν τὴν προσφορὰ τῆς Βενετικῆς Γερουσίας καὶ στὶς 27 Ἀπριλίου 1509 ἀφορίζει μὲ βούλλα τὴ Βενετία. Ἡ ἀντίδραση τῆς Βενετίας ἦταν καὶ πάλι προκλητικὴ διότι εἶχε ἐμπιστοσύνη στὴ δύναμή της καὶ δήλωσε ὅτι οἱ σύμμαχοι τοῦ Πάπα δὲν ἦσαν τόσο ἰσχυροὶ ὅσο αὐτὴ. Στὶς 14 Μαΐου οἱ ἀντίπαλοι στρατοὶ συγκρούσθηκαν στὸ Agnadel, κοντὰ στὴν Κρεμόνα. Μετὰ ἀπὸ σφοδρὴ μάχη ἡ Βενετία ὑποχώρησε. Εἶχε προσλάβει μισθοφόρους, οἱ ὅποιοι ἔχασαν τὴν ψυχραιμία τους, γράφει ὁ Μακιαβέλλι. Ἐπιπλέον ἡ βενετικὴ ἀριστοκρατία δὲν ἦταν καλὰ εκπαιδευμένη γιὰ πόλεμο. Ὁ Λουδοβίκος ΙΒ' κατέλαβε τὴν Κρεμόνα, τὸ Μπέργκαμο, τὴν Μπρέσια, ἐνῶ ὁ παπικὸς στρατὸς εἰσέβαλε στὴ Ρομάνια. Ὁ Λουδοβίκος προήλασε στὴ συνέχεια μέχρι τὴ Βερόνα, τὴ Βιτσέντσα, τὴν Πάδοβα. Ἡ Βενετία ὑποχρεώθηκε νὰ παραδώσει τὶς κτήσεις της ἀπὸ τὴν ἐπαρχία τῆς Ρομάνια καὶ στὶς 5 Ἰουνίου ὁ Δόγης Leonardo Loredan ἐκλιπαρεῖ τὴ συγχώρηση τοῦ Πάπα. Οἱ Βενετοὶ πρέσβεις ἔλαβαν τὴν ἄδεια νὰ πᾶνε στὴ Ρώμη στὶς 2 Ἰουλίου καὶ νὰ εἰσέλθουν στὴν πόλιν ἀφοῦ πέσει τὸ σκοτάδι. Ὁ Ἰούλιος δὲν ἤθελε νὰ ἄρει τὸν ἀφορισμὸ, ἀλλὰ πείσθηκε χάρις στὴν παρέμβαση τοῦ Girolamo Donato, ἐνὸς πρέσβεως ποὺ γνώριζε ἀπὸ παλαιὰ καὶ τελικὰ ὁ ἀφορισμὸς ἦρθη τὴν 8η Ἰουλίου. Ἡ Βενετία, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἔχασε τὴν *terra ferma*, δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα οὔτε τῆς ναυσιπλοΐας στὴν Ἀδριατικὴ! Ὁ Loredan ἀγανάκτησε καὶ εἶπε ὅτι θὰ μποροῦσε νὰ ζητήσει τὴ βοήθεια τοῦ Σουλτάνου²⁷.

Στὶς 17 Ἰουλίου ὁ βενετικὸς στρατὸς καταλαμβάνει καὶ πάλι τὴν Πάδοβα. Μετὰ τὴ νίκη αὐτὴ ὁ Loredan διακόπτει τὶς ταπεινωτικὲς διαπραγματεύσεις καὶ ἀνακαλεῖ τοὺς πρέσβεις του. Καὶ ἐνῶ ὁ Ἰούλιος ἀρχικὰ ἦταν ἄκαμπτος καὶ μάλιστα ἀπαιτοῦσε τὴν ἔλευση 6 ἀκόμη Βενετῶν πρέσβεων γιὰ νὰ ἄρει τὸν ἀφο-

1567, σ. 248· J. du Mont, *Corps Universel diplomatique du droit des gens*, τόμ. IV, Amsterdam et La Haye 1726, σσ. 109, 112· A. Bonardi, «Venezia e la lega di Cambrai», *Nuovo Archivio Veneto*, nov. ser. VII (1904), σσ. 209-244.

27. Γιὰ τὴ μάχη τοῦ Agnadel βλ. B. Quillet, *Louis XII*, Paris 1986, σσ. 390-391· Piero Pieri, *Il Rinascimento e la crise militare italiana*, Torino 1952, σσ. 456 sq.

ρισμό, άλλαξε στάση στη συνέχεια και είπε ότι έπρεπε να συμφιλιωθεί με τη Βενετία, ότι δεν ήθελε ποτέ να καταστρέψει τη Βενετία και ότι δεν ήταν υπεύθυνος για τη *ligua* του Cambrai. Έν τω μεταξύ το φθινόπωρο του 1509 η Βενετία ανακατέλαβε κάποιες πόλεις όπως τη Φερράρα. Στις 15 Φεβρουαρίου 1510 υπογράφηκε ειρήνη με τη Βενετία και στις 24 του ίδιου μηνός ο 'Ιούλιος μαζί με 12 καρδινάλιους δέχθηκε στον Άγιο Πέτρο τους Βενετούς πρέσβεις και ήρθη ο άφορισμός. Η Βενετική Γερουσία εν τούτοις αισθάνεται ακόμη ταπεινωμένη και κυκλοφόρησε λιβέλλους κατά του Πάπα, κατά της θηριωδίας του πολέμου, ακόμη και κατά του ήθους του 'Ιουλίου. Διορατικός όμως ο 'Ιούλιος δέχθηκε τις κατηγορίες σιωπηλά διότι σύντομα θα είχε την ανάγκη της Βενετίας. Η μόνη παρουσία γαλλικών στρατευμάτων ήταν πλέον επικίνδυνη για τη Ρώμη. Ο Λουδοβίκος ΙΒ΄ ήταν εγκατεστημένος στη Γένοβα και στο Μιλάνο και ο 'Ιούλιος έπρεπε να τον απομακρύνει. Χρειαζόταν πολλά χρήματα για να αρχίσει πάλι μία στρατιωτική επιχείρηση. Ζήτησε τα χρήματα από τον τραπεζίτη του, τον Αύγουστινο Chigi, ο οποίος του έδωσε 40.000 δουκάτα, αλλά ζήτησε ως ένδυχο την βαρύτερη τιάρα. Τελικά, στα 1513 ο Chigi θα επιστρέψει την τιάρα στον 'Ιούλιο χωρίς να πάρει πίσω τα δουκάτα που είχε χορηγήσει.

Τα έλβετικά καντόνια έδιναν πολλούς μισθοφόρους στην Ευρώπη. Ο 'Ιούλιος σκέφθηκε να πάρει στην υπηρεσία του Έλβετούς ως προσωπική του φρουρά. Αρχισε τις διαπραγματεύσεις με την Έλβετική Συνομοσπονδία και κατέστησε σαφές ότι οί Γάλλοι έπρεπε να αποκλεισθούν από τέτοιες θέσεις. Προσπάθησε επίσης να οδηγήσει τους Έλβετούς στην υπογραφή μιας δεσμευτικής συνθήκης με το Παπικό Κράτος. Στις 14 Μαρτίου 1510 τα 12 έλβετικά καντόνια δεσμεύθηκαν να παρέχουν άνδρες στην Άγία Έδρα για πέντε χρόνια. Έπρόκειτο για 6.000 άνδρες. Οί Έλβετοί δεν θα είχαν δικαίωμα να συνάψουν άλλη συμμαχία με άλλο κράτος. Προσέφεραν επίσης στον Πάπα και τον όπλισμό τους. Ο 'Ιούλιος από πλευράς του θα έδινε 1.000 φλωρίνια ετησίως σε κάθε καντόνι και 9 φράγκα μηνιαίως σε κάθε άνδρα.

Οί κινήσεις αυτές έδειχναν ότι ο 'Ιούλιος ενδιαφερόταν να αρχίσει πάλι πόλεμο. Έλεγαν ότι δεν ήταν *claviger* (δηλαδή κλειδοϋχος του Άγίου Πέτρου), αλλά *armiger*, δηλαδή όπλοφόρος. Είχε πετάξει τα κλειδιά του Άγίου Πέτρου στον Τίβερη. Στις 25 'Απριλίου, ημέρα της έορτής του Άγίου Μάρκου, πολιούχου της Βενετίας, ανεκάλυψαν οί κάτοικοι της Ρώμης, έναν ανδριάντα του 'Ηρακλέους που έξεδίωκε τη Λερναία Ύδρα. Ήταν φανερή ή πολεμοχαρής διάθεση του 'Ιουλίου. Είχε έμπιστευθεί στους καρδινάλιους ότι η γαλλική παρου-

σία στην 'Ιταλία του είχε διώξει τον ύπνο. Κατά τη διάρκεια των άγρυπνιών του ό Θεός του είχε να έκδιώξει τους Γάλλους. 'Η άτμόσφαιρα είχε τόσο βαρύνει, πού οί Γάλλοι ίερωμένοι ένοιωθαν άνασφαλείς πλέον στό Βατικανό. 'Ο καρδινάλιος του Auch φοβήθηκε τόσο πού στις 29 'Ιουνίου μεταμφιέσθηκε με λαϊκά ένδύματα και προσπάθησε να φύγει από τή Ρώμη. Τόν αναγνώρισαν όμως, τόν συνέλαβαν και τόν φυλάκισαν. Οί άλλοι Γάλλοι καρδινάλιοι πού προσπάθησαν να τόν άπελευθερώσουν, άπειλήθηκαν κι αυτοί. 'Ο 'Ιούλιος μάλιστα έδήλωσε ότι έπιθυμούσε να κόψει τό κεφάλι του καρδινάλιου του Auch.

Γιά να αναλάβει πόλεμο έναντίον τής Γαλλίας ό 'Ιούλιος χρειαζόταν νέους συμμάχους και στράφηκε στην 'Ισπανία και στην 'Αγγλία. Πρώτα έξασφάλισε τήν ουδετερότητα τής 'Ισπανίας. Στην 'Αγγλία είχε άνεβεί στον θρόνο ένας νέος βασιλέας, ό 'Ερρίκος ό Η΄. 'Ο 'Ιούλιος του έστειλε άγιασμό με τήν έλπίδα πώς θα τόν πείσει να στείλει στόλο στα γαλλικά ύδατα προς έκφοβισμό. Οί Γάλλοι θα είχαν να πολεμήσουν σε δύο μέτωπα, στην 'Ιταλία αλλά και στον τόπο τους²⁸.

Στις 24 'Ιουνίου 1510 ό Μακιαβέλλι διαβεβαιώνει τόν Λουδοβίκο ΙΒ΄ ότι σε περίπτωση πολέμου με τήν 'Αγία 'Εδρα, ή Φλωρεντία θα τηρήσει ουδετερότητα. 'Η Φλωρεντία δέν θα βοηθούσε τόν 'Ιούλιο. Είχε άπαλλαγεί από τήν ήγεμονία των Μεδίκων και δέν έπιθυμούσε τήν έπαναφορά τους. 'Η Signoria τής Φλωρεντίας έβλεπε ότι ό 'Ιούλιος εννοούσε τόν καρδινάλιο 'Ιωάννη Μέδικο, γιό του Lorenzo Magnifico και φοβόταν μήπως άποκαθιστούσε τους Μέδικους στον θρόνο τής Φλωρεντίας. 'Ο 'Ιούλιος όμως άπάντησε αινιγματικά στον Μακιαβέλλι περι του ζητήματος αυτού, λέγοντας ότι ούτε τους Μέδικους, ούτε τους Pazzi θα άποκαθιστούσε, αλλά όποιον άλλον θελήσει. 'Εν τω μεταξύ είχε να διευθετήσει και κάποια άλλα ζητήματα. 'Ο Μαρκήσιος τής Μάντοβα Φραγκίσκος Γκονζάγκα είχε αϊχμαλωτισθεί από τους Βενετούς στον πόλεμο του 1509. 'Η σύζυγός του ήταν ή 'Ισαβέλλα d'Este, άδελφή του 'Αλφόνσου του δούκα τής Φερράρας. Για να έπιτύχει τήν άπελευθέρωση του συζύγου της ή 'Ισαβέλλα παρεκάλεσε τόν 'Ιούλιο να μεσολαβήσει στους Βενετούς. 'Ο 'Ιούλιος άπελευθέρωσε μέν τόν Γκονζάγκα, αλλά άπαίτησε τόν γιό του Federico ως όμηρο για ένα διάστημα. Κρατώντας τό παιδί ως όμηρο, ήταν σίγουρος ότι ό Γκον-

28. Οί πολεμικές έπιχειρήσεις των έτών αυτών έκτίθενται λεπτομερώς στο έργο του Francesco Guicciardini, *Storia d'Italia*, έκδοση του Franco Catalano, τόμ. I, Milano 1975, βιβλίο 8, κεφ. 13-16, σσ. 276-289, βιβλίο 9, κεφ. 1-4, σσ. 291-306. Βλ. έπίσης Ivan Cloulas, *Jules II*, ό.π., σσ. 183-189.

ζάγκα δέν θά βοηθοῦσε τόν Ἀλφόνσο τῆς Φερράρας, δεδομένου ὅτι ὁ Ἰούλιος ἐνδιαφερόταν νά ἀρχίσει πόλεμο ἐναντίον τῆς Φερράρας. Βέβαια ὁ δεκάχρονος Federico δέν ἔζησε σάν ὄμηρος στό Βατικανό. Συμμετεῖχε στίς διασκεδάσεις, γευμάτιζε μαζί μέ τόν Ἰούλιο, πήγαιναν γιά κυνήγι καί τοῦ ἔδινε 100 δουκάτα τὸ μῆνα. Γιά νά ἀποθαναιωθεῖ ἡ μορφή τοῦ Federico, ὁ Ἰούλιος παρήγγειλε τὸ πορτραῖτο του στόν Ραφαέλο, ὁ ὁποῖος ζωγράφησε τὸν νεαρό μέσα στό ἔργο του «Σχολή τῶν Ἀθηνῶν»²⁹.

Μετά τὴν ὑπογραφή τῆς εἰρήνης μέ τὴ Βενετία, ὁ Ἰούλιος ἀπαιτήσε ἀπὸ τὸν Ἀλφόνσο τῆς Φερράρας νά καταθέσει τὰ ὄπλα, ἀλλὰ ὁ Ἀλφόνσο δέν ὑπάκουσε. Ἐπιπλέον ὁ ἀδελφός του Ἰππόλυτος ἐξελέγη παράνομα καρδινάλιος στὴ Μόντενα ἀπὸ λίγους βενεδικτίνους μοναχοὺς. Ὁ Ἰούλιος δέν δέχθηκε βέβαια τὴν ἐκλογή αὐτή. Γιά νά κατευνάσουν τὴν ὀργή τοῦ Πάπα ὁ Ἀλφόνσος καί ὁ Ἰππόλυτος ἔστειλαν στὴ Ρώμη τὸν σπουδαῖο ποιητὴ Ἀριόστο, ἀλλὰ τοῦ ἐπεφυλάχθη πολὺ ψυχρὴ ὑποδοχὴ καί ὁ Ἰούλιος δήλωσε πῶς δέν συγχωρεῖ τὸν Ἰππόλυτο καί τὸν διατάζει νά ἔλθει στὴ Ρώμη ἐντὸς δεκαπέντε ἡμερῶν. Ὁ Ἰππόλυτος ἀνεχώρησε γιά τὴ Ρώμη, ἀλλὰ δέν ἔφθασε διότι ἓνα ἀτύχημα μέ τὸ ἄλογό του τὸν κράτησε κλινῆρη στὴ Φλωρεντία. Τὸ ἀτύχημα βέβαια δέν ἦταν ἀληθινό.

Ὁ Ἰούλιος εἶχε καί ἄλλη διαφορὰ νά λύσει μέ τὸν Ἀλφόνσο τῆς Φερράρας, διαφορὰ οἰκονομικοῦ ἐνδιαφέροντος. Ἐπρόκειτο γιά τὰ ἔσοδα ἀπὸ τὶς ἀλυκὲς τοῦ *Commachio*, τὰ ὁποῖα οἰκιοποιεῖτο ὁ Ἀλφόνσος τὰ τελευταῖα χρόνια. Ὁ Ἰούλιος ἀπαιτοῦσε ὅλα τὰ ἀναδρομικά ἀπὸ τὶς ἀλυκὲς, τὰ ὁποῖα ἀνέρχονταν στό ὑπέρογκο ποσὸν τῶν 350.000 δουκάτων. Τὰ χρήματα αὐτὰ ἀνήκαν λογικὰ στὴν Ἁγία Ἐδρα, ἀλλὰ ὁ Ἀλέξανδρος ΣΤ΄ ὁ Βοργίας δέν τὰ δεχόταν διότι γιά κάποιον διάστημα ἡ κόρη του Λουκρητία εἶχε παντρευτεῖ τὸν Ἀλφόνσο. Κανονικά ἡ Φερράρα ἔδινε στὴν Ἁγία Ἐδρα 4.000 δουκάτα ἐτησίως ἀπὸ τὶς ἀλυκὲς, ἀλλὰ μετὰ τὸν γάμο αὐτὸν ὁ Βοργίας ἐδέχετο τὸ συμβολικὸ ποσὸν τῶν 100 δουκάτων. Ὁ Ἰούλιος ἐπέμενε νά ἀποδοθοῦν τὰ ὀφειλόμενα.

Στίς 4 Ἰουλίου 1510 ἀρχισε ὁ πόλεμος ἐναντίον τῆς Φερράρας. *Gonfaloniere* διορίσθηκε ὁ Francesco-Maria della Rovere, ὁ ὁποῖος κατέλαβε ἀμέσως ὅλα τὰ περὶχωρα τῆς Φερράρας. Ὁ Λουδοβίκος ΙΒ΄ θεώρησε τὴν ἐπίθεση τοῦ Ἰουλί-

29. Σχετικά μέ τὸν ὄμηρο αὐτὸν βλ. A. Luzio, *Federigo Gonzaga ostaggio alla Corte di Giulio II*, Roma 1887.

ου προσβλητική για τὴ Γαλλία, διότι ἡ Φερράρα ἦταν σύμμαχος του καὶ ἤθελε νὰ μπεῖ στὸν πόλεμο. Ὁ Μακιαβέλλι διετύπωσε τὴν ἄποψη ὅτι ἔπρεπε νὰ ξεσηκώσουν τὶς ἰσχυρὲς οἰκογένειες τῆς Ρώμης κατὰ τοῦ Πάπα. Στις 9 Αὐγούστου 1510 ὁ 'Ιούλιος ἀφορίζει τὸν 'Αλφόνσο καὶ ἀποφασίζει νὰ ἡγηθεῖ ὁ ἴδιος τοῦ στρατοῦ του. Οἱ 'Ελβετοὶ στρατιῶτες του ὁμως δὲν τὸν ἀκολουθοῦν. Ἡ συμφωνία μὲ τὴν 'Ελβετικὴ Συνομοσπονδία ἦταν νὰ προστατεύεται ὁ Πάπας καὶ ὄχι νὰ συμμετέχουν οἱ στρατιῶτες σὲ ἐπίθεση ἐναντίον συμμαχικῶν πόλεων. Ὁ 'Ιούλιος τότε ἀποφάσισε νὰ χαράξει μόνος του τὴν πορεία. Στις 17 Αὐγούστου καταλαμβάνει τὴ Μόντενα. Ὁ Λουδοβίκος ΙΒ' ἐπισημαίνει στὸν Πάπα τὴν ἐπικίνδυνη ὁδὸ ποὺ ἀκολουθεῖ καὶ τὸν παρακαλεῖ νὰ συγκαλέσει Σύνοδο ἢ ὁποῖα θὰ συζητήσει γιὰ τὴ συνέχεια, ἀλλὰ ὁ 'Ιούλιος ἀπειλεῖ μὲ ἀφορισμὸ καὶ τὸν Λουδοβίκο. Φυλακίζει τοὺς Γάλλους καρδινάλιους καὶ φεύγει γιὰ τὸ μέτωπο. Ἐπέλεξε νὰ πάρει μαζί του 4 καρδινάλιους ἔμπειρους στὸν πόλεμο. Τὸ τελευταῖο δεκαήμερο τοῦ Αὐγούστου διασχίζει τὴ Βόρειο Ἰταλία. Καθ' ὁδὸν κάποιοι ἱερωμένοι πεθαίνουν ἀπὸ ὑπερκόπωση, ἄλλοι προσπαθοῦν νὰ τὸν μεταπέισουν νὰ ἀρχίσει διαπραγματεύσεις μὲ τὸν Λουδοβίκο. Ὁ 'Ιούλιος δὲν δέχεται συμβουλὲς καὶ δὲν διαπραγματεύεται τὰ ἐδάφη ποὺ ἀνήκουν κανονικὰ στὴν Ἁγία Ἐδρα. Μπαρκάρει γιὰ τὸ Ρίμινι. Ἀπὸ ἐκεῖ ἀρχίζει μία ἐπιπονη πορεία ὑπὸ καταρρακτώδεις βροχές. Ἀκολουθεῖ τὴ Via Emilia, ὅπως ἔκαναν κάποτε οἱ ρωμαϊκὲς λεγεῶνες. Φθάνει στὸ Φόρλι ὑπὸ βροχὴν καὶ στις 22 Σεπτεμβρίου 1510 εἰσέρχεται στὴν Μπολῶνια. Ἀπὸ ὅπου περνοῦσε, μοίραζε τροφίμα καὶ χρήματα. Ἐδωσε στὴν ἐπιχείρηση αὐτὴ τὸν χαρακτήρα ἑνὸς ἱεροῦ πολέμου. Στὴν Μπολῶνια ὁμως συνέβη κάτι πολὺ λυπηρὸ γιὰ τὸν 'Ιούλιο καὶ πολὺ ἐπικίνδυνο γιὰ τὴν ὁμόνοια τοῦ παπικοῦ στρατοῦ. Ὁ ἀνεψιὸς του Francesco-Maria della Rovere καὶ ὁ σύντροφός του Francesco Alidosi διαπληκτίζονται. Ἡ ἐνότητα τοῦ στρατεύματος κλονίζεται ἀπὸ τὴ διαφωνία αὐτή, ἢ ὁποῖα θὰ ἔχει πολὺ ἄσχημη ἐξέλιξη. Στις 7 Ὀκτωβρίου ὁ Francesco-Maria συλλαμβάνει τὸν Alidosi. 200 στρατιῶτες φρουροῦν τὸν Alidosi ἄλυσοδεμένον! Ὅμως αὐτὸς τοὺς ἐξαγοράζει προσφέροντας τρία σκούδα στὸν καθένα. Φθάνει μόνος του στὴν Μπολῶνια, ὅπου ὁ 'Ιούλιος τὸν χειροτονεῖ ἐπίσκοπο τῆς πόλεως. Ἡ Μπολῶνια πολιορκεῖται ἀπὸ τὸν παπικὸ στρατό³⁰.

30. Γιὰ τὶς ἐξελίξεις αὐτὲς βλ. Paris de Grassis, *Diarium*, ὁ.π., σσ. 197-201, ὅπου καὶ ἡ ἄσχημη τροπὴ κατὰ τοῦ Alidosi.

Οί αστρολόγοι είχαν προβλέψει ότι ο 'Ιούλιος θα άσθενοϋσε. Πράγματι, στις 19 'Οκτωβρίου παρουσίασε ύψηλό πυρετό και καταβεβλημένος έλεγε ότι προτιμοϋσε να πεθάνει. Τήν έπομένη συνήλθε, άφησε τό κρεβάτι και βγήκε στον έξώστη για να εύλογήσει τον κόσμο που άγωνιοϋσε για τήν υγεία του.

'Ο γαλλικός στρατός όμως βάδιζε προς τήν Μπολώνια. 'Αριθμοϋσε 14.000 άνδρες. 'Ο 'Ιούλιος όργάνωσε τήν αντίσταση τής πόλεως. Οί ώρες ήσαν έξαιρετικά δύσκολες. 'Ομως αϊφνίδια συνέβη κάτι πολύ περιεργό. 'Ο διοικητής τοϋ γαλλικοϋ στρατοϋ Chaumont d' Amboise σκέφθηκε ότι δέν επιτρέπεται να επιτεθει στον Ποντίφηκα και όπισθοχώρησε! Αυτό χαρακτηρίστηκε ως θαϋμα. 'Εν τούτοις ό πυρετός επανέρχεται στον 'Ιούλιο στις 24 'Οκτωβρίου. Τόν σώζει από τον κίνδυνο ένας 'Εβραϊός Ιατρός, ό Σαμουήλ Σαρφάτι, αλλά ό 'Ιούλιος δέν άρκεϊται στο ότι σώθηκε από τον θάνατο. Εϊναι στενοχωρημένος που λόγω τής σωματικής του καταπτώσεως δέν μπόρεσε να κυνηγήσει τους Γάλλους και να τους εκφοβίσει. 'Ο γαλλικός στρατός έπρεπε να φύγει από τό Ιταλικό έδαφος. 'Ο 'Ιούλιος κυκλοφόρησε μία έγκύκλιο μέσα στην όποία έλεγε ότι ό Λουδοβίκος ήθελε να ξεδιψάσει με τό αίμα τοϋ Ποντίφηκος. Στα μέσα Δεκεμβρίου 1510 άφησε τή γενειάδα του να μακρύνει πολύ όπως συνήθιζε ό όρθόδοξος κληρός. Στις αντιδράσεις τοϋ περιβάλλοντος έτόνισε τή βυζαντινή του καταγωγή. Εϊπε επίσης ότι δέν θα έκοβε τή γενειάδα του αν δέν ξεδιώκε τους Γάλλους. Κανένας Πάπας δέν είχε γενεία. Στα 1455 ή γενειάδα έμπόδισε τον Βησσαρίωνα να εκλεγεί πάπας. Οί φίλοι τοϋ 'Ιουλίου εξέφρασαν τήν άπορία τους και τή δυσαρέσκεία τους. 'Ο Πάπας, είπαν, δέν ήταν 'Ελλην Μητροπολίτης. 'Εν τούτοις ό 'Ιούλιος έτέλεσε τή Χριστουγεννιάτικη Λειτουργία έχοντας πολύ μακριά γενεία. Στις 26 όμως Δεκεμβρίου, έορτή τοϋ 'Αγίου Στεφάνου, δέν μπόρεσε να ιερουργήσει διότι τον κατέλαβε πάλι πυρετός. Παρά τή σωματική του κατάσταση έλαβε τήν άπόφαση να ήγηθει και πάλι τοϋ στρατοϋ του, διότι, όπως είπε, χωρίς αυτόν οί στρατιώτες δειλιοϋν και προχωροϋν άργά. Προσπαθοϋν να τον μεταπέισουν να μήν εκτεθει στον κίνδυνο, αλλά μάταια.

'Ο 'Ιανουάριος τοϋ 1511 ήταν πολύ παγερός και τό χιόνι δέν σταματοϋσε. Κινδυνεύοντας να πεθάνει ό 'Ιούλιος προχωροϋσε για τήν πολιορκία τής Mirandola. 'Η κατάκτησή της θα άνέκοπτε τήν πορεία τοϋ γαλλικοϋ στρατοϋ προς τή Φερράρα. 'Η Mirandola έκειτο 40 χλμ. δυτικά τής Φερράρας. Προστατευόταν από τείχη και από βαθειές τάφρους. Διέθετε λιγότερους από 4.000 κατοίκους και κυβερνάτο από τήν οικογένεια Pico, άφοσιωμένη στον Λουδοβίκο ΙΒ'. Τήν υπεράσπιση τής πόλεως είχε αναλάβει ή κοντέσσα Francesca Pico, γυναίκα πολύ δραστήρια και ίκανή. 'Ο παπικός στρατός διέθετε 7.000 πεζούς, 600 ίππεις, 800

όπλισμένους και 300 'Ισπανούς λογχοφόρους. 'Ο 'Ιούλιος πίεξε τόν Francesco-Maria della Rovere νά άρχίσει τήν πολιορκία, αλλά ή χιονόπτωση ήταν άνασταλτικός παράγων. 'Ο 'Ιούλιος άγανακτισμένος από τήν καθυστέρηση, είπε ότι όλοι είναι προδότες γύρω του. 'Ο ίδιος δέν ύπολόγιζε ούτε τόν χειμώνα, ούτε τήν ασθένειά του. Ήταν σιδηράς ιδιοσυγκρασίας. Τό χιόνι ήταν τόσο ψηλό πού τά άλογα βυθίζονταν κατά τό ήμισυ. Κανείς δέν ενθάρρυνε τόν 'Ιούλιο. 'Ακόμη και τό στενό του περιβάλλον δέν καταλάβαινε τήν πολεμική άνδρεία και νόμιζε ότι ό 'Ιούλιος ύποφέρει μόνον και μόνον γιατί θά έχει κάποιο οικονομικό όφελος. 'Η άδιαφορία τών δικών του ανθρώπων τόν απέλιξε και προσπαθοῦσε νά βρεί σκληρά λόγια για νά έμψυχώσει τούς άξιωματικούς. Κοιμόταν στην κουζίνα ένός μοναστηριού, σ' έναν τρισάθλιο χώρο, αλλά ή αντίστασή του δέν εκάμπτετο. 'Αναθέτει τό γενικό πρόσταγμα στόν Φραγκίσκο Γκονζάγκα και άπομακρύνει τόν άνεψιό του Francesco-Maria. 'Ο 'Ιούλιος δέν κοιμάται πλέον. Τόν παρακαλούν νά μήν εκτίθεται στόν κίνδυνο αλλά αυτός τούς είπε ότι περιμένει τόν θάνατο στο πεδίο τής μάχης. Οί κανονίες πέφτουν δίπλα του και μία ήμέρα σηκώνει μία μπάλλα πού παραλίγο θά τόν σκοτώνε και παρήγγειλε νά τήν έντοιχίσουν σέ μία εκκλησία, δεξιά από τήν 'Αγία Τράπεζα. Στεκόταν πάντοτε στην πρώτη γραμμή του πυρός. Τελικά ή κοντέσσα Francesca Pico αναγκάστηκε νά συνθηκολογήσει. Φυλακίσθηκε, άφοῦ άκουσε δριμείες κατηγορίες από τόν Πάπα. 'Η πόλη θά πληρώσει 6.000 δουκάτα στόν Πάπα, οί Γάλλοι στρατιώτες θά παραδώσουν τά άρματα τους και τά άλογά τους και κάποιοι άξιωματικοί θά αιχμαλωτισθοῦν. 'Ο 'Ιούλιος άνυπομονοῦσε νά εισέλθει θριαμβευτής στην πόλη και νά τήν καταστρέψει. Δέν μπορούσε νά περιμένει νά σηκώσουν τά όδοφράγματα και μπήκε νύχτα στην πόλη δίνοντας διαταγή νά κατασκευασθεί επί τής τάφρου μία γέφυρα. Ήταν ή γέφυρα τής καλής τύχης. 'Αλλωστε ό ρόλος του ποντίφηκος (pontifex: pons + facio) ήταν ή δημιουργία γέφυρας ανάμεσα στη γή και στόν οὐρανό.

'Αφοῦ όργάνωσε τή διοίκηση τής πόλεως, άνεχώρησε τήν 1η Φεβρουαρίου 1511. Τό χιόνι ήταν ακόμη πολύ και δέν μπορούσε νά κρατηθεί στο άλογο. Λιποθυμοῦσε συχνά. Τόν μετέφεραν με έλκηθρο πού τό τραβοῦσαν βόδια. Στίς 7 Φεβρουαρίου έφθασε στην Μπολώνια, όπου αισθάνθηκε τή γαλλική άπειλή και φοβήθηκε μήπως έξεγερθοῦν οί αιχμάλωτοι. Στίς 11 Φεβρουαρίου έφθασε στη Ραβέννα. 'Η χιονόπτωση συνεχιζόταν³¹.

31. Για τήν ασθένεια του Πάπα βλ. Marino Sanudo, *I Diarii*, ό.π., τόμ. XI, σσ. 467-550· Paris de

Στή Ραβέννα έμαθε ότι ο Φραγκίσκος Γκονζάγκα τόν πρόδωσε και πήγε με τó μέρος του Λουδοβίκου. Ο Γκονζάγκα συνεννοήθηκε με τόν Λουδοβίκο να καταλάβει τήν περιοχή τής Μάντοβα. Για να συνεχισθούν οί πολεμικές επιχειρήσεις ó Ιούλιος έπρεπε να έξοικονομήσει χρήματα. Χειροτόνησε κάποιους πλούσιους καρδινάλιους οί όποιοι κατέθεσαν μεγάλα ποσά στην 'Αγία Έδρα. Σκέφθηκε να ζητήσει χρήματα από τή Βενετία, αλλά και ή Βενετία ήταν σε άσχημη οικονομική κατάσταση λόγω του διαρκούς πολέμου και λόγω τής κάμψευς του έμπορίου της. Μία έστρατεία κόστιζε 240.000 δουκάτα περίπου και ένας condottiere 50.000 δουκάτα. Ο Ιούλιος έστειλε στη Βενετία τόν τραπεζίτη του Αύγουστινο Chigi με 40.000 δουκάτα. Η Βενετία δεσμεύθηκε να αγοράσει 7.000 καντάρια όρυκτου άλατος από τά όρυχεία τής Τόλφα που ανήκαν στην 'Αγία Έδρα και θα πλήρωνε 20 δουκάτα τó κάθε καντάρι. Για τή διευκόλυνση αυτή ό Chigi πήρε μαζί του άναχωρώντας από τή Βενετία κάποια άντικείμενα από τόν θησαυρό του 'Αγίου Μάρκου, τών όποίων ή άξία άνερχόταν σε 300.000 δουκάτα.

Στίς 25 Μαρτίου 1511 ó Ιούλιος βρισκόταν έξω από τή Ραβέννα, στην Cervia. Παρόλον ότι τó χωριό αυτό ήταν πτωχό, ó Ιούλιος άξίωσε να του κάμουν επίσημη ύποδοχή. Τήν ίδια νύχτα έγινε ισχυρότατος σεισμός και βγήκαν όλοι έντρομοι στην πλατεία. Όταν πέρασε ó κίνδυνος άρχισαν να γελοϋν τόσο πολϋ που ό Ιούλιος έλεπε ότι με τά γέλια έξορκίζεται ó σεισμός. Τήν έπομένη πήγε στη Ραβέννα και όπως έμπαινε στην πόλη έπεσαν κεραυνοί. Τά φαινόμενα αυτά θεωρήθηκαν ως προειδοποίηση του Θεού. Η Βενετία υπέστη πολλές ζημιές από τόν σεισμό, προσόψεις κατοικιών και άγάλματα έπεσαν, παρατηρήθηκε aqua alta στα κανάλια και οί καμπάνες χτυπούσαν επί πολλή ώρα. Ο Πατριάρχης τής Βενετίας Αντώνιος Κονταρίνι συμβούλευσε τή Γερουσία να λάβει μέτρα έναντίον τής άνηθικότητας που επικρατούσε³².

Στίς 3 'Απριλίου 1511 ó Ιούλιος ήταν πάλι καθ' όδόν. Αύτή τή φορά είχε

Grassis, *Diarium*, ό.π., σσ. 202-203· E. Rodocanachi, *Le pontificat de Jules II*, ό.π., σσ. 116-117. Για τήν πολιορκία τής Mirandola βλ. P. Balan, *Gli assedii della Mirandola*, La Mirandola 1876· E. Rodocanachi, *Le pontificat de Jules II*, ό.π., σσ. 117-123.

32. Σχετικά με τόν σεισμό στην Cervia βλ. E. Rodocanachi, *Le pontificat de Jules II*, ό.π., σ. 128· στη Βενετία F. Gilbert, *The Pope, his Banker and Venice*, Cambridge Massachusetts and London 1980, σσ. 38-39.

νά αντιμετωπίσει τις πλημμύρες που είχαν δημιουργηθεί από τις πολλές βροχοπτώσεις και πιθανή εξέγερση των στρατιωτών που δεν είχαν ξεοφληθεί. Τò πολεμικό μένος του 'Ιουλίου όμως ήταν τόσο δυνατό, που δεν τὸ λύγιζαν οί κίνδυνοι. Ἦθελε νά πείσει τοὺς συμμάχους τῆς Γαλλίας νά τὴν ἐγκαταλείψουν. Ὁ Μαξιμιλιανὸς τῆς Αὐστρίας ἦταν σύμμαχός της. Ὁ 'Ιούλιος μὲ ὑστεροβουλία ἔδωσε τὸ ἀξίωμα τοῦ καρδινάλιου στὸν πρέσβυ τοῦ Μαξιμιλιανοῦ, Ματθαῖο Λάνγκ. Ὁ ἰδιόρρυθμος Λάνγκ συναντήθηκε μὲ τὸν 'Ιούλιο στὴν Μπολὼνια καὶ πρὸς ἐκπληξη ὄλων δὲν φοροῦσε ἐκκλησιαστικὰ ἐνδύματα, ἀλλὰ λαϊκά. Τὸν παρεκάλεσαν νά φορέσει τὰ ἐνδύματα τοῦ καρδινάλιου ἀλλὰ ἀρνήθηκε λέγοντας ὅτι δὲν μπορεῖ νά βγάλει τὰ ροῦχα ποὺ φοροῦσε ὅταν ἔφυγε ἀπὸ τὴν Αὐστρία. Ὁ 'Ιούλιος ἐν τούτοις τὸν περιποιήθηκε καὶ τοῦ ἔδωσε διακεκριμένη θέση, ἀλλὰ ὁ Λάνγκ συμπεριφερόταν θρασύτατα. Τὸν χαρακτήρισαν ἐπηρεμένο καὶ βάρβαρο. Ἐπιπλέον ἀπαιτοῦσε ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς ὅλα τὰ ἐδάφη ποὺ κάποτε ἀνῆκαν στὴν Αὐστρία! Δὲν καταδεχόταν νά συνομιλεῖ μὲ τοὺς καρδινάλιους, ἀλλὰ μόνον μὲ τὸν Πάπα. Ἐπέτρεπε στὴ συνοδεία του νά συνομιλεῖ μὲ τοὺς καρδινάλιους. Εἶχε συμπεριφορὰ ἡγεμόνα. Ὅταν κατάλαβε ὅτι δὲν θὰ κέρδιζε αὐτὰ ποὺ εἶχε κατὰ νοῦν, ἀνεχώρησε αἰφνίδια στίς 25 Ἀπριλίου 1511 μὲ ἀπειλές³³.

Μετὰ τὴν ἀναχώρηση τοῦ Λάνγκ ὁ 'Ιούλιος δέχεται τὶς ἀπειλές τῶν Γάλλων καὶ τῶν Αὐστριακῶν. Δὲν πτοεῖται καὶ δίνει κουράγιο στοὺς ἀξιωματικούς του ποὺ εἶχαν κουραστῆ ἀπὸ τοὺς πολέμους. Θὰ τεθεῖ καὶ πάλι ἐπικεφαλῆς τοῦ στρατοῦ, παρόλον ὅτι πολλοὶ στρατιῶτες δὲν θέλουν νά μετακινηθοῦν χωρὶς νά πάρουν πρῶτα τοὺς μισθοὺς τους. Ὁργισμένος ὁ 'Ιούλιος βαδίζει μόνος του πρὸς τὴν Μπολὼνια. Ὁ γαλλικὸς στρατὸς πλησιάζει. Μόνος του ἐκτίθεται καὶ κινδυνεύει νά αἰχμαλωτισθεῖ. Στίς 14 Μαΐου 1511 φεύγει γιὰ τὴ Ραβέννα. Ὁ Alidosi εἶχε παραμείνει στὴν Μπολὼνια, ἀλλὰ μετὰ ἀπὸ εξέγερση τῶν κατοίκων ἀναγκάστηκε νά φύγει διὰ νυκτὸς καὶ μεταμφιεσμένος. Ἐγκατέλειψε καὶ ὁ Francesco-Maria della Rovere καὶ τὰ κανόνια καὶ τὰ λάβαρα τοῦ παπικοῦ στρατοῦ ἔπεσαν στὰ χέρια τῶν Γάλλων. Στίς 22 Μαΐου οἱ Γάλλοι εἰσέρχονται θριαμβευτικὰ στὴν πόλη, συμπεριφέρονται βάρβαρα καὶ καταστρέφουν τὰ σύμβολα τῆς παπικῆς κυριαρχίας. Κατέστρεψαν καὶ τὸν ἀνδριάντα τοῦ 'Ιουλίου, ἔργο τοῦ Μιχαήλ-Ἀγγέλου ποὺ εἶχε τοποθετηθεῖ στὰ 1508 πάνω ἀπὸ τὴν

33. Γιὰ τὸν Mathieu Lang βλ. Pâris de Grassis, *Diarium*, ὁ.π., σσ. 261-272· Marino Sanudo, *I Diarii*, τόμ. XII, ὁ.π., σσ. 126-129, 139, 140, 147, 160.

κεντρική πύλη του καθεδρικού ναού. Ο άνδριάς ζύγιζε 1.500 λίβρες, τόν έσπασαν και τόν έλιωσαν και τόν προσέφεραν στόν Άλφόνσο τής Φερράρας, ό όποιος παρήγγειλε νά κατασκευάσουν ένα κανόνι μέ τό ύλικό αυτό. Τό κανόνι όνομάσθηκε «Giulia». Τό μόνο πού παρέμεινε από τόν ώραίο άνδριάντα ήταν ή κεφαλή του Ιουλίου, μέ τήν όποία ό Άλφόνσος εκόσμησε τήν αίθουσα άκροάσεων του παλατιού του.

Η άπώλεια τής Μπολώνιας βύθισε σέ θλίψη τόν Ιούλιο. Ο Alidosi τόν έπεισε ότι υπεύθυνος γι' αυτό ήταν ό Francesco-Maria. Ο Πάπας κατηγόρησε τόν άνεψιό του και όταν ό Francesco-Maria συναντήθηκε τυχαία μέ τόν Alidosi, όργισμένος τόν σκότωσε μέ τό ξίφος του φωνάζοντάς του ότι ό μισθός του προδότη είναι ή εκτέλεση. Ο θάνατος του συντρόφου του ήταν μεγάλο πλήγμα γιά τόν Ιούλιο. Τό βαρύ πένθος πού περνούσε, απέδειξε τά ιδιαίτερα αισθήματα πού έτρεφε γι' αυτόν. Τό περιβάλλον όμως τής Άγίας Έδρας δέχθηκε μέ άνακούφιση τόν θάνατο του Alidosi. Έγραψαν στά προσωπικά τους ήμερολόγια ότι ήλθε ή Θεία Δίκη³⁴.

Ο Ιούλιος άφησε τή Ραβέννα και κατευθύνθηκε πρός τό Ρίμινι, όπου τόν περιέμενε μία πολύ δυσάρεστη έκπληξη. Στίς 28 Μαΐου τοιχοκολλήθηκε στίς εκκλησίες ή σύγκληση Συνόδου στήν Πίζα γιά τήν 1η Σεπτεμβρίου. Η έγκύκλιος ήταν πολύ άυστηρή έναντι του Ιουλίου και τήν υπέγραψαν έννέα καρδινάλιοι κατόπιν προτροπής του Λουδοβίκου ΙΒ' και του Μαξιμιλιανού. Σύμφωνα μέ παλαιότερο διάταγμα τής Συνόδου τής Κωνσταντίας, τήν όποία είχε υπογράψει τότε και ό Ιούλιος, προβλεπόταν σύγκληση τέτοιων συνόδων. Οι καρδινάλιοι είχαν τό δικαίωμα αυτό, όταν ό Πάπας άντιτίθετο στήν πλειοψηφία του Κονκλαβίου. Σύμφωνα μέ τούς θεσμούς ό Πάπας δέν είχε τό δικαίωμα κάποιας μεταρρυθμίσεως, προωθήσεως σχεδίου ή ύπογραφής μέχρι τή σύγκληση τής Συνόδου. Μέσα σέ λίγες ήμέρες ή έγκύκλιος έστάλη σ' όλη τήν Εύρώπη, σέ ήγεμόνες και πρίγκιπες. Ήταν ένα είδος επαναστάσεως κατά του Πάπα, ένας σφετερισμός του ρόλου του. Άναμενόταν ή όργή του Ιουλίου³⁵.

34. Για τή δολοφονία του Alidosi βλ. Pâris de Grassis, *Diarium*, δ.π., σσ. 278, 319· Ludwig von Pastor, *Histoire des Papes*, δ.π., σσ. 325-326.

35. Σχετικά μέ τήν Σύνοδο τής Πίζας βλ. A. Renaudet, *Le concile gallican de Pise-Milan, Documents florentins 1510-1512*, Paris 1922.

Ο 'Ιούλιος ύποχρέωσε τούς καρδινάλιους πού δέν είχαν ύπογράψει για τή Σύνοδο τής Πίζας, νά δηλώσουν επίσημα ότι δέν συμφωνοϋν και ότι δέν θα συμμετάσχουν. Καταβεβλημένος από τήν ασθένεια και τίς έννοιες φθάνει στη Ρώμη στις 26 'Ιουνίου 1511. Πηγαίνει άμέσως στον Ναό του 'Αγίου Πέτρου για νά προσκυνήσει ένδεδυμένος με βαρύτιμα άμφια για νά μήν αντιληφθει ό λαός ότι είναι έξουθενωμένος. Είχε φύγει από τή Ρώμη έννέα μήνες πριν, γεμάτος έλπίδες. Αύτή ή επίχειρηση είχε πλήρως άποτύχει. Τά παπικά έδάφη κινδύνευαν. Ο Λουδοβίκος θα μπορούσε νά τά καταλάβει. Στόν 'Ιούλιο τή στιγμή αύτή δέν έμεινε παρά τό άξιωμα του ως ποντίφηκος και ως αντιπροσώπου του Χριστού επί γής. Όμως ό Λουδοβίκος δέν θέλησε νά επιτεθει στον διάδοχο του 'Αποστόλου Πέτρου και πρότεινε ειρήνη.

Ο 'Ιούλιος ήθελε νά καταστήσει γνωστό ότι είναι ή κεφαλή τής 'Εκκλησίας. Χρησιμοποιεί τά ίδια όπλα με τούς έχθρους του. Στις 18 'Ιουλίου 1511 τοιχοκολλείται στις πύλες του 'Αγίου Πέτρου βούλλα περι συγκλήσεως Συνόδου στη Ρώμη. Στο κείμενο τής βούλλας πλέκεται τό έγκώμιο τής 'Εκκλησίας ή όποια καθαγιασθηκε με τό αίμα των μαρτύρων. Ο Πάπας όφείλει νά αγωνίζεται εναντίον των σχισμάτων και εναντίον πάσης άπειλης κατά τής πίστεως. Καταδικάζεται ή συμπεριφορά των έννέα καρδινάλιων. Μόνον ό Πάπας έχει δικαίωμα συγκλήσεως Συνόδου. Όποιαδήποτε άλλη Σύνοδος είναι παράνομη. Ο Πάπας πρέπει νά αγωνίζεται κατά των αίρέσεων, νά έξασφαλίζει τήν όμόνοια στη Χριστιανοσύνη και νά προετοιμάζει ιερό πόλεμο εναντίον των Τούρκων. Ο 'Ιούλιος συγκαλεί στη Ρώμη Σύνοδο στις 19 'Απριλίου 1512, Δευτέρα του Πάσχα.

Στις 17 Αύγουστου 1511 ό Francesco-Maria della Rovere επιστρέφει στη Ρώμη, παίρνει συγχώρηση από τον 'Ιούλιο και παίρνει πάλι τον τίτλο του gonfaloniere. Ο 'Ιούλιος είχε κατά νουν τή δημιουργία συμμαχίας μεταξύ Βενετίας, 'Ισπανίας, 'Ελβετικής Συνομοσπονδίας και 'Αγίας 'Εδρας εναντίον τής Γαλλίας. Θα όνομαζόταν 'Ιερά Συμμαχία. Η γαλλική παρουσία στο ίταλικό έδαφος του είναι μισητή.

Τήν ίδια έποχή ό 'Ιούλιος άπασχόλησε σατιρικούς ποιητές και συγγραφείς. Πολλοί συνέθεσαν γι' αυτόν ποιήματα και θεατρικά έργα χλευάζοντας και κατακρίνοντας τον. Τόν κατηγοροϋν ότι λησμόνησε τον άληθινό του προορισμό πού ήταν ή πνευματική έξουσία και έπεδόθη στα πλούτη και στην κοσμική έξουσία. Η 'Εκκλησία πρέπει νά επανέλθει στον κύριο σκοπό της και ό 'Ιούλιος φορά μονίμως τήν πανοπλία πού πρέπει πλέον νά τήν άποχωριθει. Ο 'Ιούλιος

θέλει να αναστατώνει και να καταστρέφει τον κόσμο³⁶.

Τόν Αύγουστο του 1511 ο 'Ιούλιος ήταν και πάλι βαρεια άσθενής. Οί Ιατροί προέβλεπαν ότι επέρχεται τὸ μοιραϊόν. Ἡ εἶδηση κυκλοφόρησε στὴ Ρώμη, οἱ καρδινάλιοι ἄρχισαν νὰ οργανώνουν τὸ ἐπόμενο κονκλάβιο, οἱ Ὀρσίνι καὶ οἱ Κολόννα ἄρχισαν νὰ κινοῦνται, ἡ Ρώμη ἦταν στὰ ὄπλα. Στις 23 Αὐγούστου ὁ 'Ιούλιος ψυχορραγοῦσε, στις 24 μετέλαβε τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων καὶ ἀκύρωσε τὸν ἀφορισμὸ κατὰ τῆς Μπολώνιας καὶ τῆς Φερράρας. Στὴν πόλη ἐπικρατοῦσε μεγάλη σύγχυση. Οἱ Ιατροὶ εἶχαν ἐγκαταλείψει κάθε προσπάθεια. Οἱ πόρτες τῶν διαμερισμάτων του ἀνοίχθηκαν καὶ κάποιοι πλησίασαν νὰ δοῦν τὸν Πάπα ἡμιθανῆ. Μέχρι τις 29 Αὐγούστου ἀρνείτο κάθε τροφή. Ἄρχισαν νὰ ἐπιστρέφουν καὶ οἱ ἐξόριστοι στὴ Ρώμη. Τὰ δικαστήρια καὶ οἱ δημόσιες ὑπηρεσίες ἔπαυσαν νὰ λειτουργοῦν, οἱ καρδινάλιοι ὀργάνωναν τὰ τῆς κηδείας. Τότε, ἓνας νεαρὸς Ιατρός, ἐντελῶς ἄγνωστος, ὁ Μάρκος Σκιπίων προσπάθησε νὰ πείσει τὸν 'Ιούλιο νὰ δεχθεῖ λίγη τροφή. Ὁ 'Ιούλιος ζήτησε ροδάκινα, δαμάσκηνα, καρύδια, φράουλες καὶ κρεμμύδια. Ὁ νεαρὸς αὐτὸς γιαντρός ἔσωσε τὸν Πάπα ἀπὸ βέβαιο θάνατο³⁷.

Ὅταν ὁ 'Ιούλιος ἔδινε τὴ μάχη γιὰ τὴ ζωὴ, οἱ ἰσχυρὲς οἰκογένειες ἄρχισαν νὰ κινοῦνται. Ὁ Πομπήϊος Κολόννα, ἓνας φιλόδοξος στὸν ὅποιο εἶχε ἀρνηθεῖ ὁ 'Ιούλιος τὸν τίτλο τοῦ καρδινάλιου, προσπάθησε πολὺ γιὰ νὰ ἐξασφαλίσει πρωταγωνιστικὸ ρόλο μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Πάπα. Ὁ 'Ιούλιος ὅμως δὲν πέθανε καὶ οἱ ἐχθροὶ του πανικοβλήθηκαν. Ὁ Κολόννα κλείσθηκε στὸν πύργο του καὶ οἱ συνεργάτες του ἔφυγαν γιὰ τὴ Γαλλία. Ἀκόμη καὶ ὁ Μαξιμιλιανὸς εἶχε σκεφθεῖ νὰ εἶναι ὁ ἐπόμενος Πάπας.

Στις 4 Ὀκτωβρίου 1511 συνήφθη ἡ συμμαχία ποὺ προγραμματίζεε ὁ 'Ιούλιος κατὰ τῆς Γαλλίας. Ἀπὸ πλευρᾶς του ὁ Λουδοβίκος Β' ἐπέμενε στὴ σύγκληση τῆς Συνόδου στὴν Πίζα. Κατὰ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου κατέφθασαν ἐκεῖ οἱ Γάλλοι καρδινάλιοι καὶ ἡ ἀκολουθία τους. Οἱ κάτοικοι τῆς Πίζας ἦσαν πολὺ ἄσχημα διακειμένοι ἀπέναντί τους καὶ ἀρνοῦντο νὰ τοὺς ἐνοικιάσουν κατοικίες. Ἄρχισαν οἱ βιαιότητες καὶ ὁ καρδινάλιος Φραγκίσκος Βοργίας πεθαίνει. Ἡ 1η Νοεμβρίου ὀρίσθηκε ὡς ἡ πρώτη ἡμέρα τῆς Συνόδου. Τὴ νύχτα ὅμως οἱ ἱερεῖς τοῦ Καθεδρικοῦ Ναοῦ, βάσει ἐντολῆς τοῦ 'Ιουλίου, σφράγισαν τις πύλες μετὰ ξύλα.

36. Γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Pierre Gringore βλ. *Oeuvres complètes de Pierre Gringore*, Paris 1858.

37. Σχετικὰ μετὰ τὴν ἀσθένεια καὶ τὴ θεραπεία τοῦ Πάπα βλ. Marino Sanudo, *I Diarii*, ὁ.π., τόμ. XII, σσ. 330, 362, 370, 371, 395, 398, 403, 434, 441, 449, 484.

Οί καρδινάλιοι δέν μπορούσαν νά εισέλθουν και πήγαν σέ μία άλλη έκκλησία, στον Άγιο Μιχαήλ, για νά πραγματοποιηθεί εκεί ή Σύνοδος. Οί μετέχοντες σ' αυτή τή σχισματική Σύνοδο καρδινάλιοι ήσαν 24 Γάλλοι και ένας 'Ιταλός, ό Ζαχαρίας Φερρέρι. 'Η τελετή ενάρξεως διήρκεσε πολύ λίγο, διότι ούδεις εντόπιος ήθελε νά παρευρεθεί ή νά υπογράψει. 'Η πρώτη συνεδρίαση έλαβε χώρα στις 5 Νοεμβρίου και ή δεύτερη στις 7. 'Η έχθρότητα τών κατοίκων αυξανόταν και στις 9 Νοεμβρίου χύθηκε τό πρώτο αίμα. Γάλλοι στρατιώτες συνεπλάκησαν με Φλωρεντινούς στρατιώτες, με άπλους ανθρώπους, με υπηρέτες. Στις 12 Νοεμβρίου έλαβε χώρα ή τρίτη συνεδρίαση. Μίλησαν για μεταρρυθμίσεις στην 'Εκκλησία, αλλά άμέσως μετά ανεχώρησαν έσπευσμένα για τό Μιλάνο, διότι φοβήθηκαν για τή ζωή τους. Έτσι έληξε ή σχισματική Σύνοδος τής Πίζας³⁸.

'Ο 'Ιούλιος ήθελε νά καταλάβει τήν υπό γαλλική κυριαρχία Λομβαρδία. 'Ο πόλεμος αρχίζει πάλι. Στις 25 'Ιανουαρίου 1512 ό βενετικός στρατός έφθασε στην Brescia. Στις 26 ό ισπανικός στρατός έφθασε στην Μπολώνια. Τό Μιλάνο άπειλείται. 'Ο γαλλικός στρατός διοικείται από έναν πολύ άξιόλογο στρατηγό, τον Gaston de Foix, άνεψιό του Λουδοβίκου ΙΒ΄. Είχε νά αντιμετωπίσει παγωμένα ποτάμια και κρυσταλλωμένα έλη. Τή νύχτα τής 5ης Φεβρουαρίου χάρις σέ μία χιονοθύελλα εισήλθε στην Μπολώνια χωρίς νά γίνει άντιληπτός. Στις 18 Φεβρουαρίου κατέλαβε τήν Brescia μετά από αίματηρές μάχες στις όδούς.

Τις ίδιες ήμέρες ό 'Ιούλιος άντιμετώπισε μία συνωμοσία έναντίον του και διέταξε πολλές συλλήψεις. Κλείστηκε μάλιστα σέ έναν πύργο ό ίδιος, γιατί φοβήθηκε για τήν ασφάλειά του.

'Ο Gaston de Foix εισέβαλε στη Romagna στα τέλη Μαρτίου 1512. Στη Ραβέννα οί μάχες ήσαν πολύ αίματηρές. 'Ο γαλλικός στρατός διέθετε 25.000 άνδρες και ή Liguria 20.000· οί Γάλλοι διέθεταν καλύτερο πυροβολικό. Μετά από σφοδρές μάχες και 10.000 νεκρούς, έγκατέλειψαν οί 'Ισπανοί άποδεκατισμένοι. Οί συνέπειες για τήν 'Αγία Έδρα ήσαν δραματικές. 'Ολόκληρη ή έπαρχία τής Romagna πέφτει μέσα σέ λίγες μέρες στα χέρια του Gaston de Foix. Κυκλοφόρησε ή φήμη ότι οί Γάλλοι καρδινάλιοι θα έκθρόνιζαν τον 'Ιούλιο. Στη Ρώμη ό πανικός ήταν μεγάλος. 'Αναμενόταν ή άφιξη του Gaston de Foix, ό όποιος θα

38. Για τή Σύνοδο τής Πίζας βλ. L. Sandret, «Le Concile de Pise, 1511», *Revue des questions historiques* XXXIII (1883), σσ. 425-426.

ἐξόντωνε ὄλους τοὺς ἱερωμένους τῆς Curia. Ὁ Ἰούλιος δήλωσε ὅτι θὰ ἔκανε τὸ πᾶν γιὰ νὰ σώσει τὴ Ρώμη, θὰ πωλοῦσε ἀκόμη καὶ τὴν τιάρα του. Ἦσαν ἡμέρες ἀπελπισίας γιὰ τὴ Ρώμη, ὅταν στὶς 14 Ἀπριλίου ἔφθασε ἡ εἶδηση ὅτι ὁ Gaston de Foix πέθανε. Τὴν εὐχάριστη αὐτὴ ἀγγελία ἔφερε ὁ Ἰούλιος Μέδικος, μετέπειτα Πάπας Κλήμης Ζ΄. Οἱ Γάλλοι δὲν θὰ βιάδιζαν πλέον κατὰ τῆς Ρώμης. Ὁ κίνδυνος ἐξέλιπε³⁹.

Ἡ σύγκληση τῆς Συνόδου τοῦ Λατερανοῦ εἶχε προγραμματισθεῖ γιὰ τὶς 3 Μαΐου 1512. Ἡ Σύνοδος τῆς Βασιλείας, 80 χρόνια πρὶν, εἶχε δημιουργήσει κακὲς ἐντυπώσεις θέτοντας σὲ ἀμφισβήτηση τὸ κῦρος τῆς Curia. Ὁ Ἰούλιος εἶχε ἀποφασίσει νὰ ἐξαλείψει τὶς ἐντυπώσεις αὐτές. Γιὰ νὰ ἀποφευχθοῦν ἐνδεχόμενες ταραχὲς ἀπὸ Γάλλους στρατιῶτες, ἔδωσε ἐντολὴ καὶ κατελήφθησαν ὅλα τὰ περὶχωρα τῆς Ρώμης ἀπὸ δικούς του.

Στὴ Σύνοδο συμμετεῖχαν 16 καρδινάλιοι, 100 ἀνώτεροι ἱερωμένοι (ἐκ τῶν ὁποίων 70 ἐπίσκοποι), 12 πατριάρχες, 3 στρατηγοί, πρέσβεις, γερουσιαστὲς, Ρωμαῖοι εὐγενεῖς, ἱππότες. Ὁργανώθηκαν τελετὲς περιφημῆς ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς Συνόδου. Ὁ Στρατηγὸς Gilles da Viterbo εἶπε ὅτι ἡ πρόσφατη στρατιωτικὴ ἤττα ἐστάλη ἀπὸ τὴ Θεία Πρόνοια γιὰ νὰ γίνεῖ σαφὲς ὅτι ἡ Ἐκκλησία θὰ ὑφίσταται συμφορὲς ὅσο καλεῖ σὲ βοήθεια τὰ ξένα ὄπλα. Τὰ μόνα τῆς ὄπλα πρέπει νὰ εἶναι ἡ πίστη καὶ ἡ προσευχή, ἡ δὲ πανοπλία τῆς εἶναι ἡ Θεία Ἀποκάλυψη. Ὁ Πάπας ἀκούει τὴ φωνὴ τοῦ Θεοῦ, Αὐτὸς διέταξε τὴ σύγκληση Συνόδου γιὰ τὴν εἰρήνη τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ θρίαμβος τῆς Ἐκκλησίας θὰ φέρει καὶ τὸν θρίαμβο μᾶς σταυροφορίας κατὰ τῶν Τούρκων.

Ὁ Ἰούλιος ἔψαλε τὸ Veni Creator καὶ ὁ καρδινάλιος Ἀλέξανδρος Φαρνέζε εἶπε ὅτι πρέπει νὰ ἀποφευχθεῖ τὸ σχίσμα τὸ ὁποῖο εἰσήγαγε ὁ σαταναῖς στὸ σπῆτι τοῦ Θεοῦ. Στὶς 10 Μαΐου ἔλαβε χώρα ἡ ἐπόμενη συνεδρία, κατὰ τὴν ὁποία ὁ Ἰούλιος καὶ ὁ Βενετὸς καρδινάλιος Bernardin Zane ἐξέθεσαν τὶς ἀπόψεις τους σχετικὰ μὲ πιθανὸ πόλεμο κατὰ τῶν Τούρκων. Στὶς 17 Μαΐου ὁ Δομηνικανὸς μοναχὸς Thomas de Gaète εἶπε ὅτι ὁ Ποντίφηξ εἶναι ἡ τελειότητα, ἡ σοφία καὶ ἡ δύναμη τοῦ Θεοῦ. Δὲν πρέπει νὰ βιάδιζον τὰ πρόβατα πρὶν ἀπὸ τὸν ποιμένα, τὰ μέλη πρὶν ἀπὸ τὴν κεφαλὴ. Οἱ πρίγκιπες διαθέτουν κοσμικὴ ἐξουσία, ὁ Ποντίφηξ διαθέτει καὶ πνευματικὴ ἐξουσία. Ἡ ἐπόμενη συνεδρία μετατέθηκε

39. Γιὰ τὴ συνέχεια τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων βλ. E. Rodocanachi, *Le pontificat de Jules II*, ὁ.π., σσ. 156-160; Ivan Cloulas, *Jules II*, ὁ.π., σσ. 232-236.

για τις 3 Νοεμβρίου γιατί άρχιζε ό καύσων⁴⁰.

‘Ο Μαξιμιλιανός πείσθηκε από τον 'Ιούλιο να επιτρέψει στους ‘Ελβετούς να συμμετάσχουν στον πόλεμο κατά των Γάλλων στη Βόρειο 'Ιταλία. Κατά τὰ τέλη Μαΐου του 1512 18.000 ‘Ελβετοί συγκεντρώνονται στη Βερόνα. ‘Ο 'Ιούλιος προσφέρει στον στρατηγό τους ένα καπέλλο από χρυσό και μαργαριτάρια και ένα βαρύτιμο ξίφος. Τέσσαρες στρατοί έπετέθησαν στους Γάλλους: ό παπικός, ό έλβετικός, ό βενετικός, ό ισπανικός. Για τον Λουδοβίκο ΙΒ΄ ήταν ή καταστροφή. Οί Γάλλοι αποχώρησαν από την 'Ιταλία. ‘Ο 'Ιούλιος θριαμβεύει. Στις 22 'Ιουνίου κραυγάζει: Νικήσαμε! ‘Ο Θεός έλευθέρωσε τους πιστούς δούλους Του από τὸ βαρβαρικό ζυγό. Στις 23 'Ιουνίου πήγε να προσκυνήσει στο Ναὸ του ‘Αγίου Πέτρου στὰ Δεσμά, τὴν παλαιὰ ἀγαπημένη του ένορία. Νέος, είχε δώσει μία υπόσχεση. Να έλευθερώσει τὴν ‘Εκκλησία από τους κινδύνους που τὴν απειλοῦσαν. Τώρα πλέον ή ‘Εκκλησία είναι έλεύθερη και οί άλυσιδες του Πέτρου έσπασαν. Τὸ ίδιο βράδυ ό 'Ιούλιος ὀργάνωσε μεγάλη έορτή στην πόλη, παρέστη ὁ ίδιος και έπευφημήθηκε από τον λαό. Κάλεσε ὅλη τὴ Χριστιανοσύνη να έορτάσει. Παρήγγειλε στον Ραφαέλο μία νωπογραφία που παριστὰ τὴν εκδίωξη του ‘Ηλιοδώρου από τον ναὸ τῆς ‘Ιερουσαλήμ. Πρόκειται για άλληγορία που δείχνει τον τρόπο με τον ὁποῖο αποχώρησε από τὴν 'Ιταλία ὁ Λουδοβίκος ΙΒ΄.

Στὴ συνέχεια ό 'Ιούλιος έπρεπε να αποφασίσει τί θὰ έκανε με τους διάφορους ήγεμόνες οί ὁποῖοι δέν ἀκολούθησαν τις κινήσεις τῆς ‘Αγίας ‘Εδρας κατά τὴν ἐπιχείρηση εναντίον των Γάλλων, ἀλλὰ προτίμησαν τὴν οὐδετερότητα. ‘Ο ‘Αλφόνσος τῆς Φερράρας, ἐπὶ παραδείγματι, ήταν σὲ δυσχερῆ θέση. ‘Ο 'Ιούλιος τοῦ ζήτησε τὰ ἐδάφη του, ἀλλὰ αὐτὸς ἤλθε στὴ Ρώμη, ἐπεκοινώνησε με τον Κολόννα και ἔφυγε κρυφὰ από τὴ Ρώμη με τὴ βοήθεια του Κολόννα. ‘Ο 'Ιούλιος θεώρησε προδοσία τὴ στάση τῆς Φλωρεντίας, γι’ αὐτὸ και στις 30 Αὐγούστου 1512 ἠπαπική και ἠ ισπανική στρατιὰ βάδισε κατά τῆς Φλωρεντίας. ‘Επανῆλθαν στὴν ἐξουσία οί Μεδικοί. ‘Ετέθη ζήτημα και με τὸ Μιλάνο. ‘Ο Φερδινάνδος τῆς ‘Ισπανίας και ὁ Μαξιμιλιανός τῆς Αὐστρίας ἐπιθυμοῦσαν να ἔχουν ὑπὸ τὴν κατοχὴ τους τὸ Μιλάνο. ‘Ο 'Ιούλιος αποφάσισε να τὸ παραχωρήσει στον Σφόρτσα.

‘Ο Μαξιμιλιανός ήταν δυσαραεστημένος, διότι βοήθησε τον 'Ιούλιο και δέν πήρε τὰ ποθούμενα ἐδάφη. Οί καταληφθεῖσες ἰταλικές πόλεις ἔμειναν στὰ χέ-

40. Για τὴ Σύνοδο του Λατερανού βλ. Ivan Cloulas, *Jules II*, ὁ.π., σσ. 236-238.

ρια του Πάπα. 'Ο άπεσταλμένος του Ματθαῖος Λάνγκ ἔρχεται πάλι στη Ρώμη. Ἐφθασε στις 3 Νοεμβρίου καὶ τοῦ ἐπιφυλάχθηκε λαμπρὴ ὑποδοχὴ μὲ κανονισμούς καὶ φωταψίες. Συνομίλησε διὰ μακροῦ τὴν πρώτη νύχτα μὲ τὸν Ἰούλιο σχετικὰ μὲ τὶς ἀπαιτήσεις τῆς Αὐστρίας. Οἱ διαπραγματεύσεις αὐτὲς ὀδήγησαν σὲ συμφωνίες καὶ συμμαχίες λίγους μῆνες ἀργότερα, μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Ἰουλίου. 'Ο Λάνγκ σκανδάλισε πάλι τοὺς ἱερωμένους μὲ τὰ λαϊκὰ του ἐνδύματα. Ἀρνεῖτο κατηγορηματικὰ νὰ φορέσει τὴ στολὴ τοῦ καρδινάλιου ἰσχυρίζομενος ὅτι θὰ τὸν κατηγοροῦσαν στὴ Βιέννη γιὰ διπροσωπία⁴¹.

Στις 3 Δεκεμβρίου 1512 συνεκλήθη πάλι ἡ Σύνοδος. 'Ο Ἰούλιος εἶναι πολὺ ἄρρωστος. 'Ο Λάνγκ παρίσταται ἀνάμεσα στοὺς καρδινάλιους μὲ λαϊκὰ ροῦχα. Συνεδριάσεις ἔλαβαν χώρα στις 10 Δεκεμβρίου καὶ στις 16 Φεβρουαρίου 1513. Ἀφορίσθηκε ὁ Λουδοβίκος ΙΒ'. 'Ο Βενετὸς Χριστόφορος Μάρκελλος μίλησε ἐγκωμιαστικὰ γιὰ τὸν Ἰούλιο, ὅτι ἀντιμετώπισε φοβεροὺς ἐχθροὺς, ἀντίξοες καιρικὲς συνθήκες, ἀγρύπνιες καὶ ὑπεράνθρωπη κόπωση, ὅτι θυσιάσε θησαυροὺς γιὰ νὰ δημιουργήσει στρατό, ὅτι ἐδόξεσε τὴν Ἐκκλησία καὶ τὴν ἔσωσε ἀπὸ τοὺς σχισματικοὺς καὶ τοὺς προδότες. Ὑπῆρξε ἰατρός, ὀδηγητὴς, καλλιεργητὴς, μὲ μία λέξη *universalis*⁴².

'Ο Ἰούλιος δήλωσε ὅτι ἂν ὁ Θεὸς τοῦ δώσει ζωὴ, θὰ ἀπελευθερώσει τὴν Κωνσταντινούπολη καὶ θὰ φθάσει μέχρι τὸ Νέο Κόσμο ποὺ εἶχε πρόσφατα ἀνακαλύψει ὁ Κολόμβος.

'Ο Ἰούλιος ἐνδόμυχα πίστευε ὅτι ἦταν ἀήττητος. Πάσχιζε γιὰ τὸ δύσκολο καὶ γιὰ τὸ ἀκατόρθωτο. Εἶχε ἐξαιρετικὴ θέληση. 'Ο χρόνος του ὅμως ἦταν πλέον μετρημένος. Τοὺς τελευταίους μῆνες δὲν μποροῦσε νὰ παρίσταται στις ἱερουργίες. Ἐπισκεπτόταν τὶς ἐκκλησίες, περιφερόταν στὴ Ρώμη γιὰ νὰ τὸν βλέπει ὁ λαὸς του, ἀλλὰ ἦταν πλέον πολὺ ἀδύναμος. Τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων τοῦ 1512 ζήτησε τὰ Ἅγια Ἴλαια, διότι ἐγνώριζε ὅτι δὲν θὰ ζοῦσε πολὺ ἀκόμη.

Τὸ καρναβάλι τοῦ 1513 ἐορτάσθηκε λαμπρὰ στὴ Ρώμη. Ταυρομαχίες, ἵπποδρομίες, πίνακες ποὺ παριστοῦσαν τὸν Ἰούλιο μὲ στολὴ αὐτοκράτορος. 'Ο ἴδιος

41. Ἡ δευτέρα αὐτὴ ἀποστολὴ τοῦ Ματθαίου Lang περιγράφεται στὸν Marino Sanudo, *I Diarii*, ὁ.π., τόμ. XV, σ. 327.

42. Ὁ λόγος τοῦ Marcello ἀναφέρεται στὸ ἔργο τοῦ Ludwig von Pastor, *Storia dei Papi dalla fine del Medio Evo*, τόμ. III, ἔκδοση Roma 1959, σ. 839.

δμως ήταν σέ οίκτρη κατάσταση. Δέν τρεφόταν καθόλου και έλεγε ότι ύποψιάζεται τούς συμμάχους του. Στις 4 Φεβρουαρίου είπε ότι δέν επιθυμεί μεγαλοπρεπή κηδεία, αλλά ούτε και ταπεινή. Έκαμε όλες τις ύποδείξεις λεπτομερώς για την κηδεία του και όρισε ένα ποσόν για να μοιραστεί σέ άπόρους ιερείς.

Στις 10 Φεβρουαρίου είχε ρίγη και άρχισε να συζητεί τό όνομα του διαδόχου του. Οί καρδινάλιοι λαμβάνουν μέτρα για τή δημόσια ασφάλεια στη Ρώμη. Στις 16 Φεβρουαρίου ύπογράφει μία βούλλα που άφοροϋσε τήν έκλογή του έπομένου Πάπα σέ σχέση με τή σιμωνία. Τό ίδιο βράδυ ζήτησε να πιεί κρασί από τή Μονεμβασία. Οί γραμματείς του τόν συμβούλευσαν να έξομολογηθεί και να μεταλάβει. Τήν Κυριακή 20 Φεβρουαρίου 1513 κάλεσε τούς καρδινάλιους για να τούς άποχαιρητήσει. Τούς είπε ότι ήταν μεγάλος άμαρτωλός και ότι δέν κυβέρνησε τήν Έκκλησία όπως έπρεπε. Μίλησε στη λατινική, με έπισημότητα. Συγχώρησε τούς σχισματικούς. Για να καθυστερήσει λίγο τό μοιραίο, τό περιβάλλον του σκέφθηκε να του δώσει να πιεί χρυσό σέ ύγρη μορφή. Άπεβίωσε τή νύχτα τής 20ης Φεβρουαρίου 1513⁴³.

Ή σωρός του έξετέθη σέ προσκύνημα στόν Ναό του Άγίου Πέτρου. Τοποθέτησαν στα δάκτυλά του κοσμήματα 1.000 δουκάτων. Έτάφη κοντά στόν θείο του, Πάπα Σίξτο Δ'. 'Ο λαός τής Ρώμης έσπρωξε τούς φρουρούς για να φιλήσει τά πόδια του. Έλεγαν ότι έσωσε τήν Ίταλία από τή γαλλική κατοχή.

Ό Μακιαβέλλι έγραψε ότι ό Ίούλιος κατέστρεψε τήν Ίταλία καλώντας ξένους στρατούς ως συμμάχους. Γι' αυτό και ή Ίταλία δέν θά μπορούσε να ένωθεί ποτέ ύπό έναν και μόνο άρχηγό. Ό Francesco Guicciardini έγραψε ότι ό Ίούλιος άναβίβασε τήν Έκκλησία βασιζόμενος στην τέχνη του πολέμου και όχι στα έργα τής ειρήνης⁴⁴.

Ό Έρασμος καταβιβάζει τόν Ίούλιο λόγω του πλούτου του που άντιτίθεται στην πενία του Χριστού. Όπλίσθηκε με σίδηρο και πύρ για να αύξήσει τά πλούτη του. Με τή σκανδαλώδη ζωή τους οί Πάπες σταύρωναν τόν Χριστό άκόμη μία φορά. Στα 1510 ό Μαρτίνος Λούθηρος είχε πάει στη Ρώμη και άπόρησε με τόν πλοϋτο και τις άπολαύσεις. 'Η άγανάκτησή του φάνηκε στο μανι-

43. Για τις τελευταίες ήμέρες του Ίουλίου Β' βλ. Ludwig von Pastor, *Storia dei Papi*, ό.π., τόμ. III, σσ. 840, 844· Marino Sanudo, *I Diarii*, ό.π., τόμ. XV, σσ. 554-555.

44. Βλ. Niccolò Machiavelli, *Il Principe*, κεφ. XI, έκδοση Ezio Raimondi, Milano 1969, σ. 31· idem, *Discorsi sopra la prima deca di Tito Livio, Opere*, έκδοση Ezio Raimondi, βιβλίο I, κεφ. XII, σ. 103· Francesco Guicciardini, *Storia d'Italia*, ό.π., βιβλίο XI, κεφ. VIII, σ. 494.

φέστο του τῆς 31ης Ὀκτωβρίου 1517 πού τοιχοκολλήθηκε στήν ἐκκλησία τῆς Βιττεμβέργης, μανιφέστο πού ὀδήγησε στή Μεταρρύθμιση.

Ἐπιλεκτικά ἀναφέρω ἓναν ἀπό τοὺς πολλοὺς λιβέλλους πού συντάχθηκαν γιά τὸν Ἰούλιο, «Julius exculsus a coelo». Μέσα στό ἔργο αὐτὸ ὁ Ἰούλιος ζητᾷ ἀπὸ τὸν Ἅγιο Πέτρο νὰ εἰσέλθει στὸν Παράδεισο. Ἐμφανίζεται σὰν ἐγκληματίας. Ὁ Ἅγιος Πέτρος τοῦ ἀρνεῖται. Ὁ τίτλος τοῦ Pontifex Maximus μεταφράζεται σὲ Pestem Maximam. Ὁ Ἰούλιος ἀπειλεῖ τὸν Ἅγιο Πέτρο ὅτι θὰ εἰσέλθει στὸν Παράδεισο καὶ θὰ τὸν ἀφανίσει μὲ τὴν ἔμπειρη στρατιὰ του μετὰ ἀπὸ πολέμους τόσων ἐτῶν. Ὁ λιβέλλος αὐτὸς εἶχε μεγάλη ἐπιτυχία καὶ γνώρισε πολλές ἐπανεκδόσεις.

Αἰῶνες ἀργότερα ὁ Πάπας Ἰούλιος ὁ Β΄ συνεχίζει νὰ ἀπασχολεῖ τὴν πένα τῶν ἱστορικῶν. Ἡ ἀμφιλεγόμενη αὐτὴ προσωπικότητα ἀναστάτωσε τὴν Εὐρώπη καὶ ἀπελευθέρωσε δυνάμεις πού ἔμελλε νὰ ἐπικρατήσουν ἔκτοτε καὶ νὰ καθοδηγήσουν γιά πάντα τὴν Ἅγία Ἐδρα. Ἡ μορφή τοῦ Μωϋσέως, ἄλλωστε, τὴν ὁποία ἐπέλεξε γιά νὰ κοσμήσει τὸν τάφο του, ἐρμηνεύει τὴν ἀποστολή του ὡς ὀδηγητοῦ τῆς Ἐκκλησίας.